

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

2)

ZINSONTLEDING.

EEN LEERBOEK

VOOR

ONDERWIJZERS EN KWEEKELINGEN,

DOOR

J. H. VAN DALE,

HOOFDONDERWIJZER TE SLUIS.

TWEEDE STUKJE.

Tweede, vermeederde en verbeterde druk.

J. Haanzjes. 1880.

SCHOONHOVEN,

S. E. VAN NOOTEN.

1869.

VOORBERICHT.

Met blijdschap heb ik de gelegenheid aangegrepen, welke de herdruk van dit boekje mij aanhood, om het geheel nauwkeurig te herzien. Dit zal, vertrouw ik, den Gebruiker op meer dan ééne bladzijde en uit meer dan ééne aanmerking blijken. Zóó heb ik getracht mijne dankbaarheid te toonen voor de belangstelling, waarmede het Onderwyzend Personeel in ons Vaderland mijn Leerboek bij voortduring vereert. Ik hoop, dat bij nauwlettend onderzoek blijken zal, dat mijn ar-

heid niet alleen in uitgebreidheid, maar ook in degelijkheid gewonnen heeft.

Het is mij een waar genot, mijn hooggeschatten Vriend Dr. W. G. BRILL, Hoogleeraar te Utrecht, hier bij vernieuwing mijn dank te mogen aanbieden voor de belangstelling, waarmee hij zijn critisch oog over de drukproeven liet gaan.

Sluis,
25 Nov. 1868.

J. H. VAN DALE.

Z I N S O N T L E D I N G.

II. DE ELLIPTISCHE OF VOLSTREKT ONVOLLEDIGE ENKELVOUDIGE VOLZIN.

72. Een volzin is *elliptisch* of *volstrekt onvolledig*, wanneer het werkwoord of het werkwoordelijk bestanddeel van het gezegde ontbreekt. Daarenboven wordt in sommige elliptische volzinnen nog het onderwerp gemist.
73. Het werkwoord *zijn* ontbreekt in de volgende bestaanszinnen: *God dank! Heil u! Eere den overwinnaar!* d. i. *God zij dank! Heil zij u! enz. Geen roosje zonder dorens; Geen goud zonder schuim, d. i.: Geen roosje zonder dorens is; Geen goud zonder schuim is; of: Er is geen roosje zonder dorens; Er is geen goud zonder schuim = Een roosje zonder dorens is er niet; Goud zonder schuim is er niet.*

Geen verwarren

*In het doolhof van de starren
Grijpt er plaats; maar elk bewaart
Plaats en hoefslag, hem beteekend,
Melodie noch ord'ning brekend .*

In hun vaart.

*Nimmer wanklank in hun reien,
In hun naadren, in hun scheien,
In hun wending, zwaai, of stand.*

BILDERDIJK. *Orde.*

Ook in de bedrijvende zinnen ontbreken niet zelden werkwoorden, die echter lichtelijk ingevuld kunnen

worden. Bijv.: *Zij aan het loopen! Wij aan 't schrijven! Allen aan 't lachen! Waartoe dat onophoudelijk gebabbel? Ik eerst; Rust roest; Raad vóór daad; Een vette keuken, een mager testament; Uit rein gewin, een stil gemoed.* Men kan deze zinnen tot de volgende terugbrengen: *Zij gingen of sloegen aan 't loopen! Wij gingen aan 't schrijven! Allen gingen of vielen aan 't lachen! Waartoe dient dat onophoudelijk gebabbel? Ik speel eerst; Rust maakt roest;*) Raad ga vóór daad; Eene vette keuken geeft een mager testament; Uit rein gewin spruit een stil gemoed.*

74. Als bestanddeel van het gezegde (I, 6, 10.) ontbreekt het werkwoord *zijn* in 't spreekwoordelijk gezegde: *Vrijheid, blijheid*; in de vraag: *Wat nu te doen?* in het bevel: *Niets aan te raken!* Voorts in: *Verre van mij!* Zoo wordt de gebiedende wijs van *zijn* of *wezen* gemist in het bevelende *Stil! Bedaard!* en in het wenschende *Welkom hier!*

*Welkom aan de vijverzooenen,
Sprietjes van 't ontlukend gras!
Welkom in d' ontdooiden plas,
Schubbig volkje van de stroomen!
Welkom, knopjes aan de boomen,
Eerste bloesems, eerst gewas!*

TOLLENS. *Lenteliedje.*

Gegroet

*Vooraf, gij Horeb! met twee zeeën aan uw voet,
Twee bergën op uw kruin.*

TEN KATE. *De Schepping.*

De onvolmaakte verleden tijd van het werkwoord

---

*) Aldus komt deze spreuk voor in de *Zedeleer in Spreuken*, van J. R. EILERS KOCH, uitgegeven door de Maatsch. tot Nut van 't Alg. Houdt men *roest* niet voor een zelfst. naamw., maar voor een werkwoord, dan is de zin natuurlijk volledig.

zullen ontbreekt in vragende zinnen, met welke men iets ten sterkste wil ontkennen of ongerijmd doen voorkomen. Bijv.: *Ik u verraden?! Hij dat gedaan hebben?! Wij hem straffen?! d. i.: Ik zou u verraden?! enz.* Aldus schreef BILDERDIJK in 1806, in zijne dichtregelen *Ter Herinnering aan Leidens Ontzet*, welke hij, daags na 't begraven van zijn zoontje, bij de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde voordroeg:

Van tranen overstelpt, met bloedende ingewanden

*In de opgereten borst, nog gapend van haar wond,
De lijktoorts van mijn kind nog rookende in de handen,*

Wat vordert men van mij op dees gedenkbre ston!

't Is feestdag: Leidenjuicht! — Maar ik den feesttoon stemmen!

Ik 't vaderlijk gemoed ledwingen van zijn pijn!

Dit wacht men! — O mijn hart! in tranen weg te zwemmen,

Dit mocht uw feestgejuich, dit, uw verkwikking zijn.

Het werkwoord *worden* *) ontbreekt in 't spreekwoordelijk gezegde: *Een dierenbeul, een menschenplager*. Verder in uitdrukkingen als de volgende: *Waarom gebedeld? Waarom niet liever gearbeid?* Zoo zingt dan ook BILDERDIJK in zijn *Stervenszucht*:

Waarom, waarom met geduld

Mijn bestemming niet vervuld?

Waarom dus naar 't lot gegrabbeld? —

Zucht naar 't uiteind van zijn smart

Tergt en tokkelt aan mijn hart,

Als de vlam aan 't haardvuur knabbelt.

Dat is: *Waarom, waarom (wordt) met geduld mijne bestemming niet [door mij] vervuld =* Waarom vervul ik mijne bestemming niet? *Waarom (wordt) dus [door mij] naar 't lot gegrabbeld? =* Waarom grabbel ik dus naar 't lot?

*) Of zijn.

Te lang reeds den adel onzer natuur verdedigt!
 BORGER schrijft hier DEN adel voor DE adel, wyl het woord in de gedachte optreedt als het voorwerp van het overgankelijke werk w. *verdedigen*. Volledig luidt de zin: *Te lang reeds wordt de adel onzer natuur* [door mij] *verdedigt*, in beteekenis gelijk staande met: *Te lang verdedig ik reeds den adel onzer natuur*.

Aanmerking. Ook in den volgenden samengestelden zin ontbreekt het werk w. *worden*:

*'t Is beter, door een stout besluit
 't Verschrikt Euroop verwonderd,
 Dan van der volken lijst geschrapd,
 Door beulen in het stof vertrapd,
 Door roovers uitgeplonderd!*

W. MESSCHERT. *De Veldslag van Waterloo.*

Dat is: Het is beter, dat het verschrikt Europa door een stout besluit verwonderd wordt, dan van der volken lijst geschrapd, door beulen in het stof vertrapd en door roovers uitgeplonderd te worden. In het vers treedt *het verschrikt Europa* in de gedachte op als *voorwerp* van *verwonderen* en staat daar dan ook in den 4en. r.

Het staat den dichter vrij, wanneer hem dit goeddunkt, het deelwoord van den volmaekten tijd met de onbepaalde wijs te laten afwisselen. In *De Smaad der Haichelaarj* schrijft de groote dichter aldus:

*Neen, beter is 't, om gunst te winnen,
 Met altijd weifelende zinnen
 Aan de onleugl van den dag het wierook toegebracht!
 Neen; nauwgezetheit van geweten
 En de achting voor zich zelf met zede en eer versmelzen,
 Op heldren dag geroem! in stikkenslonkre nacht!
 Neen; beter met gesteven kaken
 Der waarheid spotten, God verzaken,
 In spijt van hart en zelfgevoel,
 De godvrucht op den nek te trappen,
 En gruveln juichend toe te klappen; —
 Die rol is schittringvol en trest gewisser doel.*

Dat is: Neen, om gunst te winnen is het beter, dat met altijd wifelende zinnen aan de ondeugd van den dag de wicrook toegebracht wordt; neen, beter is het, dat nauwgezetheid van geweten en de achting voor zich zelf met zede en eer versmeten wordt; dat in stikdonkeren nacht geroemd wordt alsof het heldere dag ware; neen, beter is het, dat men met gesteven kaken spot met de waarheid, God verzaakt, in spijt van hart en zelfgevoel; dat men de godsvrucht op den nek trapt en gruwelen juichend met handgeklap begroet: die rol is schitteringvol en treft gewisser doel.

De volzinnen, welke door de inlassching van *wordt* volledig zijn gemaakt, zijn *oncolledige* onderwerpszinnen; de onbepaalde wijzen zijn *verkorte* onderwerpszinnen. Over beide wordt later gehandeld.

75. In 't bijzonder verdienen die volzinnen onze aandacht, in welke een deelwoord van den volmaakten tijd voorkomt met de kracht van de gebiedende wijs. Zulke volzinnen vindt men o. a. in de volgende regels, ontleend aan TOILENS' *Tafereel van de Overwintering der Hollanders op Nova-Zembla*.

Komt, makkers! gindsche kust zet ons een wijkplaats open:
't Ontredderd schip hersteld en derwaarts ingelooopen!
Komt, in die hoop getroost, de hand aan 't werk geslagen!
Den leeftocht, die ons rest, het scheepshol uitgedragen!
God geve, dat hij strekk' tot ons eene uitkomst wacht!
De boot van 't ijs gesleept en hier aan wal gebracht!
God geef, dat ze eenmaal ons te sta zal mogen komen!
Geweer en kruut verzaamd; de zeilen afgenomen;
Houweel en bijl gezocht; wat redbaar is, gered,
En van 't gesloopte wrak een woning opgezet!
Aan 't werk! de nood wil spoed! komt makkers! 't geldt ons leven.
Komt! roept hij, makkers, komt! den vijand aangevallen,
Verdreven of vernield, bestreden met ons allen.

Onder de elliptische volzinnen, die in de boven aangehaalde dichtregelen voorkomen, zijn er eenige, die alleen de inlassching van 't werkwoord *worden* eischen, om volledig te worden; als:

't Ontredderd schip *worde* hersteld.

Derwaarts *worde* ingelooopen.

De hand *worde* aan 't werk geslagen.

De boot *worde* van 't ijs gesleept en *worde* hier aan wal gebracht.

Geweer en kruit *worde* *) verzaamd.

De zeilen *worden* afgenomen.

Houweel en bijl *worde* *) gezocht.

Wat redbaar is, *worde* gered.

Van 't gesloopte wrak *worde* eene woning opgezet.

Bij andere volzinnen echter moet eene opmerkelijke verandering met het lidwoord van bepaaldheid plaats grijpen.

't Zijn de volgende:

De (*Den*) leeftocht *worde* het scheepshol uitgedragen.

De (*Den*) vijand *worde* aangevallen, *worde* verdreven of vernield, *worde* bestreden met ons allen.

De aandachtige lezer zal terstond inzien, dat de eerste volzinnen als taalkundig onberispelijk konden aangemerkt worden, wijl de zelfstandige naamwoorden, die daarin voorkomen, òf van het onzijdige, òf van het vrouwelijk geslacht zijn, òf wel in het geheel geen lidwoord vóór zich hebben. In de laatst aangehaalde volzinnen echter verraadt de vorm *den*, dat men in zulke zinnen het zelfstandig naamw. opvat, als ware dit het voorwerp, omdat de geheele uitdrukking de kracht heeft van een overgankelijk werkwoord in de gebiedende wijs. Wij leeren dan hieruit,

---

*) Wanneer twee of meer zelfstandige naamwoorden, die verwante begrippen uitdrukken, vereenigd worden, laat men de lidwoorden weg en plaatst men het werkwoord in 't enkelvoud.

dat in de volzinnen: *'t Ontredderd schip hersteld, De hand aan 't werk geslagen, Den vijand aangevallen*, en dergelijke, het zelfstandig naamwoord in den vierden naamval staat, hetgeen men toeschrijven moet aan de kracht van de gebiedende wijs: de beteekenis van den zin overheerscht hier den strikten vorm. Dit blijkt vooral dan, wanneer men in soortgelijke zinnen de zelfstandige naamw. door voorn. vervangt; b. v.: *Komt! HEM aangevallen en vernield, den vijand, die zoo lang den spot met ons gedreven heeft; Eerst HEM gedankt, die ons zoo wonderbaar heeft gered; Vooral u geloofd, o Redder van ons Vaderland!* Men schrijve dus: *Den moed niet opgegeven, Den arbeid niet gestaakt, Den plicht betracht, Den ijver ingespannen*, enz.; doch men ontlede: *De moed worde niet opgegeven, De arbeid worde niet gestaakt, De plicht worde betracht, De ijver worde ingespannen*, in beteekenis gelijk staande met: *Men geve den moed niet op, Men stake den arbeid niet, Men betrachte den of zijn plicht, Men spanne den ijver in; Geeft den moed niet op, Staakt den arbeid niet, Betracht den plicht, Spant den ijver in.*

Aanmerking. Mr. A. BOGAERS schrijft in zijn heerlijk gedicht *Mozes*:

*Vergeefs den zwerfer (3 n.) in uw beemden,
O Midian, een tent gespreid!
Vergeefs het fiere hart des vreemden
Met liefde en herdersvreugd geleid.*

Hier eischen de enkelvoudige nevenschikte zinnen, zoo men ze volledig maken wil, het werkwoord *worden* in de aantoonende en niet in de aanvoegende wijs (n°. 74, aan het slot, en de Aanm.), en, bij tweeërlei ontleding, verkrijgt men deze zinnen: *Vergeefs, o Midian, spreidt gij den zwerfer eene tent in uwe beemden en te vergeefs vleit gij het fiere hart des vreemden met liefde en her-*

dersvreugd. Hier is, zelfs niet in de verte, aan eene gebiedende wijs te denken.

Dezelfde opmerking geldt omtrent het volgende vers, ontleend aan H. VINKELES' *Michiel Adriaanszoon de Ruiter*. Aldus spreekt de dichter tot KAREL II, koning van Engeland:

*Vergeefs den Theems met eigen vloten,
Met eigen kostbaarheên gedempt,
Zijn muil met ketens afgesloten,
Zijn kil met schans bij schans beklemd;
Vergeefs uw duizenden vergaderd:
DE RUITER, Neerlands Zeegod, nadert;
Geen schans, geen kelen, die hem stuit.*

Anders is het in 't volgende vers uit mr. BOGAERS' *Mozes*:

*Op, trouwe gids! Gij 't eerst van allen
Dien Godgewijden grond gekust!
Op, aan het hoofd der duizendtallen
In Libans vloed uw' dorst gebluscht!*

Hier vooral laat de gebiedende wijs zich in al hare kracht gelden, en men zal aldus dienen te ontleiden: *Op, trouwe gids! kus gij, het eerst van allen, dien Godgewijden grond, en blusch, aan het hoofd der duizendtallen, in Libans vloed uwen dorst.* Wil men de zinnen volledig maken met behulp van 't werkwoord *worden*, dan zal men aldus dienen te schrijven: *Op, trouwe gids! door u worde, het eerst van allen, die Godgewijde grond gekust en, aan het hoofd der duizendtallen, worde in Libans vloed uw dorst gebluscht.* — Ook uit dit vers zien wij, dat de zelfstandige naamwoorden in soortgelijke zinnen in den vierden naamval geplaatst worden, en dat de zin soms eischt, dat, bij tweeërlei ontleding, het pers. voornaamw. *gij* — 't verzwegen onderwerp van de geb. wijs — als onderwerp optrede. Dit is ook blijkbaar 't geval in 't volgende vers, ontleend aan H. H. KLIJNS *Vroegge Godsorucht*:

*Wat dan ook de toekomst spell',
Oudren! vroeg voor 't Alvermogen
Hart en kniën der jeugd gebogen!
Zeker, hoe ook 't leed haar knell',
Dat zij, bij elk lotgeval,
Dan uw grafzerk zegenen zal.*

Zien de onvolledige zinnen niet op de toekomst, maar op het verleden; drukken ze geene opwekking, geene aansporing uit, maar een dank voor geleden lijden of volbrachten arbeid, dan staan de zelfstandige naamw. niet in den vierden, maar in den eersten naamval. Zoo zingt TOLLENS in zijn *Tehuiskonst*:

*Weer een drokken dag gestoofd,
Met verpijnde kracht,
En een afgebeuzeld hoofd
Met mij thuis gebracht;*

*Wier met daglijksch lief en leed
d' Avond achterhaald;
En met zorg en eerlijk zweet
Weer mijn brood betaald.*

Dat is: *Weer is een drokken dag* [bijwoordelijke 1e. naamv.] *door mij gestoofd* (geworden) *met verpijnde kracht, en weer is een afgebeuzeld hoofd door mij thuis gebracht; weer is met daglijksch lief en leed de avond achterhaald* (geworden) *en weer is mijn brood betaald* (geworden) *met zorg en eerlijk zweet*. Ook staat hier natuurlijk 't werkw. worden in de aantoonende wijs.

Twee verzen verder heft de dichter, na zijne vrouw een hatelijk *Goeden Avond!* toegeroepen te hebben, aldus aan:

*Eerst nu 't wingkied opgedekt
Van het spelziek wicht,
Dat zijn handjes tot mij strekt,
Reeds met de oogjes dicht.*

*Eerst het woelig bed bezicht
En de kreb genaakt,
En den kin'schen ademlocht
In de ziel jesmaakt!*

*Eerst mijn kussen omgedeeld
Tusschen al mijn kroost,
Dat mij hand en wangen streelt
En mij kust en kocst.*

Dat is: *Eerst worde nu het wiegkleed opgedekt enz.; eerst worde het woelig bed bezocht en worde (tot) de kreb genaakt, en worde de kindsche ademtocht in de ziel gesmaakt; eerst worden mijn kussen omgedeeld tusschen al mijn kroost enz.* Hier staat worden in de aanvoegende wijs. In de verzen zelven staan *wiegkleed, bed, ademtocht* en *kussen* in den 4^{en} naamv., als schijnbare voorwerpen van de bedrijvende werkwoorden *opdekken, bezoeken, smaken* en *oordeelen*. *Naken* kan, als onzijdig werkw., geen rechtstreeksch voorwerp na zich nemen. *Kreb* staat hier dus in den 3^{en} naamval. Bij de ontleding kan men de betrekking door het voorzetsel *tot* ophelderen.

Ten slotte bevelen wij den lezer de overweging aan van de volgende verzen. De vier eerste zijn ontleend aan CORNELIS LOOTS' *Oogstlied aan Sint Jacob* (Juli 1817) en de twee laatste aan BILDERDIJKS *Hooimaand*. Men lette er op, dat in het derde vers *neer doen komen* staat in de plaats van *gedaan neerkomen*.

*Nu met een juichend vreugdgeschrei,
Dat over akker rolt en hei,
En klinkt tot in de steden,
De zeisen langs den grond gezaaid,
En wat zoo zorglijk werd bezaaid,
Al dartlende afgesneden.*

*Nu, daar van heldren hemeltrans
Gods gunst lacht in den zonneglans,
De schoven saamgebonden;
En, zweeft de jeugd er dansende om,
Het danklied van den ouderdom
Word' stil omhoog gezonden.*

*Nu, nu met de armen, forsch gespierd,
 Den vlegel boven 't hoofd gezwierd,
 Dien beurtlings n'er doen komen
 Op 't graan, elk kloek, elk even rad,
 Omhoog, omlaag, den slag hervat:
 Zoo moet de graanzee stroomen.*

*Fluks, knaap! de wagenas gesmeerd,
 Den dissel stadwaaris heen gekeerd,
 De paarden ingespannen.
 Laad op, al kraakt het hellend rad;
 Draaf, hol naar de uitgevaste stad;
 De honger zij verbannen!*

---

*Komt, Maaiers, 't zeisen aangegrepen,
 't Is tijd! 't volgroeiende gras geveld!
 De prikkende ijver klapt zijn zweepen,
 Schoon 't lichaam ook in 't zweet versmelt.
 En valt bij 't blaakrend midlagbranden
 Het zeisen uit de matte handen,
 Welaan! een hoop opéén getast,
 En, in de schaduw neergelegen,
 Een nieuwen moed door 't maai verkregen,
 Dat ons bij frisschen teug vergast.*

*Zwaait, maait, gij grofgespicerde knapen,
 En landmaagd, steek de handen uit;
 De houten veldhark zij het wapen;
 Dat in uw zwakker vuisten sluit.
 Kom, arbeid van een minder hijgen!
 't Gevelde gras gespreid in rijgen,
 Waar 't dorre en droog' van zon en wind!
 Dan opgestapeld, dat de regen,
 Langs 't hangend sprietjen neergezegen,
 Naar binnen geen en doorgang vindt!*

Zoo beschouwe men ook de volgende zegswijzen als uitdrukkingen, in de gebiedende wijs staande, waarin het werkwoord *worden* onderdrukt is: *Vroolijk gedron-*

ken, *Blijmoedig feest gevierd*; *Moed gevat, Geen troef verzaakt*. Volledig, worden ze dan *Er worde vroolijk gedronken, Er worde blijmoedig feest gevierd, Moed worde [of zij] gevat, Geen troef worde [of zij] verzaakt*. De eerste twee volzinnen, en soortgelijke, worden ontleed als *Hier wordt gearbeid* (I, bl. 37). Men verkrijgt dan de bestaanszinnen: *Het vroolijk drinken zij, Het blijmoedig feestvieren zij*.

De elliptische volzinnen: *Derwaarts ingelcopen! Voorwaarts gesneld! Goed uit de oogen gekeken! Niet vertraagd!*, en dergelijke, worden evenzoo ontleed. Men vormt ze derhalve tot de volgende zinnen: *Het inloopen derwaarts zij, Het voorwaarts snellen zij, Het goet uit de vogen kijken zij, Het vertragen zij niet*.

Tot de volstrekt onvolledige zinnen, die de kracht hebben van de gebiedende wijs, behooren ook de volgende en soortgelijke: *Goed leeren, jongens! Trekken, trekken, kerels! Nog wat geduld hebben, mannetje! Kinderen! schrijven! Opletten, jongens!* Deze zinnen kan men op de volgende wijze volledig maken: *Gij moet goed leeren, jongens! Gij moet trekken, trekken, kerels! Ge moet nog wat geduld hebben, mannetje! Kinderen! ge moet (ge gaat, ge zult) schrijven*. We hebben hier dus geene bestaanszinnen, maar bedrijvende zinnen voor ons.

De zinnen: *Let op, kinderen!*; *Opgelet, kinderen!* en *Opletten, kinderen!* komen in beteekenis daarin met elkander overeen, dat de aangesproken persoon degene is, die de werking verrichten moet. De bepaalde aanwijzing er van is niet noodig, wijl de aangesproken persoon tegenwoordig is. Het kalm vermanende *Er worde opgelet, kinderen!* wordt, bij knotting, tot een krachtig opwekkend en bevelend *Opgelet, kinderen!* De eer-

ste zin is *grammatisch* volledig, de tweede, als ik het zoo eens noemen mag, *rhetorisch* volledig, grammatisch onvolledig, doch juist in deze onvolledigheid ligt zijne eigenaardige kracht. In beide zinnen geeft de tegenwoordigheid van den aangesproken persoon duidelijk genoege te kennen, dat het *opletten* door *hem* en wel *terstond* geschieden moet. De bet. van den volzin *Opgelet kinderen!* is eigenlijk deze: *Er worde nu* [terstond, oogenblikkelijk, in dezen tijd] *door u opgelet, kinderen!* of: *Het opletten zij nu door u kinderen!*

Er ligt ontegenzeggelijk meer kracht in het kortere, forskere *Opletten, kinderen!* dan in het gewone, volledige *Gij moet opletten, kinderen!* In den eersten zin komt de eisch van oogenblikkelijke oplettendheid oneindig beter uit. Hoe korter, beknopter bevel, hoe krachtiger! Vandaar, dat er van vele wenschend-gebiedende zinnen vaak slechts één enkel woord overblijft.

76. In sommige volzinnen ontbreekt het werkwoordelijk bestanddeel van het gezegde, terwijl alleen het naamwoordelijk bestanddeel — een zelfstandig of bijvoeglijk naamwoord — overblijft; b. v.: *Vrijheid, blijheid; Een dierenbeul, Een menschenplager* (u^o. 74);

Lange menschen, zelden wijs;
Groote gekken, zelden grijs;
Wille luiden, zelden stout;
Groote dronkaards, zelden oud.*)

Dit heeft vooral plaats in vragende en uitroepende zinnen, wier verzwegen onderwerp een der voornaam-

*) Men merke op, dat in: *Groote gekken, zelden grijs; Groote dronkaards, zelden oud; Een dierenbeul, een menschenplager*, het in te laschen *worden* de beteekenis heeft van *zijn in de toekomst* (Fransch: *devenir*).

woorden *het*, *dit* of *dat* is. Zoo staat b. v.: *Niet waar?* voor: *Is het niet waar? Wat nood?* voor: *Wat nood is het? O zalig oogenblik!* voor: *O 't is een zalig oogenblik!* *Wat schandelijk verraad!* voor: *Wat is dat een schandelijk verraad!* of: *Wat schandelijk verraad is dat!* *O, hoe lief!* voor: *O, hoe lief is dat!*

*Hoe! Godsdienst dus te koop te dragen,
De zedigheid, 't gebed! Wat vloekbre mommerij!*

*Maar zede en Godsdienst dan? maar waarheid? — Schuif op zij!
Wel foei; wat onderwetsche namen!*

BILDERDIJK. *De Smaad der Huichelarij.*

De toejuichende uitdrukkingen: *Goed! Braaf! Goed getroffen! Juist gezien! Mooi zoo!* staan voor: *Dat is goed! Dat is braaf! Dat is goed getroffen! Dat is juist gezien! Dat is mooi zoo!* Op dezelfde wijze worden: *Misgeschoten! Misgeknikkerd!* enz. tot volledige zinnen gevormd.

77. In andere volzinnen ontbreekt het geheele gezegde met het onderwerp, zoodat niets dan bepalingen van het gezegde overblijven. Meestal zijn zulke volstrekt onvolledige zinnen wenshende zinnen, wier onderwerp de aangesproken persoon is. Zoo staat, b. v.: *Geduld!* voor: *Heb geduld!* dat is: *Dat gij geduld hebbet!* *Ijverig aan het werk!* voor: *Ga ijverig aan het werk; ik wensch, dat gij ijverig aan 't werk gaat!* *De beurs of het leven!* voor: *Geef de beurs of het leven!* *Ter zake!* voor: *Kom ter zake! Voorwaarts! Achterwaarts! Achteruit!* enz. voor: *Kom of ga voorwaarts! Ga achterwaarts! Treed achteruit!* enz. *Terug!* voor: *Ga terug of keer terug! Binnen!* voor: *Kom binnen!*

*Van hier,
Gij schel rumoer der wuſte ſteden!
Terug met rinkeltuig en ſleden
En brieschend ſpan en bonten zwier!*

TOLLENS. *Winter.*

Zoo vindt men in de volgende regels van TOLLENS vier elliptiſche wenshende volzinnen:

Komt! Naar het Ooſten! door de ſchotſen! Opwaarts henen!

De zege wacht ons! viert de ſchooten! *) Kindren, moed! terwijl de regel:

Aan 't werk! de nood wil †) ſpoed! Komt, makkers!
't geldt ons leven! §)

met een dergelijken zin aanvangt.

*) Wij zijn meermalen in de gelegenheid geweest om op te merken, dat deze zin door velen niet begrepen wordt, waartoe ook de verkeerde ſpelling van *ſhoten* voor *ſchooten* meewerkte. Door den *ſchoot* verſtaat men het touw aan den onderſten hoek der razeilen, door middel van hetwelk zij naar achteren aangehaald worden, gelijk zulks door middel der *halzen* naar voren geſchiedt. Zoo ſpreekt men van *den ſchoot aan te halen*. Het tegenovergeſtelde is *den ſchoot te vieren*. *Vieren* komt nog in verſcheidene uitdrukkingen voor; als: *een touw vieren*; *een walviſch vieren*; *het paard den teugel vieren*; dat is: een touw laten ſchieten; het touw, waaraan de walviſch vaſt is, laten uitloopen; den teugel van het paard niet ſtrak aanhouden.

†) *Wil* heeft hier de beteekenis van *eischen* en vormt een volledig gezegde. Anders is het in:

De kloeke RIJF wil mee en met hem ſamenspannen.

Rij wil door 't ijzig Noord naar 't zegend Ooſten heen.

Langs Nova Zembla's kuſt, in ſtorm en sneeuw verloren,
Wil hij naar China voort en d' Indus op gaan ſporen.

Zie I, bladz. 31 v. boven.

§) De woorden, die eene *waarde* of een *prijs* te kennen geven, ſtaan in den vierden naamv: *Het zeldzame boekje is een gulden waard*. Evenzoo hebben de werkwoorden *kosten* en *gelden*, die *waard zijn* beteekenen, den vierden naamval van de waarde bij zich: *Het boekje geldt een gulden*. *Gelden* kan echter ook den eerſten en den

Al leveren ook het in te vullen onderwerp en gezegde een oordeelenden zin op, toch drukt de elliptische zin een wensch uit. Zoo kan men de zinnen: *Goeden nacht! Goeden morgen! Geluk op uwe onderneming!* vormen tot: *Ik wensch u een goeden nacht! Ik wensch u een goeden morgen! *) Ik wensch u geluk op uwe onderneming!* gelijk staande met: *Dat gij een goeden nacht hebt of Heb een goeden nacht!* enz. *Tot wederziens!* (dat eigenlijk zijn moest *Tot wederzien!* †)) staat voor: *Vaar wel tot wij elkander wederzien, d. i.: Dat gij wel varet tot aan ons wederzien.*

Ook de adressen op brieven behooren tot deze soort van ellipsis. Zoo beteekent: *Den Heere A. te B.: Bezorg dezen brief den Heere A. te B. Enz.*

Ook de opschriften op gedenktekens behooren hier toe: *Ter gedachtenis van* enz. staat voor: *Dit gedenkteken strekke ter gedachtenis van* enz.

78. In enkele volzinnen blijft alleen het onderwerp over. Bijv. *Nog een oogenblik — en hij was dood;* dat is: *Nog een oogenblik verliep er — en hij was dood;*

derden naamval bij zich hebben. Zoo is in de overdrachtige uitdrukking: *Het geldt hier het welzijn van den staat*, het plaatsvervangend, en het welzijn van den staat het ware onderwerp.

In: *Het geldt u, Het geldt ons leven*, is *u* de 3de naamval van den persoon, dien, en *ons leven* de 3de naamval van de zaak, die het te misgelden staat.

In: *Het geldt hier het welzijn van den staat* beteekent *geldt* (zoo het schijnt) zooveel als *wordt geeld, komt in aanmerking*. Daarentegen in *Het geldt u* schijnt *geldt* zooveel als *baten* te beteekenen; dus *Het geldt u* = Uwe bate, uw belang is er mede gemocid.

*) Dat de elliptische zin een wensch uitdrukt, wordt ons duidelijk, wanneer we denken aan het, bij POOT o. a., zoo vaak voorkomende: *God gief u goeden dag!*, waar wij ons nu met de twee laatste woorden van dezen wensch vergenoegen.

†) Of *tot wederziens* (in den 3den naamval): eerst door aan te nemen, dat de onbep. wijs een verbuigingsuitgang gehad heeft, laat zich de toevoeging van die *s* verklaren.

*Nog ééne schrede — en hij ligt in den afgrond, d. i.
Nog ééne schrede worde door hem gedaan, en hij ligt
in den afgrond.*

*Eén polsflag nog, en alles splijt
En spat vaneen en slaat aan stukken.*

TOLLENS. *Hans van Leeuwen.*

Hier staan we echter reeds op het gebied van den samengestelden zin.

AANMERKING. De ellipsis, welke wij in n°. 72—78 behandeld hebben, draagt den naam van *logische* ellipsis, in onderscheiding van de *syntactische*, welke daarin bestaat, dat in een zin, die op een vragenden zin antwoordt, de bestanddeelen uitgelaten worden, welke hij met den vragenden zin gemeen heeft. Bijv.:

Wie wou mij wonderbaar bereiden?

Die God, die mij niet nooit heeft.

Wie wou mij zoo geduldig leiden?

Hij, wien mijn hart zoo vaak weerstreeft.

Wie sterkt in mijn gemoed den vrede,

Wie schoort mijn geest met nieuwe kracht,

Wie deelt mij zooveel zegen mede?

Is 't niet zijn arm, zoo sterk van macht?

Uw vader vraagt, of gij nu tevreden zijt? óf ik! — Is die man rijk? óf hij! — Volledig, luiden de door of ingeleide zinnen: *óf ik gelukkig ben! óf hij rijk is!*, beteekenende: *Ik ben zeer gelukkig, Hij is buitengewoon rijk.* Het onderschikkende voegwoord *of* (= *indien*), waarmede de beide betrekkelijk onvolledige, en alle soortgelijke zinnen aanvangen, geeft duidelijk te kennen, dat het eigenlijk voorwerpszinnen zijn, welke afhangen van een hoofdzin: *Gij vraagt, Vraagt gij*, welke in de gedachte ingevuld wordt. Men beschouwt ze in de ontleding evenwel niet als ondergeschikte, maar als hoofdzinnen. En te recht! Duidt het onderschikkende *of* doorgaans aan, dat in den zin welken hij inleidt, de zaak als onbekend en twijfelachtig wordt voorgesteld, hier geeft het volkomen zekerheid te kennen, waarom het ook met ongewonen nadruk wordt uitgesproken en, als een kenmerk van zijn gewijzigd karakter als

het ware, het klemtoonteeken op het voorhoofd draagt. Zoo zal men dan: *Of ik gelukkig ben?* voor een ondergeschikten zin houden, afhangende van een verzwegen hoofdzin (*Gij vraagt* b. v.), en *of ik gelukkig ben!* voor een volledigen onafhankelijken hoofdzin.

Deze ellipsis is reeds behandeld in het eerste stukje, bl 72, n°. 63. Wij hebben aan dergelijke zinnen den naam van onvolledige zinnen gegeven, welken wij daarom ook bij de *logische* ellipsis zouden wenschen te behouden. Wij krijgen dan twee soorten van onvolledige zinnen. Tot de eerste soort, de betrekkelijk onvolledige, brengen wij dan alle, die een onvolledig antwoord bevatten op eene voorafgaande vraag (synt. ellipsis), en tot de tweede soort, de volstrekt onvolledige, alle volzinnen, in welke eene logische ellipsis gevonden wordt.

VOORBEELDEN.

God dank! — Volstrekt onvolledige (elliptische) bepaalde, bevestigende, wenschende, enkelvoudige bestaanszin, waarin het volledige gezegde *zij* ontbreekt.

<i>Dank</i>	— onderwerp.
<i>zij God</i> , aan God, Gode	— uitgebreid gezegde.
<i>zij</i>	— volledig gezegde.
<i>God</i>	— bepaling van <i>zij</i> .

Zij aan het loopen! — Volstr. onvoll., onbep., bev., stellige, bedrijvende, enkelv. zin, waarin een deel van 't gezegde ontbreekt (Zie I, bl. 17, no. 10).

Zij — ond.

gingen (of *sloegen*) *aan het loopen* — gez.

Vrijheid, blijheid — Volstr. onvoll., onbep., bev., stell., enk. hoedanigheidszin, waarin een deel van 't gezegde ontbreekt.

Vrijheid — ond.

is blijheid — gcz.

Ik u verraden?! — Volstr. onvoll., bep. bev., vragende, enk. bedr. zin, waarin een deel van 't gezegde ontbreekt.

Ik — ond.

zou u verraden — uitgebr. gez.

u — voorwerp, of bep. van 't gez.

't Ontredderd schip hersteld! — Volstr. onvoll., bep., bev., wens-
schende, enk., bedr. zin, met
de kracht van een gebieden-
den zin, waarin een deel van
't gez. ontbreekt.

Het ontredderd schip — uitgebr. onderwerp.

worde hersteld — gez.

ontredderd — bep. van *schip*.

Vroolijk gedronken! — Volstr. onvoll., bep., bev., wensche,
enk. bestaanszin, met de kraecht van
een gebiedenden zin, waarin eene
onbepaalde plaatsaanwijzing en een
deel van 't gezegde ontbreekt.

Eerste Ontleding.

Er — onbep. plaatsaanw., bep. van 't gez.

worde vroolijk gedronken — uitgebr. gezegde.

Tweede Ontleding.

Het vroolijk drinken — uitgebr. ond.

zij — voll. gez.

Niet waar? — Volstr. onvoll., onbep., ontkennende, frag.,
enk. hoedanigheidszin, waarin het onder-
werp en een deel van 't gezegde ontbreekt.

Het — ond.

is niet waar — ontk. gez.

Stil! — Volstr. onvoll., onbep., bev., geb., enk. hoedanig-
heidszin, waarin een deel van 't gezegde ontbreekt,
in hetwelk het onderwerp ligt opgesloten.

Wees of zijt stil — gez.

gij — verzwegen onderw.

Geduld! — Volstr. onvoll., bep., bev., wensch., enk., bedr.

zin, waarin 't gezegde is weggelaten, in 't welk
het ond. ligt opgesloten.

Gij — verzw. ond.

heb geduld — uitgebr. gez.

geduld — voorw. of bepaling.

Kinderen, moed! — Volstr. onvoll., bep., bev., wensch., enk.,
bedr. zin, waarin 't gezegde ontbreekt,
in hetwelk het ond. ligt opgesloten.

Kinderen! — aangesproken persoon.

vat moed — uitgebr. gez. (I., bl. 20, 3^c).

gij — verzw. ond.

Goeden middag! — Volstr. onv., bep., bev., wensch., enk.,
bedr. zin, cnz.

Heb een goeden middag — uitgebr. gez.

gij — verzw. ond.

een goeden middag — uitgebr. voorw. of bep.

goeden — bep. van *middag*.

Aan den Heer X — Volstr. onvoll., bep., bev., wensch., enk.,
bedr. zin, waarin 't ond., t gez. en eene
bepaling ontbreekt.

Bezorg dezen brief aan den Heer X — uitgebr. gezegde.

Bezorg — gez.

gij — verzw. ond.

dezen brief — uitgebr. voorw. of uit-
gebr. bep. van *bezorg*.

aan den Heer X — bep. van *bezorg*.

dezen — bep. van *brief*.

OPGAVEN.

1. Heil ul — Heil onzer! — Eere den overwinnaar! — Zij aan
het dansen! — Wij aan het schrijven! — Allen aan 't lachen! —
Waartoe dat onophoudelijk gebabbel? — Ik eerst — Gij laatst —
Rust, roest — Raad vóór daad — Eene vette keuken, een mager
testament — Uit rein gewin, een stil gemoed — Borgen, zorgen —
Van zachte meesters, vuile wonden — Heil den grooten Davidsspruit!

2. Wat nu te beginnen? — Niets aan te raken! — Wat dan te
doen? — In legen stand de meeste rust — Holla, Bootsman! alles ree?

3. Ik u haten?! — H j dat gedaan hebben?! — Zij haren echtge-
noot vergeven hebben?! — Wij u straffen?! — De moeder haren
zuigeling vergeten?! — Wij dat voorrecht smaken?! — Za'k een
geluk het mijne zijn?! — Zulk een lot het hunne?!

4. De hand aan 't werk geslagen! — De hand aan den ploeg
geslagen! — De boot van 't ijs gesleept! — De boot aan wal ge-
bracht! — Van 't gesloop'e wrak een woning opgezet! — Geweer en
kruit verzaamd! — De zeilen afgenomen! — Houweel en bijl ge-
zocht! — Den leeftocht uit het scheepshol gedragen! — Den vijand
aangevallen! — Het ondiep bestreden! — De monsters vernield! —
Den moed niet opgegeven, kinderen! — Makkers! den arbeid niet
gestaakt! — Geene onkosten gespaard! — Geen arbeid te zwaar ge-
acht! — Geen moed verloren gegeven! — Het oog op God gesla-
gen! — Geen troef verzaakt! — Moed gegrepen!

5. Derwaarts ingeloopt! — Lustig gedanst! — Uit volle borst
gezongen! — Met lust aan 't werk gegaan! — Niet gewanhoopt! —
Daarom niet getreurd! — Goed uit de oogen gekeken! — Niet
vertraagd! — Omlaag gesjord die vlag! —

Op dan, hoopvol voortgesteven!

Op den tocht naar 't vaderland!

6. Wat nood? — O zalig oogenblik! — Wat schandelijk ver-
raad! — Foci! wat ouderwetsche namen! — Hoe aardig! — Wat
goddelijk heldenvolk!

7. Bedaard! — Stil!

8. Goed! — Braaf! — Juist getroffen! — Goed gezien! — Mooi
zoo! — Misgeschoten! — Misgeknikkerd!

9. Geduld! — IJverig aan 't werk! — De beurs of het leven! —
Voorwaarts! — Vooruit! — Ter zake! — Voor den dag er mee! —
Naar het oosten! — Door de schotsen! — Opwaarts henen! — Aan
't werk! — 't Oog omhoog! — De louten aan 't gesclut, ten teeken
van den strijd! — Het hart omhoog! — De hand in den bozen! —
Handen uit de mouw! — Kinderen! de schriften voor u!

Goeden nacht! — Goeden avond, vader en moeder! — Zegea
met uw koop! — Geluk op uwe reis!

Aan den Weledelen Heer A — Ter gedachtenis van den Vader
des vaderlands.

III. DE SAMENGESTELDE ZIN.

A. DE NEVENSCHIKKENDE ZINSVERBINDING.

79. Twee of meer enkelvoudige volzinnen kunnen zoodanig met elkander verbonden wezen, dat de eene zin met betrekking tot den anderen *nevengeschikt*, of aan den anderen *ondergeschikt* is. De zinnen, die op dergelijke wijze verbonden zijn, vormen een *samengestelden zin*.
80. Men heeft alzoo eene *nevenschikkende* en eene *onderschikkende* zinsverbinding, en 't is over de *nevenschikkende*, dat wij in de eerste plaats spreken moeten.
81. *Nevenschikking* heeft plaats, wanneer de tot elkander in verband gebrachte zinnen gelijken rang bekleeden, dat is, wanneer een zin, zonder zijne zelfstandigheid te verliezen, aan een anderen zin wordt toegevoegd door middel van een voegwoord, dat, wegens den aard van deze betrekking, *nevenschikkend voegwoord* heet; b. v.: *Hij spreekt en ik gehoorzaam; Ik zou wel willen komen, maar ik heb geen tijd; Hij komt niet, want hij heeft geen tijd.*
82. Uit de zoo even gegeven voorbeelden blijkt reeds, dat er bij de nevenschikkende zinsverbinding drie hoofdvormen te onderscheiden zijn: de *aaneenschakelende*, de *tegenstellende* en de *oorzaak aanduidende* vorm.
83. De *aaneenschakelende nevenschikkende zinsverbinding* komt tot stand: I, door *voegwoorden*, en dan noemt men ze *zuiver aaneenschakelen*!; of II, door *bijwoorden*, en wel 1° door *rangschikkende* of *voortzettende* bijw.; 2° door *verdeelende* bijw.; 3° door *bijwoorden*

van tijd of plaats; 4° door bijw. van hoedanigheid, hoegrootheid, of graad.

84. De zuiver aaneenschakelende nevenschikkende zinsverbinding komt tot stand door middel van de voegwoorden *en*; *ook*; *niet alleen* of *niet slechts*, gevolgd door *maar* of *maar ook*; *noch*; *zoowel*, gevolgd door *alsook*; *noch*, gevolgd door *noch*; b. v.:

*De kneuzende oorlogsvracht beploegde Vlaandrens beemden
En Neerlands weeke grond hijgde onder 't wicht van wee.*

Eerst den dag gevierd en God den Heer geloofd!

Loof den Heer, mijne ziell en vergeet geene van zijne weldaden.

Hij gehoorzaamt zijnen ouders en onderwijzers; ook plukt hij daarvan de schoonste vruchten; De vijand liet het niet enkel op het getal en den moed zijner benden aankomen; maar hij voegde middelen der verleiding bij die des gewelds; Noch de jongen schrijft, noch het meisje leest.

85. Onder de aaneenschakelende voegwoorden zijn er vele, die meestal nevensgeschikte zindeelen van een enkelvoudigen zin verbinden. Daartoe behooren voornamelijk *noch* — *noch, zoowel* — *als, niet alleen* — *maar ook*, b. v.: *De mensch leeft niet alleen voor dit leven, maar ook voor een volgend; Wij zijn niet alleen geboren voor ons zelven, maar ook voor het vaderland; of: Niet alleen voor ons zelven zijn wij geboren, maar ook voor het vaderland; of: Niet alleen voor ons zelven, maar ook voor het vaderland zijn wij geboren; Zoowel uw vader als uwe moeder was daar; Hij ontziet noch moeite, noch tijd.* Zie I, n°. 68 en 69.

86. Worden meer dan twee zinnen aaneenschakelend verbonden, dan staat het koppelende *en* gewoonlijk slechts vóór den laatsten zin; b. v.: *De natuur heeft ons de*

werkzaamheid tot behoefte gemaakt; de maatschappij maakt ze ons tot plicht, en door de gewoonte wordt ze ons tot genoeg; Open uwen mond, spreek rechtvaardig vonnis, en handhaaf den bedrukte en weerlooze.

*De vloot is ree; de vloed is kalm; de wimpels wijzen
Weer zeewaarts heen; het leger scheept zich; de ankers rijzen;
Het klappend zeil zwelt op; het afscheid klinkt van boord;
En verder gaat de tocht van Hollands krijgsheld voort.*

TOLLENS. *De Verovering van Damiate.*

87. Het aaneenschakelend zinverband kan bestaan, zonder dat dit door een voegwoord of een voegwoordelijk gebruikt bijwoord aangewezen wordt: alsdan moet de samenhang der nevenschikte zinnen uit hunnen inhoud zelve blijken. Het bij uitnemendheid aaneenschakelende voegwoord *en* ontbreekt in de volgende voorbeelden: *Vrede vanen wapperen, vredeleuzen schitteren; De zelfkennis is moeielijk; het berispen van anderen is gemakkelijk; *) Velen hebben te veel; weinigen hebben genoeg.*

Zelfs wanneer verscheidene zinnen aaneenschakelend verbonden zijn, ontbreekt niet zelden ook vóór den laatsten zin het voegwoord *en*, hetgeen geschiedt om den stijl recht levendig te maken. B. v.: *Maar ijlings waait een verkwikkende adem ons aan; de zon heeft haren koesterenden gloed hernomen; rivier en beken vloeien weder; gras en korenhalmen, en bloemkelken tooien den ontloken grond; de zwangere knoppen barsten open in het woud; het vee dartelt in de weiden; het gevogelte vervult de balsemlucht met zijne tonen; een nieuw leven is in onze aderen uitgestort. †)*

*) Hier kan ook aan de weglating van *maar* gedacht worden.

†) In dergelijke zinnen bestaat een *asyndeton*, d. i. eene *weglating van 't voegwoord*, waar 't gewoonlijk gebruikt wordt, wat iets plechtigs heeft.

*De benden warlen door elkaar; de krijgsschreeuw gilt;
De lansen stikkren tusschen 't fonklen van de zwaarden;
De ruiters schokken uit het zaal; de hoof der paarden
Vermaalt den voelknecht; bloed en brein beplast het gruis....*

TOLLENS. *De Verovering van Damiate.*

88. Soms ook wordt het voegwoord en voor elken zin herhaald. B. v.:

Hij klapt de zweep, en spoort zijn paard:

„Hurra! nu nog een nieuw begin!”

En, God! de hut zinkt weg in de aard,

En ros en ruiter stort er in,

En stoet en jachtkreet zijn verdwenen,

En doodstil wordt het om hen henen.*)

Voor al in zijne vaderlandsche romances wendt TOLLENS den polysyndeton veelvuldig aan. De volgende verzen zijn ontleend aan zijn *Herman de Ruiter*.

Hij zegt, en grijpt een monnikskap,
En dekt het zwanger brein,
En wapent zich met roer en zwaard,
En rept zich door den Bommelwaard,
En klopt aan Loevestein.

Dus spreekt en slaaft en slooft hij voort,
En zwoegt aan gracht en schans,
En scheurt het Spaansche vendel door,
En hijscht Oranjes vlag er voor,
En waait haar uit den trans.

Driehonderd knechten breken los,
En jagen in galop,
En rennen, met gezweepten draf,
Op slot en vesting stuivend af,
En stooten er den kop.

*) Hier bestaat een *polysyndeton*, eene *vermenigvuldiging* van het voegwoord, waar dit gewoonlijk wordt weggelaten, wat iets harts-tochtelijks heeft.

De stormbok ramt intusschen door,
 En 't grof geschut speelt voort,
 En brijzelt met vernielend vuur
 Een wijde bres in wal en muur,
 En spaandert post en poort.

V O O R B E E L D.

*De kneuzende oorlogsvracht beploegde Vlaandrens beemden,
 En Neerlands weeke grond hijgde onder 't wicht van wee.*

Samengestelde volzin, bestaande uit twee enkelvoudige nevenschikte volzinnen, die door 't voegwoord *en* zuiver aaneenschakelend zijn verbonden.

De kneuzende oorlogsvracht beploegde Vlaandrens beemden —
 Bep., bev., stell., enk., bedr. zin.

De kneuzende oorlogsvracht — uitgebr. onderwerp.

beploegde Vlaandrens beemden — uitgebr. gez.

kneuzende — bep. van *oorlogsvracht*.

Vlaandrens beemden — uitgebr. voorw. of bep.

Vlaandrens — bep. van *beemden*.

Neerlands weeke grond hijgde onder 't wicht van wee — Bep.,
 bev., stell., enk., bedr. zin.

Neerlands weeke grond — uitgebr. ond.

hijgde onder 't wicht van wee — uitgebr. gez.

Neerlands en weeke — bep. van *grond*.

onder 't wicht van wee — uitgebr. bep. van *hijgde*.

van wee — bep. van *wicht*.

O P G A V E N.

Eerst den dag gevierd en God den Heer geloofd. (75.) — Loof den Heer, mijne ziel! en vergeet geene van Zijne weldaden — Deze leerling gehoorzaamt zijnen ouders en onderwijzers. Ook plukt hij daarvan de schoonste vruchten — Deze onderwijzer is een kundig man; ook vertrouwen vele ouders hem hunne kinderen toe *) — De kortste en zekerste weg tot roem is de weg der deugd; en op

*) *Ook*, als voegwoord voorkomende, verbindt veelal een gevolg met eene oorzaak.

dezen vindt men ook doorgaans de minste mededingers — De hemelen vertellen Gods eer en het uitspansel verkondigt Zijner handen werk — Het begin van alle werk zij verstandig overleg en beraadslagen ga het bedrijven (3 n.) vooraf — Wij kunnen over geene oogenblikken beschikken en wij verkwisten uren — Verblijd u met de blijden en ween met de weenenden — De gierigheid vergaart zich arm, de weldadigheid geeft zich rijk (87; I, bladz. 77, 4°.) — Weldadigheid en trouw beveiligen een koning, en door goedwilgheid bevestigt hij zijnen troon.

't Vaarwel en 't afscheid joelt en schatert langs de stranden;
De mutsen zwieren rond in de opgestoken handen;
De doeken zwaaien; groet en handkus, 't luid hoezee
Verzelt hun uittocht langs het water en de ree. (87; I, bl. 90, 2°.)

Zet, zangster! zet dien tocht op de aangeslagen snaren; *)
Volg Neerlands wimpel na langs de ongemeten baren;
Bezing het waagstuk; maal den uitslag; roer en streef;
En vall' u 't loon der kunst, een enkle traan, ten deel! (I, 52.)

De lont strijkt neer, het knappend kruit ontbrandt,
En 't losgedonderd schot wenscht heil aan 't vaderland.

De hagel klettert neer; de sneeuwjacht stuift hun voor;
Een mist omvangt hen; de ijzel kleeft zich aan hun lompen. †)

Het schip kort in, de bouwstof groeit, de sleden snellen;
Het strand is vol gehoopt van 't sloopen en het vellen;
De laatste toevoer is ontladen en vergaard.

*) In dezen regel komt de woordfiguur der *epizeusis* (herhaling) voor, die aan den stijl nadruk, kracht en levendigheid bijzet. Men beschouwe den versregel als één enkelv. volzin, in weerwil van 't herhaald *zel*.

†) Het terugwerkend voornaamwoord *zich* staat hier ten onrechte, daar *kleven* van nature een subjectief werkwoord is. Eveneens is het gesteld met den volgende regel:

Een sneeuwen meiboom steekt bevrozen zich naar buiten.

Behoudt men *zich* bij de ontleding, dan denke men aan I, n°. 43, bl. 54.

Ook merke de leerling hier het zelden voorkomende stoffelijke bijv. naamw. *sneeuwen* op.

't Fladdrend wild beproeft het strotje
 In de toppen van d' abeel;
 Donzig puilt het zijfluweel
 Uit het zwellend heesterbotje;
 't Bonte vastenavondzotje
 Schudt de blaadjes van zijn steel.

Tal van geuren vloeit ons tegen,
 Tal van verven sprenkelt neer;
 't Woud heeft elken ochtend weer
 Hooger, dieper tint gekregen;
 Ieder dropje lenteregen
 Strooit op 't veld een bloem te meer.

TOLLENS. *Lenteliedje.*

Nu klonk de bengel schel en luid;
 En knaap en grijsaard snelden uit;
 De kaai klonk van 't gedruis;
 De boot lag hijgende op den plas;
 Het wentlend rad dreunde op zijn as;
 De rook brulde uit zijn buis.

Kom! 't oog ten hemel uit uw smarte! (77, 87.)
 Op God gesteund, o JACOBS bloed! (75.)

God sprak, en op Zijn machtig woord
 Trad alles uit het niet hervoort.

Een harde steen wet vaak het ijzer,
 En harde slagen maken wijzer.

Met wijsheid verzinnen,
 Met hope beginnen.

De kat vangt ratten en muizen; ook is zij daardoor onberekenbaar nuttig — Sommige leerlingen werken zonder aandacht. Ook maken zij grove fouten — Ongeveer twee eeuwen vóór J. C. begonnen de Romeinen zich buiten Italië te verspreiden, en bijna al de bekende gewesten werden tot Romeinsche wingewesten gebracht — De man heeft zijne bezigheden; de vrouw heeft ook de hare — Sommige menschen hebben veel kunde en weinig schrandereheid; anderen hebben veel scherpszinnigheid en weinig geheugen — Mijn zoon! verleen het oor aan de tucht uws vaders en veracht het

gebod uwer moeder niet — Leer uw karakter kennen, verbeter uwe goede hoedanigheden, worstel tegen uwe ongeoorloofde neigingen en ruk uit uw hart al de wortels der ondeugd — De Libanon leverde aan Salomo het noodige hout voor den tempel van Jeruzalem en de Syriërs leverden hem bekwame werklieden — Januari, Maart, Mei, Juli, Augustus, October en December hebben een en dertig dagen; April, Juni, September en November hebben er dertig; Februari heeft er maar acht en twintig — Rijkdom is eene der onzekerste bezittingen; wetenschap is eene der zekerste — Gevallen is uw troon, o Israë!; stilte is over uwe vlakten; uwe woningen liggen alle woest; uwe kinderen weenen in ketenen — Wees niet wijs in uwe eigene oogen, vrees den Heer en wijk af van het kwade — Op den eersten November 1638 stak Willem de Derde, prins van Oranje, in zee, en op Maandag den vijfden wierp hij het anker in de haven van Torbay — Het vermogen der kooplieden versmolt bij den dag; de koopwaren van Engelschen oorsprong werden verbrand; een zwerm van schraapzuchtige douaniers of tolbeambten (71) kempte tegen de sluikerij; tabak, suiker, koffie, specerijen waren bijna niet te verkrijgen, en vele levensbehoeften waren buitengewoon duur — Met arbeid en geduld knaagt eene muis een kabeltouw door, en herhaalde kleine houwen vellen groote eiken — Eene zweep voor het paard, een breidel voor den ezels en eene roede voor den rug der zotten. *)

---

89. De *voortzettende* of *rangschikkende* aaneenschakelende nevenschikking komt tot stand door de bijwoorden *eerst, daarna, eindelijk, verder, voorts, wijders, ten laatste, ten eerste, ten tweede* enz. B. v.: *Eerst beschreef mijn broeder mij zijne reis naar Amerika; daarna sprak hij over zijne aankomst in dat werelddeel; eindelijk dischte hij mij een verhaal op van de zeden der Roodhuiden.*

90. De *verdeelende* aaneenschakelende nevenschikking komt

---

*) In dezen sam. zin ontbreekt hetzelfde volledig gezegde in elk der drie enkelv. newengesb. zinnen.

tot stand door middel van de bijwoorden *deels* — *deels*; *ter eener zijde* — *ter anderer zijde*; *van den eenen kant* — *van den anderen kant*; *nu eens* — *dan eens*. B. v.: *Nu eens sprak hij niet tegen mij; dan eens overlaadde hij mij met vriendschap; Eensdeels ben ik er blij om; anderdeels bedroef ik er mij over; Napoleons getrouwen kwamen deels om in de ijsvelden van Rusland; deels vielen zij onder het zwaard hunner vijanden; deels werden ze eene prooi van hongersnood en gebrek.*

91. Soms verbinden de bovengenoemde bijwoorden alleen nevensgeschikte zindeelen van een enkelvoudigen zin. B. v.: *De vijanden waren deels gekwetst, deels ongekwetst; Hij was nu eens vriendelijk, dan eens onvriendelijk* (I, n°. 69); *De gezonde haring wordt deels versch gebruikt, deels gerookt, deels ingezouten in tonnen; De verspreiding der planten over de aarde wordt op bewonderenswaardige wijze bevorderd, deels door het openbarsten der zaadhuisjes, deels door het stroomend water, deels door den wind, deels door de vogelen.*
92. De aaneenschakelende nevenschikkende zinsverbinding geschiedt, eindelijk, waar het verband bewerkt wordt of door een bijwoord van tijd of plaats; of door een bijwoord van hoedanigheid, hoegrootheid of graad. B. v.: *Ik zweeg. Nu werd zij boos; Zij lachte. Toen greep hij haar aan; Hij is vast ziek, anders zou hij gekomen zijn; RACHAB gaf hun den raad, dat zij niet terstond naar de Jordaan terug zouden keeren, als wanneer zij hunne vijanden ontwijfelbaar in handen zouden vallen; Menige knuppelslag treft de arme vervolgde kat, als wanneer er een gejuich opgaat uit de joelen te schare; Nauwelijks zag hij haar, of hij omhelsde haar; Niet zoodra zag zij het in, of zij bekende schuld; Volg mijn raad, zoo (dan) zult gij gelukkig zijn; Regen wisselt*

met zonneshijn; zoo wisselen smart en vreugde; Verbied den ongehoorzamen jongen, hij zal het des te minder laten.

Aanmerkingen. Anders sluit, in: *Hij is vast ziek, anders zou hij gekomen zijn* eigenlijk een ganschen voorwaardelijken zin, waarover we later spreken, in zich (n°. 160). De volzin beteekent toch: *Hij is vast ziek; ware hij niet ziek, of: indien hij niet ziek was (= anders) zou hij gekomen zijn.* Niet zelden wordt dit *anders* voorafgegaan door *want*. Dan behoort de volzin tot de *oorzaak aanduidende* nevenschikking (n°. 106): *Gij moet net en zindelijk zijn, anders ergeren de menschen zich aan u; gij moet niet liegen, want wie zou u anders gelooven; gij moet niet stelen, anders wijst immers iedereen met de vingers naar u, om van het luthuis niet te spreken: dat alles is blikken munt, die wij zelfs in de geschriften van hooggeroemde kinderschrijvers van vroeger en later tijd dikwijls genoeg hooren rammelen* (M. LEOPOLD. *De Opvoeding in School en Huis.*). D. i.: *Gij moet net en zindelijk zijn; indien gij 't niet zijt (= anders) ergeren de menschen zich aan u; gij moet niet liegen, want wie zou u, indien gij loogt (= anders), gelooven; gij moet niet stelen; indien gij steelt (= anders) wijst iedereen met vingers naar u, om van het luthuis niet te spreken; enz.* 't Is duidelijk, dat ook vóór het eerste en het derde *anders* het voegwoord *want* niet misplaatst zou zijn. Den eersten der drie nevenschikte hoofdzinnen, om ons tot dezen te bepalen, zou men ook aldus kunnen lezen: *Gij moet net en zindelijk zijn, of de menschen ergeren zich aan u.* Dit is klaar, wanneer men in het oog houdt, dat *of* hier gelijk *indien* is. De samengestelde volzin behoort dan tot de *scheidende* nevenschikkende zinsverbinding (n°. 99) en wordt in dat geval aldus verklaard: *Gij moet net en zindelijk zijn, of, zijt gij 't niet, de menschen ergeren zich aan u.* Ook dit *of* wordt niet zelden gevolgd door *anders*, dat zonder schade gemist kan worden, en alleen aangewend wordt om den zin, zoo noodig, nog duidelijker te maken. Bijv.:

*„Sta stil, sta stil, of 't gaat er door!
 „Laat los den schat: 't is onze prijs;
 „Verwaten jongling! sta en hoor,
 „Of anders blazen we u van 't ijs.”*

TOLLENS. *De Jongeling van Westsamen.*

De eerste regel beteekent: *Sta stil, sta stil, of*, staat gij niet

stil, 't gaat er door. Men zou hier evengoed kunnen lezen, met eenigszins gewijzigde woordschikking: *Sta stil, stu stil, of anders gaat het er door*, terwijl *of*, bij aanwending van *anders*, zeer goed gemist kan worden. Dit blijkt ook uit de twee laatste regels. Men zou deze ook aldus kunnen lezen: *Verwaten jongling! sta en hoor, of we blazen u van 't ijs; Verwaten jongling! sta en hoor, anders blazen we u van 't ijs*, en, met verplaatsing van *anders*: *Verwaten jongling! sta en hoor, of we blazen u anders van 't ijs*.

Geen woord is oorspronkelijk een voegwoord. De *voorwaardelijke* voegwoorden zijn òf volledige volzinnen (*tenzij, tenware*); òf deelen van den hoofdzin, waarachter het voegwoord *dat*, hetwelk den zelfstandigen zin inleidt, is weggelaten (*ingeval, indien, bijaldien, mits*); òf tijdbepalende voegwoorden (*zoo, als, wanneer, wen*). Daarom zijn ook deze laatste in staat om het aaneenschakelend zinverband te bewerken. In den volzin: *Rachab gaf hun den raad, dat zij niet terstond naar de Jordaan terug zouden keeren, alswanneer zij hunnen vijanden ontwijfelbaar in handen zouden vallen; maar dat zij zich begeven zouden naar het gebergte aan de andere zijde van de stad, waar men hen niet zoeken zoude, en in welks woeste plekken, ruigten, grotten en spelonken zij onmogelijk ontdekt konden worden*, kan *alswanneer* verklaard worden door *alzo wanneer* (zij dit deden) d. i. *daar, dewijl* [*als = alzo* is ook een redengevend voegwoord, gelijk we later zien zullen], *wanneer zij dit deden* enz. *Alswanneer* heeft hier o. i. zoowel een redengevend als voorwaardelijk en tijdbepalend karakter. Wil men het door eene andere uitdrukking vervangen, dan gebruike men *in welk geval*. Deze laatste uitdrukking beteekent [*gevallen = gebeuren, voorvallen*] in welke gebeurtenis. Ze zegt dus zooveel als [*in* drukt hier eene *betrekking van tijd* uit]: *Wanneer dat gebeurt, ten tijde van die gebeurtenis*. In den zin: *Menige knuppelslag treft de arme veroclgde kat, alswanneer er een gejuich opgaat uit de woelende schare past in welk geval* uitnemend. Wij stippen hier ten slotte aan, dat o. i. de uitdrukking *al-wanneer* aaneen dient geschreven te worden, zoowel als dit met *alstoen, alsnog, alsdan* enz. geschiedt; en, dat in de beide boven besproken zinnen, *wanneer* het door *als* versterkte *alswanneer* desnoods zou kunnen vervangen. Het laats'e stelt echter buiten allen twijfel, dat de zinnen nevenschikkerd en niet onderschikkend aaneenschakelend zijn vertonden: 't verdient daarom in soortgelijke zinnen de voorkeur.

Nauwelijks zag hij haar, of hij omhelsde haar beteekent: *In dat geval, op datzelfde tijdstip* (te weten, *dat hij haar zag*) *omhelsde hij haar*. Men bedenke hier, dat *of* oudtijds als voorwaardelijk voegwoord in de beteekenis van *indien* gebruikt werd, en dat de zin, welke door *indien* ingeleid wordt, een tijd uitdrukt, in welken voorvalt, hetgeen de voorafgaande zin te kennen geeft. De bet. van den zin is derhalve deze: *Nauwelijks zag hij haar, toen hij haar omhelsde, Toen hij haar nog nauwelijks zag, omhelsde hij haar. Niet zoodra zag zij het in, of zij bekende schuld* bet. dus: *Niet zoodra zag zij het in, toen zij schuld bekende, Zij bekende schuld, zoodra als zij het inzag*. Wij moeten, om alle misverstand voor te komen, hier eindelijk nog doen opmerken, dat, al is de verbinding der zinnen hier aaneenschakelend, er nochtans geene sprake zijn kan van twee nevenschikhte hoofdzinnen. De door *of* ingeleide is een *tijdbepalende* (bijwoordelijke), een ondergeschikte, nevenschikkend met zijn hoofdzin verbonden. Dezelfde opmerking geldt voor den zin: *Volg mijn raad, zoo (of dan) zult gij gelukkig zijn*. De bet. er van is: *Gij zult gelukkig zijn, indien gij mijn raad volgt. Volg mijn raad is een voorwaardelijke* (bijwoordelijke) volzin, in den vorm eener gebiedende wijs. (Zie n°. 149 en 160)

De beteekenis van de twee laatste zinnen van n°. 92 is: *Gelijk regen met zonneshijn wisselt, zoo wisselen smart en vreugde; Indien gij den ongehoorzamen jongen verbiedt, zal hij het des te minder laten, De ongehoorzame jongen zal des te minder laten hetgeen hem verboden wordt, indien gij hem verbiedt, of: hoe meer gij hem verbiedt*. In beide samengestelde zinnen is de eerste een ondergeschikte. In den eersten volzin treffen we in *Gelijk regen met zonneshijn wisselt* een *vergelijkenden* (bijwoordelijken) aan; in den tweeden volzin is *Verbied den ongehoorzamen jongen* of voor een *voorwaardelijken*, of voor een *toegevenden* (bijwoordelijken) te houden.

Tot de aaneenschakelende nevenschikkende zinsverbinding behoren ook de volgende zinnen, en soortgelijke: *Ik ben zoo groot, als mijn broeder; Hij is zoo dapper, als trouw*. Hier heeft men in beide zinnen twee hoofdzinnen met gemeenschappelijke bestanddeelen, en hunne samenstelling is aldus te verklaren: *Ik ben groot: alzo (is) mijn broeder (ook groot); Hij is dapper: alzo (is hij ook) trouw*. Wanneer men bedenkt, dat *als* ontstaan is uit *alzo*, hetwelk in den loop des tijds zóó verzwakt is en in toon, en in beteekenis, dat niemand het in het *als*, waarmede de vergelijkingzin aanvangt,

op het eerste gezicht herkennen zal; wanneer men overweegt, dat het daardoor als het ware het karakter van een nevenschikkend voegwoord heeft verloren, dan zal het niemand bevreemden, dat men *als* nu als een voegwoord der *onderschikkende* zinsverbinding beschouwt. Hetzelfde geldt omtrent het voegwoord *dan* in zinnen als de volgende: *Hij is grooter, dan ik; Niemand vermag dit, dan hij*; d. i.: *Hij is grooter; dún, ik (ben ook groot!); Niemand vermag dit; dán, hij (vermag dit)*. Deze samengestelde volzinnen behooren dus eigenlijk tot de beperkende tegenstellende nevenschikkende zinsverbinding (zie n°. 102); men brengt ze echter tot de onderschikkende, en te recht. (Zie n°. 150).

We vinden hier als van zelf aanleiding om er den belangstellende opmerkzaam op te maken, dat men in enkele streken van Nederland in plaats van: *Ik ben zoo groot, als gij; Ik ben grooter, dan gij*, zegt: *Ik ben zoo groot of gij, Ik ben grooter of gij*. Zoo ook: *Ik heb er meer of gij, minder of hij; Ik heb dit boek liever of dat*; enz. Handhaaft of hier niet zijne oude beteekenis van *indien*? En heeft het hier geen voorwaardelijk toegeevende kracht? Zou men bovenstaande zinnen niet aldus moeten verklaren: *Of gij groot zijt, ik ben (even) zoo groot; Ik ben grooter, indien gij groot zijt; Ik heb er meer, indien gij er hebt; Indien hij er heeft, ik hebe minder; Indien ik dat boek lief (gaarne) heb, ik heb dit boek liever?*

Ook in de schrijftaal schijnt of eene enkele maal, na *beter* en *anders*, in de plaats van *dan* te staan. Bijv.: *Hij weet niet beter, of het hoort zoo; Men dacht niet anders, of de onderneming zou mislukken*, d. i.: *Hij weet niet beter, dan het hoort zoo, Hij weet niet beter, dan [hij weet] dat het zoo hoort; Men dacht niet anders, dan [men dacht] dat de onderneming zou mislukken*. De beteekenis van den eersten volzin is: *Het hoort zoo niet; maar hij weet niet beter, dan dat het wél zoo hoort*; en van den tweeden: *De onderneming is niet mislukt, ofschoon men niet anders dacht, dan dat zij wél mislukt zou*. Ook wanneer men in bovenstaande zinnen of zijne eigenlijke beteekenis van *indien* behouden laat, laten deze zich o. i. vrij wel verklaren. *Hij weet niet beter, of het hoort zoo* zal dan zooveel beteekenen als: *Hij weet niet beter, indien het zoo hoort*; doch het hoort zoo niet. *Men dacht niet anders, of de onderneming zou mislukken* zal dan zooveel beteekenen als: *Men dacht [verwachtte] niet anders, indien de onderneming zou mislukken [mislukte]*, of, omgezet: *Indien de onderneming mislukte, men verwachtte niet anders*;

doch zij mislukte niet. In deze en soortgelijke zinnen moet er altijd in de gedachte een ontkennende zin tegenstellend nevenschikkend met den gegeven zin verbonden worden.

93. Soms ontbreekt een bijwoord van tijd of van hoe-danigheid. Dit is het geval in de beide volgende zinnen: *Doe het, gij zult gelukkig wezen; Griekenland had zeven wijzen; zeven kinderen hebben wij.* In den eersten volzin wordt *alsdan* of *dan*, in den tweeden wordt *zoo* of *evenzoo* gemist.

Aanmerking. Ook hier is *Doe het* voor een *voorwaardelijken* (bijwoordelijken) zin te houden, in den vorm van eene gebiedende wijs zijnen hoofdzin voorafgaande. In den tweeden volzin is *Zeven kinderen hebben wij* voor den hoofdzin te houden en *Griekenland had zeven wijzen* voor een *vergelijkenden* (bijwoordelijken) zin. De bet. der zinnen is dus: *Gij zult gelukkig wezen, indien gij het doet; Wij hebben zeven kinderen, evenzoo als Griekenland zeven wijzen had.*

94. Het aaneenschakelende voegwoord *alsmede* maakt den zin, waarin het voorkomt, niet tot een *samengestelden*, maar voegt slechts eene nadere bijzonderheid [een zelfstandig nevensgeschikt zindeel] bij een lid van dien zin; b. v.: *De schaduw van een toren, alsmede die van een stok, staat met de hoogte der zon in verband; De uitvinding van het glas, alsmede die van de purperverf, schrijft men aan de Pheniciërs toe.* Hetzelfde geldt omtrent *mitsgaders*; b. v.: *Een dronkaard koopt voor zijn geld zothed, ongezondheid, armoede, schande, verachting, mitsgaders een knagend geweten en een vroegtijdigen of ellendigen dood.*

95. Andere aaneenschakelende voegwoorden, zooals *daar-
enboven* en *bovendien*, kunnen wel op een voorafgaanden zin terugwijzen, doch bewerken daarom nog geene samenstelling tusschen dien zin en den zin, waartoe zij behooren.

V O O R B E E L D.

Eerst beschreef mijn broeder mij zijne reis naar Amerika; daarna sprak hij over zijne aankomst in dat werelddeel; eindelijk schetste hij mij de levenswijze der Roodhuiden. — Samen- gestelde volzin, bestaande uit drie enkelvoudige nevenge- schikte zinnen, die door de voegwoordelijke bijwoorden *daarna* en *eindelijk* voortzettend aaneenschakelend zijn ver- bonden.

De ontleding der enkelvoudige zinnen zij voortaan den leerling overgelaten.

O P G A V E N.

De onmatige benadeelt vooreerst zijne gezondheid; ten andere maakt hij zich voor den arbeid onbekwaam; ten derde vermindert hij zonder noodzaak zijn vermogen; en eindelijk verliest hij de achting van weldenkende menschen — De ouden kenden in de eerste tijden slechts roeischepen; naderhand hadden zij zeilschepen; thans hebben wij rader- en schroefstoombooten — De Romeinen vermeersterden eerst geheel Italië, vervolgens onderwierpen zij al hunne naburen en eindelijk verzwoegen zij de geheele bekende we- reld — Deze gebeurtenissen betreffen nu eens een geheel geslacht of volk; dan weder hebben zij meer bijzonder betrekking op enkele, afzonderlijke personen — De melk wordt deels versch gedronken; deels wordt ze tot boter en kaas verarbeid; deels wordt ze gebruikt tot toebereiding van koffië en andere dranken — De wol der schapen wordt deels tot garen gesponnen; deels wordt ze tot vilten hoeden verarbeid; deels wordt ze tot andere kleedingstukken gebruikt.

-
96. De *tegenstellende* nevenschikkende zinsverbinding is van verschillenden aard. De stellingen, namelijk, van de verbondene zinnen sluiten elkander weder- keerig uit; of de stelling, in den tweeden zin vervat, wordt voor die des eersten in de plaats gesteld; of de inhoud van den eersten zin wordt door dien van den tweeden zin bepaald of beperkt. Men kan

dus de tegenstellende nevenschikkende zinsverbinding onderscheiden in:

- a. eene *uitsluitende*;
- b. eene *in de plaats stellende*;
- c. eene *beperkende*.

97. In de *uitsluitende* tegenst. nevensch. zinsverbinding worden de zinnen verbonden door middel der scheidende voegwoorden *of, of — of, hetzij — hetzij, hetzij — of*, in dier voege, dat, ingeval de stelling in den eenen zin waarheid behelst, de andere stelling niet bestaan kan. Bijv.: *Hij weigert het of hij staat het toe; Of hij komt te laat, of hij komt onvoorbereid, of hij komt in 't geheel niet.*

*Dees draagt den leefstocht uit en rolt het fust van boord,
Of zeult de balen weg, of sleept de kisten voort;
Die brengt het huisraad op, of gadert kruut en wapen.*

Hetzij wij leven, hetzij wij sterven, wij zijn des Heeren; Hetzij dan dat gijlieden eet; hetzij dan dat gijlieden drinkt; hetzij dat gij iets anders doet, doet het al ter eere Gods.

98. De scheidende voegwoorden verbinden zoowel nevenschikte zindeelen als nevenschikte zinnen. Bijv.: *Hij of zijn broeder zou mij bericht zenden; De vader of de moeder zal het doen* (I, bl. 89); *De misdadiger moest gegrepen worden, 't zij dood of levend; Wij moeten allen sterven, hetzij vroeg, hetzij spa; of: Wij moeten allen sterven, 't zij vroeg of spa; of: Vroeg of spa moeten wij allen sterven.* Wij moeten hierbij nog doen opmerken, dat, wanneer (zoals in de laatste voorbeelden van n°. 97) op *hetzij* een volledige zin volgt, het voegwoord *dat* òf daarbij gedacht wordt, òf ook wel uitgedrukt wordt. Deze volzinnen zijn daarom

nevengeschikte ondergeschikte of afhankelijke, waarvan wij later spreken moeten. Zie n°. 162.

99. Er is tweeërlei *of*, dat oorspronkelijk door verschil van vorm onderscheiden werd. Het eene, het scheidende *of*, *ofte*, verbindt *nevengeschikte* zinnen of zindeelen. Het tweede *of*, dat *indien* beduidt, komt van een zelfstandig naamwoord, dat *voorwaarde* beteekent, en verbindt *ondergeschikte* of *afhankelijke* zinnen, waarover we later handelen moeten, met den *hoofdzin*.

Het scheidende *of* komt voor in de hierboven opgegeven volzinnen. Verder staat het aan 't hoofd van *vragende* zinnen; b. v.: *Of is het niet roemwaardig voor 't vaderland te sterven?* dat is: *Is het roemwaardig voor het vaderland te sterven, òf is het dit niet?*

*Gij blijft ons het teeken, o heilige vlag!
Van Trouw en van Vroomheid en Moed:
Of is niet dat blauw in zijn smellooze pracht
Der Trouw onzer Vaadren gewijd?
Of tuigt niet dat rood van hun manlijke kracht
En Moed in zoo menigen strijd?
Of wijst niet die blankheid, zoo rein en zoo zacht,
Op Vroomheid, die zegen van Gode verwacht?*

Ook achter de gebiedende wijs komt het voor: *Mijd den toorn of vrees het naberouw*, dat is: *Mijd den toorn òf, mijdt gij hem niet, vrees dan het naberouw*; of ook: *Of mijd den toorn, of vrees het naberouw*.

*„Sta stil, sta stil, of 't gaat er door!
„Laat los den schat: 't is onze prijs!
„Verwaten jongling! sta en hoer,
„Of anders blazen we u van 't ijs!*

TOLLENS. *De Jongeling van Westzanen.*

Nog komt het scheidende *of* voor als *verklarend* voegwoord; b. v.: *Men noemt dit rededee! substantief of*

[men noemt dit rededeel] *zelfstandig naamwoord*. (I, bl. 80.)

Het voorwaardelijke *of*, dat, met het bijvoeglijk naamwoord *schoon* verbonden, het toegevendende voegwoord *ofschoon* heeft opgeleverd, komt onder anderen voor in de volgende en soortgelijke zinnen: *Ik weet niet, of hij ziek is; Ik twijfel, of hij komen zal; Zie eens, of hij al aangekomen is; — Of hij komen zal, is onzeker; Of het kwaad, DAN [= of] of het goed de overhand hebbe, is moeilijk te beslissen; — Het duurde niet lang, of hij kwam; Nauwelijks zag hij het in, of hij bekende schuld; — Er was niemand, of hij verblijdde zich; Er was niets, of het hinderde hem; — Of hij al komt, het baat niet; Of hij nu al kwame, Of hij nu kwame, en in de volkstaal — met verplaatsing van al — Al of hij nu kwame, ik zoude hem niet meer willen zien; — Hij ligt, of (alsof) hij dood ware; Hij doet, of hij gaan wil; — Och, of zij afgesneden wierden, die uwe ziele zoeken; Och, of wij zijn geboón volbrachten!*

De vijf eerste door *of* ingeleide zinnen zijn zelfstandige, en wel de drie eerste voorwerpszinnen, en de twee volgende onderwerpszinnen; de zesde en zevende zijn bijwoordelijke, en wel tijdbepalende; de twee volgende zijn bijvoeglijke; de tiende en elfde zijn bijwoordelijke: toegevendende; de twaalfde en dertiende, bijwoordelijke: vergelijkingszinnen; de twee laatste evenzeer bijwoordelijk en wel veronderstellende, afhankelijk van een verzwegen en in de gedachte in te vullen hoofdzin. Over al deze ondergeschikte zinnen spreken we later meer in bijzonderheden.

Aanmerking. Niet zelden wordt het voorwaardelijke *of*, evenals dit met het zinlidwoord *dat* het geval is, ingelascht, waar het onnoodig

is. Dit heeft vooral plaats, in de eene streek meer, in de andere minder, in de spreektaal. Zoo is b. v. of overvloedig in de volgende en soortgelijke volzinnen: *Weet gij, waar of die vogelen toch vandaan komen? Hij vraagt, waar of zijn broek toch wel mag gebleven zijn; Begrijpt gij, hoe of ze dat aangelegd hebben? Weet men, wie of dat spelletje aan den gang heeft gemaakt? Ziet gij, wat of er aan ontbreekt?* Enz.

In al deze volzinnen verdient de aanwending van *of* bepaald afkeuring. Niet zelden echter blijft een hoofdzin achterwege en moet hij dan in de gedachte ingevuld worden. In dát geval blijft het voorwaardelijke of behouden.

Zoo schrijft TOLLENS dan onberispelijk in *De Vogelen*:

*'t Groen puilt nauwelijks uit de boomen,
Of daar zijn ze weer in 't hout,
Al die zwervers, jong en oud.
Waarvandaan toch of ze komen?
's Winters is er geen in 't woud.*

De vierde regel luidt, volledig: *Waar vandaan toch zou het zijn, dat ze komen? Dat* wordt echter, wijl het eene vraag is, door het onzekere voorwaardelijke of vervaagen. Men hoort dan ook werkelijk in de spreektaal zoowel: *Waar dat ze toch vandaan komen*, als: *Waar of ze toch vandaan komen*; ja zelfs: *Waar of dat ze toch vandaan komen?*

Zoo schrijft men dan onberispelijk: *Waar of hij toch zoo lang mag gebleven zijn?* d. i.: *Waar zou het zijn, dat hij toch zoo lang mag gebleven zijn* = *Waar mag hij toch zoo lang gebleven zijn?*, in welken laatsten volzin geene plaats voor *of* is. Ook drukt de eerste grooter bevreemding uit, wat hij aan 't voorwaardelijke of te danken heeft. Dezelfde opmerking geldt omtrent: *Waar of al die zwervers toch vandaan komen?* = *Waar komen toch al die zwervers vandaan?*; *Wat of hem toch wel deren mag?* = *Wat mag hem toch wel deren?*; *Hoe of ze dat toch wel aangelegd hebben?* = *Hoe hebben ze dat toch aangelegd?*

We moeten hier ten slotte nog doen opmerken, dat zinnen als: *Of het nog regenen zou vandaag? Of uw broeder nog komen zou van avond?* en dergelijke, eigenlijk ondergeschikte voorwerpszinnen zijn, waarbij een hoofdzin: *Zoudt gij denken*, of iets dergelijks, gedacht wordt. Dat het voorwaardelijke inleidende of hier vooral op zijne plaats is, zal wel geen betoog behoeven.

Soms gebeurt het, dat twee ondergeschikte [zelfstandige] zinnen, die met het voorwaardelijke *of* aanvangen, door middel van het scheidende *of* moeten verbonden worden: in dat geval wordt het laatste *of* door *dan* vervangen, waarvan hierboven reeds een voorbeeld wordt aangetroffen. Zoo schrijft men *dan*: *Ik weet niet of hij komen zal, DAN of hij te huis zal blijven*, in plaats van: *Ik weet niet of hij komen zal, OF of hij te huis zal blijven*. Zoo ook: *Ik weet niet of de vader DAN of de zoon komen zal*, waarvoor men ook schrijft: *Ik weet niet of de vader DAN wel de zoon komen zal*. Men ziet hieruit, dat in de zoo even aangehaalde voorbeelden de scheiding der nevenschikte afhankelijke zinnen door *DAN*, in plaats van door 't voorwaardelijke *of* wordt aangewezen.

Aanmerking. Het voorwaardelijke *of* leidt een enkel maal hoofdzinnen in. Zie de Aanm. bl. 12.

100. Bij de *in de plaats stellende* tegenstellende nevenschikking kunnen twee gevallen voorkomen: de eerste zin kan ontkennend òf niet ontkennend zijn. In het eerste geval dient het voegwoord *maar* om de stelling, die in den tweeden zin is vervat, voor die van den eersten zin in de plaats te stellen; in het tweede geval dient daartoe het woordje *neen*. Bijv.: *De ware wijze verheft zich niet op zijne gaven; maar hij stelt eene groote waarde in het edelst en Gode welgevalligst gebruik dier gaven; De liefde verblijdt zich niet in onrechtvaardigheid; maar zij verblijdt zich in de waarheid; De mensch wordt niet bevestigd door goddeloosheid; maar der vromen stam staat vastgeworteld. — De leerlingen van dien kundigen en geschikten onderwijzer onderscheiden zich door kennis en goede zeden.*

Neen! zij zijn onwetend en onbeleeft; Kinderen van zulke ouders waren vredelievend, verdraagzaam, toegewend. Neen, ze waren twistgierig, onverdraagzaam en heerschzuchtig; De dappere Spartanen behandelden hunne slaven met zachtheid en menschlievendheid. Neen! zij behandelden ze allerhardvochtigst.

Zij begraven nog hun lijken....

Neen! de ijzerharde grond vergunt hier zelfs geen graf:

Zij werpen ze in een kloof, een diepe rotskloof, af.

TOLLENS. *Overw. der Holl. op Nova Zembla.*

*Aanschouw dit zeekasteel, daar 't, als een watervogel,
Langs 't vlak der baren zweeft met uitgespreiden vlogel!
't Voert donders in zijn schoot, bedwingt des bliksems kracht,
Boort heen door bergen ijs tot in der polen nacht:
Gij waant, het strekt ten spel der losgebarsten golven,
Daar 't naar den hemel stijgt of wordt door 't schuim bedolven;
Neen! 't lacht met stormen, en beheerscht het bandloos nat,
Baant op de oneindigheid der waatren zich een pad!
Heeft zonnen, aan 't gewelf des hemels afgeteekend,
Tot baken; afstand, loop en snelle op aard berekend;
En bruischt en vliegt daarheen gelijk een watergod,
Die, van zijn kracht bewust, met storm en golven spot.*

J. F. HELMERS. *De Lof der Scheepvaart.*

Integendeel heeft dezelfde kracht; daarom is, waar dit voegwoordelijk bijwoord wordt aangewend, het verband tusschen de zinnen niet zelden zoo nauw, dat er aan een samengestelden zin kan gedacht worden. Bijv.: De Israelitische benden kwamen aan de Gibeonitische steden, en vonden aldaar geene de minste aanstalten tot verdediging; integendeel, men kwam hun vriendschappelijk te ontmoet, en toonde waarschijnlijk de onderpanden van het gemaakte verbond; Had dan BRUNSWIJK ook gehoopt, haar (de echtgenoot van Prins WILLEM V) evenals den Prins onder zijne leiding te

krijgen, zoo toonde de uitkomst weldra, hoezeer hij zich bedrogen had; want zij was er geenszins de vrouw naar om zich door hem te laten besturen: integendeel stond zij weldra aan 't hoofd eener krachtige partij tegen hem over. (Mr. J. VAN LENNEP. De voorn. geschied. enz. IV, 1, bl. 52); Uitdrukkingen als: De God der eere; de Heer der heerlijkheid; God onzes levens en onzer goedertierenheid; Schepper des gezags schijnen voor Hebraïsmen gehouden te moeten worden. Om deze reden zijn zij echter geenszins af te keuren: integendeel, zij behooren tot den godsdienstigen redenaarsstijl (Dr. W. G. BRILL. Synt., § 124, B. II. 2. Aanm. 2); Doch met dit antwoord nam men geen genoegen: integendeel, die van Efraïm verweten de Gibeonieten, dat zij een tweeslachtig soort van volk waren, noch tot den eenen, noch tot den anderen stam behoorende (VAN DER PALM. Bijbel voor de Jeugd, IV, 162); Door deze aanmerking nu wordt wel het wonderbare, bijkans had ik gezegd het wonderlijke van het geval verminderd, maar geenszins het wonder weggenomen; integendeel verschijnt dit in een schooner, den God der natuur veel waardiger licht (Id. III, 68); Gij zult uw naaste liefhebben, gelijk u zelven. In dit voorschrift verbiedt de Zaligmaker ons de liefde tot ons zelven niet; integendeel, Hij gebiedt ze ons als een heiligen plicht.

101. De zinnen, wier verbinding een samengestelden zin vormt, kunnen zelven reeds samengestelde zinnen zijn. Bijv.: *Gaven en offers vereeren God niet en tempelsieraad versiert Hem niet; maar eene goddelijke gezindheid verenigt ons met Hem; want gelijk zoekt gelijk.* In dezen samengestelden volzin zijn de zinnen *Gaven en offers vereeren God niet en tempelsie-*

raad versiert Hem niet door 't voegwoord *en* zuiver aaneenschakelend nevenschikkend verbonden tot een samengestelden zin. De verbinding van dezen samengestelden zin met *eene goddelijke gezindheid vereenigt ons met Hem* is tot stand gebracht door het voegwoord *maar*, waardoor de in de plaats stellende tegenstellende nevenschikking wordt uitgedrukt, terwijl eindelijk de derde volzin door middel van het *redengevende* *want* weder met den laatsten volzin verbonden wordt. Deze verbinding heet de *oorzaakaanduidende* en daarover moeten we straks spreken. De samengestelde volzin bestaat dus hier uit drie volzinnen, van welke de eerste zelve samengesteld is.

102. Groot is het aantal voegwoorden, waardoor, in de *beperkende* tegenstellende nevenschikking, de stelling, die in den eersten zin is vervat, niet ontkend, maar veeleer toegegeven wordt, doch met vermelding van eene andere stelling, in den tweeden zin, die nevens of boven de eerste gelden moet. Zij zijn: *daarentegen, doch, edoch, maar, dan, nu, veeleer, alleenlijk, toch, ja, ja zelfs, evenwel, echter, nogtans*. Bijv.: *Griekenland bloeide, het Noorden daarentegen lag in nacht en nevel bedolven; Hij was rijk, doch hij was tevens gierig; God spijst de vogelen; maar zij moeten er om vliegen; JUDA'S gansche rede tot JOZEF is nederig en bescheiden. En nogtans, er heerscht eene gepaste vrijmoedigheid in;*

*De kneuzende oorlogsvrucht beplorgde Vlaandrens beemden,
En Neerlands weeke grond hygde onder 't wicht van wee.
Toch hield haar vlug zich op.*

*Na nooden zonder tal en angsten zonder maat,
Brui't de open zee hen aan, die hol en auktig staat.
Toch steken zij haar in.*

*Het paard holt voort uit al zijn macht,
 Dan ach! het kan niet meer:
 Het wankelt, struikelt, suizebolt,
 En zinkt amechtig neer.*

*In 't ruime veld der wetenschappen
 Stijgt ons verstand met fiere slappen
 Ten tempel der onsterfelijkheid;
 Dan, boven wat we zien en kennen,
 Verheft de geest op stoutere pennen
 Zich, waar verbeeldingskracht ons leidt.*

JOHANNES KINKER. *Het dichterlijk Vernuft.*

103. Ook het *plaatsvervangende* en het *beperkende tegenstel-*
lende zinsverband kan bestaan, zonder door een voeg-
 woord aangewezen te zijn. Bijv.: *Het leven is in zijne*
snelheid een droom; in zijne gewichtige beteekenis is
het eene eeuwigheid; De onverstandige zoekt zich door
den hartstocht te redden; de verstandige tracht zich te
redden door nadenken. In beide deze volzinnen is het
 voegwoord *maar* weggelaten.
104. De voegwoorden *niettemin*, *desniettegenstaande* en *in-*
tusschen missen doorgaans het vermogen om de zin-
 nen, die zij tot elkander brengen, tot een samenge-
 stelden zin te vormen. Evenwel is dit enkele malen
 het geval, terwijl omgekeerd sommige der bovenge-
 noemde voegwoorden soms zoo gebruikt worden, dat
 er aan geene samenstelling te denken is.

VOORBEELD.

Hij weigert het of hij staat het toe. — Samengestelde volzin,
 bestaande uit twee enkelvoudige nevensgeschikte
 zinnen, die door het voegwoord *of* uitsluitend te-
 genstellend met elkander zijn verbonden.

O P G A V E N.

De goede verwerft een welgevallen van den Heer; maar den man van booze stukken veroordeelt Hij — De rede verdraagt de wederwaardigheden des levens; de moed bestrijdt ze; maar het geduld en de godsdienst komen ze (3n.) te boven — De wijze heeft oogen in zijn hoofd; maar de dwaas gaat in de duisternis — Wijn en snarenspeel verheugen het hart; maar liefde tot wijsheid gaat beide te boven — Zie toe! Omsluit uwe bezittingen met doornen; sluit uw goud en zilver zorgvuldig weg; maar maak voor uwe woorden balans en schaal, en zet voor uw mond deur en grendel — Een goed leven bestaat slechts uit een klein getal van dagen; maar een goede naam duurt eeuwig — Eerlijk maakt rijk; maar 't gaat langzaam — Eene bedrieglijke weegschaal is den Heer een gruwel; maar een volkomen gewicht is Zijn welgevallen — God wederstaat den hoovaardige; maar den nederige geeft Hij genade — Der menschen gebreken worden bedekt door milddadigheid; maar door gierigheid worden ze ontdekt en aan het licht gebracht — Een zacht woord doet ziedenden toorn bedaren; maar een snerpand woord voert de gramschap in top — Een wijs zoon verblijdt den vader; maar een dwaze zoon is zijn moeders droefheid — Gerechtigheid verhoogt een volk; maar zonde is der natiën schandvlek — De rechtvaardige kent het leven van zijn vee; maar de barmhartigheden der goddeloozen zijn wreed — De goedkeuring der deugdzame menschen is eene loftuiting: die der boozen is bijna eene belediging — De gierigaard bezit de schatten niet, maar de schatten bezitten den gierigaard — De Farizeën schenen deugdzaam, maar zij waren huichelaars — Het hout van den beukeboom deugt niet tot bouwen; doch tot brandstof kan het zeer goed gebruikt worden — De walnoten zijn wel zeer smakelijk; doch een menigvuldig gebruik er van is schadelijk voor de borst — De rechtvaardige moet dikwijls veel lijden; doch uit alle nooden redt hem de Heer — De zijde-worm is een gering insect; evenwel levert hij de stof voor de schoonste en kostbaarste kleederen — Jezus deed vele wonderen; evenwel geloofden de Farizeën niet in Hem — De dienstbode moet eerlijk en getrouw zijn, of hij wordt uit zijn dienst gejaagd — De arme mag den rijke niet benijden; de rijke daarentegen mag niet met trotschheid op den arme nederzien — De warmte zet de lichamen uit; de koude doet ze inkrimpen — De roos heeft hare

schoonheid, hare frischheid en haren geur; maar zij heeft ook hare dorens — Cesar en Pompejus waren beiden bekwame veldheeren; intusschen begunstigde de fortuin den eerste boven den laatste — Het ongeduld geneest onze kwalen niet; integendeel, het vergroot ze — De vertrouwelijke gemeenschap van den mensch met God was verbroken; de rust zijns gemoeds was verstoord; ja zelfs zijn verstand was verduisterd geworden — In de oudheid kwamen èn beeldhouw- èn bouwkunst tot de hoogste ontwikkeling; in de nieuwere tijden daarentegen bereikte de schilderkunst haar toppunt — De gedenkstukken der Egyptische bouwkunst hebben niet het karakter van schoonheid; maar zij zijn indrukwekkend door het kolossale hunner afmetingen en de hechtheid hunner bouwstof — De Friezen behielden langen tijd hunne vrijheid en hunne zangen; ja in het laatst der 8ste eeuw bezaten ze nog een voortreffelijk dichter in den blinden Berolef te Holwerden, maar noch van zijne, noch van anderer liederen is thans een enkel meer te vinden — De oudste Nederlandsche uitgave van Tijl Uilenspiegel is van 1612; doch waarschijnlijk bestonden reeds vroeger vertalingen van dit oorspronkelijk Hoogduitsch geschrift — De kou bevangt hen; maar zij roeren noch bewegen.

Met vrienden eten, drinken, wandelen;
Maar met vreemden moet men handelen.

Een goed gehoorzaam kind
Wordt overal bemind;
Maar ongehoorzaamheid
Wordt vroeg of laat beschreid.

De lange nacht is traag.
Toch eindelijk glimt een straal in 't ver verschieft hun tegen.

Hij zwaait met ijzersterke vuist
Een zwaren *goedendag*;
Doch Floris vangt met kloek beleid
Op 't breed rapier den slag.

De plechtigheid van 't uur, het woest gelaat der streken,
En 't eeuwig harteleed beletten allen 't spreken;
Doch plotseling rijst een gil, en één van uit den hoop
Snelt voort, den wind voorbij, met ingespannen loop.

De aanvallen der Galliërs en Germanen waren onstuimig en verschrikkelijk; maar hunne krijgstucht was niet evenredig aan hunne dapperheid, anders zouden zij vreeselijk geweest zijn voor hunne naburen — De vrees voor straf is eene drangreden van goed gedrag voor slaafsche zielen: de eer en de deugd zijn de ware drangredenen voor edele zielen — De standvastigheid onderstelt een verlicht besluit. De hardnekkigheid integendeel onderstelt de verblindung — Fluweelen banden en tongen zijn zacht; doch de laatste zijn gevaarlijk — Grif genotene weldaden in marmer; doch schrijf beledigingen in zand — Armoede verschijnt wel aan de deur van den werkzame; maar ze treedt er niet binnen — IJdele hoop streelt wel de harten van kortzichtigen en dwazen; doch wijze menschen laten zich niet door haar verleiden — De groote schepen kunnen zich midden in de zee wagen; maar de kleine moeten zich bij den oever houden — Beleefdheid doet ons achting en toegenegenheid verwerven. Onbeleefdheid daarentegen berokkent ons minachting en vernedering — Ledigheid is des duivels oorkussen. Geregelde, nuttige werkzaamheid daarentegen is, ook voor de rijksten en aanzienlijksten, eene onwaardeerbare bron van gezondheid, tevredenheid, genoegens en geluk — De toejuiching van onverstandigen en ondeugenden moeten wij noch zeken, noch begeeren. De goedkeuring en den lof van verstandigen en braven daarentegen moeten wij hoog waardeeren. Den hoogsten prijs echter moeten wij stellen op het bezit van een rein geweten en de goedkeuring van het Opperwezen — In dit leven gaat het den goddelooze dikwijls voorspoedig; de deugdzame daarentegen ondervindt niet zelden ondank, liefdeloosheid en miskennis; ja hij moet zelfs somtijds onschuldig lijden; God is en blijft echter de rechtvaardige Vergelder van de daden der menschen en in eene andere wereld zal ieder loon naar werken ontvangen.

-
105. De *oorzaakaanduidende* nevenschikkende zinsverbinding, waarbij de zinnen *uitwerksel* en *oorzaak, gevolg en grond, doel* en *middel* uitdrukken, komt tot stand door de voegwoorden *want, immers* en *toch* en eenige voegwoordelijke bijwoorden. Drie bijzonderheden zijn hier te onderscheiden.

- a. De eerste zin houdt een *beweren* in, de tweede den *grond* of de *oorzaak* van dat beweren;
- b. De eerste zin houdt den *grond*, de *oorzaak*, of de *reden* in, de tweede het *gevolg* of het *uitwerksel*;
- c. De eerste zin houdt het *doel* in, de tweede de *handeling*, die tot het doel strekt.

106. Houdt de eerste zin een *beweren* in, en de tweede den *grond* of de *oorzaak* van dat beweren, dan wordt de verbinding der zinnen bewerkt door de voegwoorden *want*, *immers*, *toch* en *namelijk*. Bijv.: *Zalig zijn de vreedzamen; want zij zullen kinderen van God genaamd worden; Uwe vrienden durven u dikwijls niet waarschuwen, want de laffe toon der verkeerling, en dwaze menschenvrees boeit hunne tong; Te recht stellen vele ouders prijs op het onderwijs hunner kinderen. Immers wordt daardoor der kinderen verstand ontwikkeld en wordt hun geest versierd met nuttige kundigheden; Bezoekt ijverig de school, mijne jonge lezers en lezeressen! Zij toch is de oefenplaats der jeugd; zij toch is de plaatse der voorbereiding voor uw volgend leven; De Engelsche regeering had er op aangedrongen, dat in het vredesverdrag de verklaring zou opgenomen worden, dat men den Prins van Oranje en zijne nakomelingen voor altijd zoude uitsluiten van de waardigheid van Stadhouder, Kapitein-Generaal en Admiraal. Men vreesde namelijk in Engeland, dat de jonge prins WILLEM met der tijd pogingen zou aanwenden, om het verdreven vorstengeslacht te herstellen.*

107. 1°. Behelst de eerste zin een *redkunstigen* grond, zoo drukt de tweede zin eene *gevolgtrekking* uit door middel van de voegwoordelijke bijwoorden *zoo*, *alzo*, *dus*, *dan*, *derhalve*, *dies*, *bijgevolg*,

dienvolgens. Bijv.: Aanbidden de arme en de rijke niet denzelfden God! Zijn zij dan geene broeders? — Deze boom heeft niet gebloeid; gevolgelijk kan hij dit jaar geene vruchten geven; Alle deugdzaame menschen zijn matig; bijgevolg is een dronkaard niet deugdzaam; De HEER heeft groote dingen aan ons gedaan; dies zijn wij verblijd;

*o God! daar is vergeving
Altijd bij U geweest:
Dies word! Gij, Heer, met beving
Recht kinderlijk gevreesd.*

20. Behelst de eerste zin de *oorzaak*, zoo drukt de tweede zin het *uitwerksel* uit door middel van het voegwoordelijk bijwoord *vandaar*. Bijv.: *Het is de ure der dankzegging. Vandaar de heilige stilte; Het is vandaag vacantie. Vandaar zooveel kinderen aan het spel.*

Aanmerking. Op *vandaar* volgt gewoonlijk een *onvolledige nevenschikte zin*.

30. Behelst de eerste zin den *zedelijken grond* of de *reden*, zoo drukt de tweede zin het *gevolg* uit door middel van de voegwoordelijke bijwoorden *hierom*, *daarom*, *deswege*. Bijv.: *JOZEF wilde zijne broeders beproeven; daarom sprak hij hun hard toe; — De Batavieren waren zeer dapper; deswege werden zij door de Romeinen zeer geacht.*
108. Houdt de eerste zin het *doel* in, dan behelst de tweede zin de *handeling*, die tot het *doel* strekt. Deze tweede zin wordt bepaaldelijk door middel van *daartoe* of *te dien einde* met den eersten zin verbonden, ofschoon, hoewel minder juist, ook de voegwoorden *daarom* en *deswege* de verbinding bewerken. Bijv.: *Deze*

jongeling wil onderwijzer worden. Daartoe moet hij veel leeren.

109. Ook de *oorzaakaanduidende* zinsverbinding kan bestaan, zonder door een voegwoord uitdrukkelijk te zijn aangeduid. B. v.: *Wantrouw den vleier; menig mensch is door vleierij bedorven; De liefde heeft niet altijd aangename dingen te zeggen; zij is onafscheidlijk van de waarheid.* Hier is 't voegwoord *want* weggelaten. Zoo ook in de volgende verzen, na de dubbele punt:

*Verborgen deugd is dubbel schoon:
Haar vlekt geen vleierij.*

TOLLENS. *Jan van Schaffelaar.*

*Met eigen hand grijpt TOM de lont;
Het noodshot dreunt; de knal
Jaagt vruchtloos op de vloeden rond:
De donder dooft den schal.*

*Maar, vruchtloos is haar wenk op voogd en scheepsgezellen:
't Was Neerland niet meer vreemd, natuur de wet te stellen.*

*Met recht, godvreezend voorgeslacht!
Riept Ge, in Uw tempelen opgegaan,
Geknield voor de eeuwige Oppermacht,
Haar als den God van Neerland aan:
Ge zaagt d' Onzichtbre menigmalen
In wondren tot U nederdalen.*

TOLLENS. *De Redding der Enkhuizer Schepen.*

*God wil ons best: laat Hem den vrijen teugel men-
nen, d. i.: laat Hem derhalve, of: Zoo laat Hem dan
den vrijen teugel mennen; Gij spot met mijne lessen,
Vriendje! Ik zal mijne woorden niet meer aan u ver-
spillen, d. i.: Ik zal daarom mijne woorden niet meer
aan u verspillen. Zoo ontbreekt daarom ook midden*

in den eersten en aan het einde van den derden regel
in de volgende versregels van den 118^{en} Psalm:

*Gij zijt mijn God: U zal ik loven,
Verhoogen Uwe Majesteit!
Mijn God! niets gaat uw roem te boven:
U prijs ik tot in eeuwigheid.*

V O O R B E E L D.

De kans nochtans was hachlijk, want het getal der strijdbare mannen te Jeruzalem was gering — Samengestelde volzin, bestaande uit twee enkelvoudige nevenschikte zinnen, die door het voegwoord *want* oorzakaanduidend nevenschikkend met elkander verbonden zijn. De eerste zin sluit een beweren in, terwijl de tweede zin den grond van dat beweren behelst.

O P G A V E N.

De wijze smaakt eene groote vreugde; want de deugd heeft hare genoegens, zelfs te midden der rampen — De liefde heeft niet altijd aangename dingen te zeggen: zij is onafscheidelijk van de waarheid — Wees niet bezorgd voor den dag van morgen, want de dag van morgen zal voor het zijne zorgen — Gaven en offers vereeren God niet, en tempelsieraad versiert Hem niet; maar eene goddelijke gezindheid vereenigt ons met Hem; want gelijk zoekt gelijk — Zalig zijn de barmhartigen, want hun zal barmhartigheid geschieden — Zalig zijn de zachtmoedigen, want zij zullen de aarde beërven — Zalig zijn de vreedzamen, want zij zullen kinderen van God genaamd worden — Wantrouw den vleier: menig mensch is door vleierij bedorven.

God vreezen is een goed begin:
De grond der wijsheid schuilt er in.

Kinderen! hebt uwe ouders lief; want zij zijn uwe beste vrienden op aarde — Door Gods wijsheid, rechtvaardigheid en goedheid wordt ook het kwaad in de wereld eene bron van zegen; want Gods

gedachten zijn niet onze gedachten, en Zijne wegen zijn niet onze wegen — Alle menschen zijn aan den dood onderworpen; gevolgelijk zullen wij ook eenmaal sterven — Er heerscht hier in de school geene goede orde; want er wordt te veel gepraat — Gij kunt met die pen niet goed schrijven; want er is geene zuivere spleet in.

Besluit dan snel;

Want veertig levens staan op 't spel!

Koning Herodes vreesde voor het verlies zijner heerschappij; daarom stond hij het kind Jezus naar het leven — Het gras is vochtig; bijgevolg moet het dezen morgen gedauwd of geregend hebben — Jozef wilde zijne broeders beproeven; daarom sprak hij hun hard toe — De Batavieren waren zeer dapper; deswege werden zij door de Romeinen zeer geacht — Deze jongeling wil onderwijzer worden; daartoe moet hij veel leeren — Het is de ure der dankzegging; vandaar (*heerscht*) die heilige stilte — Het is vandaag vacantie; vandaar (*zijn*) zooveel kinderen aan het spel — Te recht stellen vele ouders prijs op het onderwijs hunner kinderen. Immers kunnen dezen daardoor nuttige leden der maatschappij worden — Bezoekt naarstig de school. Zij toch is de oefenplaats der jeugd — Aanbidden de rijke en de arme niet denzelfden God? Zijn zij dan geene broeders? — Deze boom heeft van 't jaar niet gebloeid; gevolgelijk zal hij geene vruchten dragen — François Guyon wilde Prins Willem I vermoorden. Te dien einde trachtte hij 's vorsten gunst te winnen — Deze knaap wil gaarne bekwaam worden. Te dien einde bezoekt hij de school getrouw.

SAMENTREKKING DER NEVENGESCHIKTE ZINNEN.

110. Zinssamentrekking kan er plaats hebben:

- 1°. Wanneer de nevengeschikte zinnen alle deelen op één na gemeen hebben. In dit geval noemt men de samengetrokken volzinnen *enkelvoudige met nevengeschikte zindeelen*, welke reeds vroeger zijn behandeld (I, n°. 66);

20. Wanneer er van den nevenschikten zin meer dan een enkel bestanddeel aanwezig is, zoodat hij blijkbaar op zich zelve staat, terwijl de leemte welke er in gevonden wordt, als op het eerste gezicht uit den nevensgaanden zin kan aangevuld worden. 't Zijn alleen zulke zinnen, die den naam van *samengetrokken* (samengestelde) *zinnen* dragen mogen.

Zoo zegt b. v. BILDERDIJK, wanneer hij van onze eerste voorouders spreekt: *De dierenhuid was deksel; 't hout, geweer*. Dit nu is een enkele zin, maar samengetrokken uit de zinnen: *De dierenhuid was deksel* en *'t Hout was geweer*, die hetzelfde koppelwoord *was* gemeen hebben en daarom op die wijze konden ineen-smelten. Een samengetrokken volzin, dit blijkt hier klaar, is een zoodanige, waarin, zonder dat men den zin behoeft te ontbinden, de *meervuldigheid* blijkt. De volgende volzinnen mogen dit nader bevestigen. In BILDERDIJKS *De Dood van Floris den Vierden* komen o. a. de volgende dichtregelen voor:

*Het bloed ontvoliet de wonds; Het licht, zijn brekend oog.
Een bloes besteeg haar wangen; Een lach, haar heuschen mond.*

en ieder kent des dichters:

*In 't Voorleden ligt het Heden;
In het Nu, wat worden zal.*

In deze drie samengetrokken zinnen, waarin het verband der nevenschikte door het verzwegen zuiver aaneenschakelend voegwoord *en* wordt bewerkt, is het gezegde het gemeenschappelijk deel, welks plaats, en hier te recht, door eene komma wordt aangewezen.

Bij een weinig oplettendheid zal het niet veel moeite kosten om den enkelvoudigen zin met nevensgeschikte zindeelen van den samengestelden volzin te onderscheiden.

Vergelijken wij b. v. de zinnen: *Het is mij nuttig en aangenaam*; *Hij bewijst hem hulde en vriendschap* met: *Het is mij nuttig en hem aangenaam*; *Hij bewijst hem hulde en betoont hem vriendschap*, dan blijkt het spoedig, dat de eerste en de tweede zin tot de enkelvoudige, de derde en de vierde tot de samengestelde behooren. De eerste zin is samengetrokken uit de zinnen: *Het is mij nuttig* en *Het is mij aangenaam*, die alle dingen gemeen hebben, behalve een deel van 't gezegde. De tweede volzin is samengetrokken uit de twee enkelvoudige: *Hij bewijst hem hulde* en *Hij bewijst hem vriendschap*, die wederom alle deelen gemeen hebben, behalve het voorwerp. In den eersten zijn *nuttig* en *aangenaam*; in den tweeden, *hulde* en *vriendschap* de nevensgeschikte zindeelen. In den derden volzin wijzen de *verschillende* bepalingen *mij* en *hem* op de nevensgeschikte zinnen: *Het is mij nuttig* en *Het is hem aangenaam*, hetgeen nog duidelijker blijkt in den vierden volzin, waar nevens eene *verschillende bepaling* ook een *verschillend gezegde* wordt aangetroffen. Wanneer van twee zindeelen elk zindeel eene *bijzondere bepaling* bezit, zooals in den derden volzin het geval is, waarin de zindeelen *is mij nuttig* en *is hem aangenaam* de bijzondere bepaling *mij* en *hem* bezitten; of wanneer de zindeelen buiten eene *gemeenschappelijke bepaling* elk nog eene *bijzondere bepaling* bezitten, zooals in den vierden volzin, waarin beide zindeelen: *bewijst hem hulde* en *betoont hem vriendschap* de *gemeenschappelijke bepaling hem*, doch

de bijzondere bepaling *hulde* en *vriendschap* behelzen, dan is er zinsamentrekking; dan bestaat er niet een enkelvoudige, maar een samengestelde zin; dan zijn er geene nevenschikte zindeelen, maar nevenschikte zinnen.

111. Wij moeten hier met een enkel woord gewagen van de gelijk- en ongelijkmatigheid der nevenschikte zindeelen van den enkelvoudigen zin. In den volzin: *Hij is mijn vriend en begunstiger* bezitten wij de samengeschikte of nevenschikte zindeelen *vriend* en *begunstiger*, en er valt hier in de verte aan geene zinsamentrekking te denken in den zin, dien we hier aan het woord hechten. Dit blijkt uit de gelijkmatigheid, die er tusschen de zindeelen *mijn vriend* en *mijn begunstiger* bestaat. In plaats van: *Hij is mijn vriend en begunstiger* kan men echter ook schrijven: *Hij is mij een vriend en begunstigt mij*. Naar den vorm hebben wij hier dus een samengetrokken volzin, hetgeen voortspruit uit de ongelijkmatigheid der nevenschikte zindeelen; naar den zin of de beteekenis echter is de volzin een enkelvoudige. Mochten bij het ontleden soortgelijke zinnen voorkomen, dan moet dit onderscheid bepaald aangewezen worden.
112. De samentrekking vindt het meest plaats bij *aaneenschakelende* en *tegenstellende* zinsverbindingen. Hierbij is echter op te merken, dat de tegenstellende zinsverbindingen, die door middel van *toch*, *evenwel*, *nogtans*, *niettemin* en dergelijke gevormd worden, slechts dan de samentrekking toelaten, wanneer met die voegwoorden het aaneenschakelende en verbonden wordt; bijv.: *Hij heeft vele verliezen geleden en is niettemin gelukkig*. Men kan en weglaten, doch dan moet het

onderwerp herhaald worden: *Hij heeft vele verliezen geleden; niettemin is hij gelukkig*, en de samentrekking verval.

113. Van de *oorzaakaanduidende* zinsverbindingen zijn die bovenal voor samentrekking vatbaar, bij welke het verband door middel der voegwoorden *derhalve*, *bijgevolg*, *daarom* en *deswege* tot stand komt, en alsdan dienen deze voegwoorden nog, duidelijkheidshalve, door het voegwoord *en* voorafgegaan te worden. Bijv.: *Hij is tevreden en derhalve gelukkig; Hij is tevreden en daarom gelukkig.*

114. De samentrekking der nevensgeschikte zinnen kan plaats hebben:

1°. Wanneer zij *het onderwerp* gemeen hebben. Bijv.: *Het leven des vergenoegden arbeiders is zoet en gaat het vinden (3n.) van een schat te boven.*

2°. Wanneer zij een *hulpwerkwoord* of een *der werkwoorden* gemeen hebben, die met een der naamwoordelijke vormen van een werkwoord maar ééne handeling aanduiden of één begrip uitmaken (I, bl. 17). Bijv.: *HENDRIK heeft gespeeld; maar PIETER gearbeid; Wij waren aan 't lezen en zij aan 't schrijven.*

3°. Wanneer zij een *hulpwerkwoord* en een *rechtstreeksch voorwerp* gemeen hebben. Bijv.: *Wie zal ZIJNS naams geheimenis ontdekken? Wie ontleden?*

4°. Wanneer zij *'t gezegde* gemeen hebben, 't zij met, 't zij zonder een rechtstreeksch voorwerp of eene andere bepaling. Bijv.:

*Het veldhoen vest
In 't graan zijn nest;
De snep, in woudige streke;*

De kievit, op

Den heuveltop;

De reiger, bij de beks.

FRANS DE CORT. *In Oogstmaand gedicht.*

De Heer is God, en niemand meer; Het bloed ontvliet de wonde; het licht zijn brekend oog; Niemand dacht er aan; ook uw vader niet.

- 5°. Wanneer zij *het* onderwerp en een deel van 't gezegde gemeen hebben. B. v.: *De waarheid wordt wel onderdrukt, maar niet verstikt; Gij zijt rechtvaardig; ook bescheiden?*
- 6°. Wanneer zij *het* onderwerp en *het* gezegde gemeen hebben. Bijv.: *U zweren we onze trouw en — vloek die u weerstaan; Spaarzaamheid onderstelt overvloed; maar verstandig gebruik van denzelven.*
- 7°. Wanneer zij *eene* bepaling gemeen hebben. Bijv.: *In de Lente ontluikt de natuur, en gaan de harten der menschen open voor het genot.*
115. In sommige samengestelde zinnen heeft er geene zinsamentrekking, maar alleen eene woord-*weglati*ng of woord-*ellip*se plaats; in andere weder merkt men zoowel het eene als het andere op. Tot de eerste behoort bijv. de volgende zin: *Sommige weekdieren zitten hun geheele leven vast, eenige kruipen met de onderzijde van hun buik en de meeste kunnen ook zwemmen.* In den tweeden en den derden der drie nevengeschikte zinnen is het woord *weekdieren* uit den eersten zin weggelaten. Hier heeft men dus wel eene *woordweglati*ng, doch geene *zinssamentrekking*. Tot de tweede soort behoort onder andere de volgende zin: *Eenige insecten hebben eene volkomene gedaanteverwisseling, andere eene onvolkomene en eenige in 't geheel geene.* In dezen samengetrokken samengestelden zin merken wij het volgende

op. De drie nevenschikte zinnen hebben 't gezegde *hebben* gemeen: vandaar de zins-samentrekking; maar bovendien zijn in den tweeden en den derden zin de woorden *insecten* en *gedaanteverwisseling* weggelaten: vandaar woord-ellipse. De woordweglating alléén kan een samengestelden niet tot een samengetrokken volzin maken. Bij de ontleding wijze men echter ook de woordellipse aan, waar die bestaan mocht.

116. Een woord, dat doorgaat voor zulk een, dat aan twee of meer zinnen gemeen is, moet in die zinnen dezelfde *beteekenis* en denzelfden *taalkundigen vorm* hebben. Daarom is de volgende zin niet zuiver: *Koning PERSEUS werd beoorloofd, verslagen, en zijn rijk eene Romeinsche provincie.* Hier wordt het werkwoord *werd* in de gedachte herhaald bij het onderwerp van den laatsten zin (*zijn rijk*), maar in dezen zin heeft het een ander karakter, aangezien het bij *beoorloofd* en *verslagen* het hulpwerkwoord is van het lijdende geslacht, terwijl het bij het gezegde *werd eene Romeinsche provincie* het zelfstandig werkwoord *worden* is, hetwelk beteekent *in een anderen toestand overgaan.*

Niet anders is het met het laatste vers van den 141^{en} Psalm:

*Dat die godloos zijn, siddrend vreezen;
Elk hunner in zijn garen vall',
Totdat ik ongehinderd zal
Voorbijgegaan en veilig wezen.*

Daarom is ook de volgende zin niet zuiver:

De Italianen schijnen in de handelszaken onze leermeesters te zijn geweest. Ook de dubbele boekhouding hebben wij van hen en daarom de Italiaansche genoemd.

(Ook de volgende dichtregelen uit TOLLENS' Oogstlied zijn niet geheel onberispelijk:

*Er was gezeel, er was gezwogd,
Het veld gespit, het land geploegd,
Gewaaakt, zooveel wij waken konden.*

Om dezelfde reden is de volgende samentrekking af te keuren:

*Is 't wonder, dat men dan op mijn verdorde wangen
Dees dreve tranen zie, en mij met ernst verlangen
Naar de ongestoorde rust, die hier geen mensch geniet?*

H. K. POOT. *Adams leste Woorden.*

Zoo ook is de volgende wenshende zin niet zuiver: *Mogt gij godvreezend wezen, mijn zoon, en gelukkige dagen daarvan de vrucht zijn!* Immers in de nevenschikte zinnen, waaruit de samengestelde zin bestaat, treedt het werkwoord *mogen* in een verschillenden *taalkundigen vorm* op. In den eersten zin staat het in den tweeden persoon van het enkelvoud; in den tweeden, in den derden persoon meervoud.

*'t Zij lieflijk in Itaaljs dreven,
Geweljd met schillrend luchtzuur,
Waar zachte lentecelljes zweten
Langs velden, met gebloemt doorweven,
In 't hoogtijdstooisel der natuur!
Maar lieflijker, op Neerlands grond,
In eigen huis (bij vreugde of kruis),
Waar 't wiegjen onzer vaadren stond.*

Vrouwe K. W. BILDERDIJK. *Nederland.*

In den eersten versregel staat *zijn* in de aanvoegende wijs, terwijl de beteekenis van 't vers het werkw. in den zesden regel in de aantoonende wijs eischt. Daar moet men lezen: *Maar lieflijker is het, op Neerlands grond, in eigen huis*, euz. Daarom is ook deze samentrekking bezwaarlijk goed te keuren.

Evenwel is de samentrekking bij verschil van persoon en getal eens werkwoords niet altijd af te keuren. Zij is dan geoorloofd, ja somtijds aan te beve-

len, wanneer de woordorde den hoorder dwingt het vereischte woord in de gedachte in te vullen. Eene herhaling alleen om den wille van het verschil in persoon en getal zou den zin vaak slepend en gezocht maken. Bijv.: *Ik heb u, en gij mij nooit gehaat; Gansch Neerland voelt die wond, uw dapperen 't meest; Hunne namen niet alleen, ook hun beeld staat diep in uw geheugen uitgedrukt; De Heer heeft ons gemaakt (en niet wij) zijn volk en de schapen zijner weide (Ps. 100 : 3); De raad des Heeren bestaat in eeuwigheid; de gedachten zijns harten, van geslachte tot geslachte (Ps. 33 : 11); **

*) Wij willen, ten bewijze dat de samentrekking, bij verschil van persoon en getal, zelfs bij onze beste schrijvers aangetroffen wordt, hier, uit het groote aantal, slechts enkele zinnen opnemen uit v. D. PALMS *Bijbel voor de Jeugd*.

Meest de tabernakel gesticht, ingewijd en de heilige dingen en plechtigheden verordend worden, dan was er een verblijf van vele maanden noodig, eer men aan optrekken denken kon.

Tot het zoenoffer diende een var of jonge stier, met welks bloed de altaar werd ontzondigd; het vet werd op denzelfen ontatoken, en al het vleesch buiten het leger verbrand. Tot brandoffer werd een ram gebezigd, met wiens bloed eveneens werd gehandeld, eerst eenige deelen en daarna al het overige op den altaar verbrand.

De offers waren wederom zond-offer, brand-offer en dank-offer. Tot het eerste moesten een kalf en een jong rund, en tot het tweede een ram dienen voor de priesteren. Voor het volk een geitenbok ten zondoffer, een kalf en een lam ten brandoffer, een os en ram ten dankoffer. Alle deze dieren werden geslacht; alles wat daarvan op den altaar komen moest, op en nevens elkander op denzelfen gelegd.

Dus werd door Mozes, op goddelijk bevel, bepaald, dat het gansche leger in vier groote korpsen zou gescheiden worden, en tot elk derzelve drie afdeelingen of divisien behooren, bestaande ieder uit éénen stam. Wanneer nu het leger gekampeerd was, moest de tabernakel, omringd door de Levieten, zich altijd in het midden bevinden, en de vier legerkorpsen oost-, zuid-, west- en noordwaarts van denzelfen hare tenten opslaan.

Ik zal den bliksem wetten van mijn zwaard,
Mijn hand het grijpen ten gerichte,
En oefenen wraak aan mijne vijanden, vergelding mijnen haat'ren.

*De grijszard slaat zich woest voor 't hoofd,
Met aaklig knarsetanden,
En gilte en kreet, op naren toon:
„Vervloekt ben ik, vervloekt mijn zoon!”
En wrong de dorre handen.*

TOLLENS. *De Vadermoorder.*

*Moog', moog' de peluw, die ons wacht,
Gemaklijk zijn geschud voor allen,
En we, onbezwaard, gerust en zacht,
Den slaap in de armen vallen!*

DEZELFDE. *Graftiedje.*

*Niet zij, wier bloed ons stroomt door de áren,
Maar Gij hebt onzen strijd volstreên;
Maar Gij, o God der legerscharen,
Gij, God van Neerland! Gij alleen!
Hun arm heeft ons niet vrij gevochten,
Geen eigen zwaard of heldenmoed;
Maar Gij, aan 't hoofd der Legertochten,
De lauwen om hun kruin gevlochten,
Ons erf gemest met 's vijants bloed.*

W. BILDERDIJK. *Aan God.*

*Waar zijt ge, o morgenster? Waar, uw vergifte stralen,
Met dood en hel bevrucht?*

DEZELFDE. *Vervulling. *)*

*Maai zijn rusteloze sikkel
Aar bij aar en halm bij halm;
't Graan zal in Gods korenschuren
Aller eeuwen val verduren;
Vrede-olijf en zegepalm
Zal den Zaalgen luote geven,
En Gods vleuglen ze overzweven
Bij het Hallelu-gegaln.*

DEZELFDE. *Orde.*

*'k Verlang naar huis, mijn paard naar stal.
J. VAN LENNEP. *Het Sterfbed in de Hut.**

---

*) Met de morgenster bedoelt de dichter NAPOLEON I.

*God blijft in ons, en wij in Hem,
Als we in de liefde blijven.*

Ev. Gez. 59: 1a.

- Enkele van bovenstaande samentrekkingen zijn niet van hardheid vrij te pleiten. In verzen wordt echter hierin ook meer vrijheid gelaten, dan wel in proza.
117. Waar de samentrekking eene leemte in de uitdrukking zou laten; of waar de aard van de uitdrukking niet duidelijk doet gevoelen, dat er ergens een gemeenschappelijk woord in een der zinnen ontbreekt; of, eindelijk, wanneer de samentrekking dubbelzinnigheid zoude baren, moet men de samentrekking achterwege laten, of aan den zin een vorm geven, die alle bezwaar opheft. Zoo zal men in den volgenden zin het woordje *niet* niet als een gemeenschappelijk woord mogen beschouwen, maar zal men 't na het woordje *zich* moeten herhalen: *Wanneer de Batavier niet ten oorlog was uitgetrokken, of zich met jagen en visschen bezig hield, bracht hij zijn tijd in vadsige ledigheid door.* *)

---

*) Als een voorbeeld van minder aanbevelenswaardige samentrekking kunnen, onzes inziens, de volgende zinnen van VAN DER PALM dienen:

Doch, ik herhaal het, om geheel en eigenlijk te weten, wat Mozes bedoelde, zou men Mozes zelf moeten zijn: eene ziel bezitten, zoo groot en verheven als de zijne was; maar tevens gevormd onder die omstandigheden, bij zulk een mengsel van aartsvaderlijke, van Egyptische, van latere volksbegrippen, gelijk zijne ziel gevormd, aan het hof van Farao, en in de herderstent van Jethro, bij eigen stille en diepe overpeinzing, als 't ware, was opgevoed.

Statig verhief zich de wolk van boven den tabernakel, en terstond was alles in beweging. De priesters om de heilige hut af te breken, en derzelver kostbare en andere vaten in de bekleedsels te winden, die voor elk geschikt waren. De Levieten bezig om hun daarin behulpzaam te zijn, en ieder het meest zich te bekommeren over de heilige dingen, voor welke de zorg aan hem bijzonder was aanbevolen. De vorsten der vier hoofdstammen, en

Ook in den vijfden der volgende dichtregelen moest na *voelt* het woordje *niet* ingevuld zijn:

*Luistrend naar mijn doffe zangen,
Plooit de lach uw donzen wangen,*

die der afdeelingen, tot elk derzelven behoorende, om hunne heeren te monstereu, elk zijne plaats aan te wijzen, en de uitvoering hunner bevelen te verzekeren. Ieder Israeliet vol verwachting van 't geen nu eerlang gebeuren moest; en verblijd zijnde, dat de lange rust eindelijk voor beweging en werkzaamheid zou plaats maken.

Onder de dubbelzinnige samentrekkingen mag men ook de volgende en soortgelijke rekenen. *Zij zouden verliezen, maar daarom geen verriet hebben*, wijl het hier niet duidelijk is, of men *verliezen* als zelfst. naamwoord, dan als werkwoord moet beschouwen.

De volgende samentrekking klinkt hard, en is daarom af te keuren:

Hier ziet gij ZWAARDEKROON *) naar 't leven afgemaald,
Den Rotterdammer, die de rust aan de Javanen
Gegeven, en den weg heeft weten voor te banen
Ten handel van Chinees.

Zulke harde zinssamentrekkingen treft men bij onze vroegere dichters meer aan. Zoo schrijft PETRUS FRANCIUS, de welsprekendste redenaar van zijn tijd (geb. 1645, gest. 1704), in zijn schoonen lofzang op de gedichten van den beroemden JOH. ANT. VAN DER GOES, met zinspeling op diens meesterstuk *De IJstroom*:

Wat is het Land aan 't heerelijk gedicht
Des braven mans, wat is het IJ verplicht,
Dat voor geen Teems, geen Seine, of Taag te strijken,
Geen wateren in glorie hoeft te wijken?

Zoo ook verdient de volgende samentrekking afkeuring:

Gij vergt mij, dat ik zingen zal:
Dat heb ik niet geleerd;
Mijn keel is schor en ik wat mal.

Ook deze samentrekking uit HILDEBRANDS *Camera Obscura* klinkt in den eersten opslag vreemd: PIETER is onder zijne verhalen afgetrokken, rookt wanhopig door, grinnikt als er een vertelsel, en stopt een nieuwe als er eene pijp uit is.

Hier heeft de schrijver echter het koddige der zaak door het koddige der uitdrukking willen doen uitkomen.

*) HENDRIK ZWAARDEKROON, 20ste landvoogd van Neerland Indië (1718—1726).

*Onder 't wieggordijn verspild:
 Liefslijk streelt mijn stem uw ooren,
 Want gij voelt, gij kunt niet hooren,
 Hoe die stem van weemoed trilt.*

KATHARINA WILHELMINA BILDERDIJK,
 geb. SCHWEICKHARDT. *De Weduwe.*

Zoo is ook de samentrekking niet aan te bevelen, welke men aantreft in de twee laatste regels van het eerste vers van den 48^{en} Psalm:

*Wie is 't, die niet de Godstad roemt,
 De stad des grooten Konings noemt?*

Wie leest hier op het eerste gezicht uit, dat de dichter zeggen wil: *Wie is 't, die niet de Godstad roemt, die de Godstad niet de stad des grooten Konings noemt?*

Ook de volgende samentrekkingen zijn in meerdere of mindere mate af te keuren:

*Och, dat ik klaar en onderscheiden zag,
 Hoe 'k mij naar uw bevelen moet gedragen,
 Uw wondren recht betrachten day aan dag!*

Ps. 119 : 14a.

*Kunt, kunt Ge in 't Hemelgergend druisen
 De woede en haat Hem aan zien bruischen,
 Die, lijdend slachtlam, schuldloos sterft;
 En 't vorstlijk bloed uit de aders ruischen,
 Van geeselsnoer en priem doorkerfd,
 Daar 't, sijpelend langs slavenkruisen,
 't Van schrik ontzettend aardrijk verft?*

W. BILDERDIJK. *Hoop.*

*'t Is door U, dat 's menschen zielsoog door de starrenkreitsen weidt;
 Dat hij op 't verleden staren,
 Wat hem nadert mag ontwaren;
 Zaak en toeval onderscheidt;
 Dat zijn oordeel veet te mijden,
 Wanbegeerte mag bestrijden,*

*U en zijn bestemming leeft,
En, in 't U geheiligd pogen
't Stof onttoegen,
Dood en straf te boven streeft.*

DEZELFDE. *De Godheid.*

*Ik eer bij 't schuimen van de baren,
In elke watergolf Uw macht,
Bij 't buldren van den storm met dankbaar zielsbedaren,
Als waar de kalmte lacht.*

DEZELFDE. *Lofzang.*

*Neen, 't is geen grond of grensompaling
Waarin het Vaderland bestaat;
Waar de eerste levens ademhaling
Het hart lewoog dat in ons slaat.*

*Neen, maar 't berust in brave zielen,
In wie der Vaadren aard nog leeft;
Die voor geen nieuwe Goden knielen,
Maar Hem die 't steeds behouden heeft.*

*Erkent ge u, die op deze zangen
Het oog werpt —? 'k Schenk en wijd ze u toe,
Wilt gij ze uit 's Grijsaards hand ontvangen,
Wordt ge ook zijn doffen toon niet moe?*

*Doch neen, die met hem waarheid kennen,
Dier hart wordt van geen waarheid wars,
En konden de ooren niet gewennen
Aan 't nu gehuldigd rijmgeknars.*

DEZELFDE. *Opdracht vóór des Dichters Vermaking.*

118. De samentrekking is niet altijd noodwendig. Sometijds verwaarloost men haar om meer nadruk aan zijne woorden te geven. Bijv.: *Hij heeft gelijk of Hij heeft ongelijk; De liefde is lankmoedig, zij is goedertieren; de liefde is niet afgunstig; de liefde handelt niet lichtvaardig, zij is niet opgeblazen; zij handelt niet ongevoelig, zij zoekt zich zelve niet; zij verbittert zich*

niet, zij denkt geen kwaad; zij verblijdt zich niet in onrechtvaardigheid, maar zij verblijdt zich in 't geen deugdelijk is; zij bedekt alle dingen; zij gelooft alle dingen, zij hoopt alle dingen, zij verdraagt alle dingen; Toen ik een kind was, sprak ik als een kind, overleide ik als een kind, redeneerde ik als een kind. (I Cor. XIII, vs. 4 tot 8, en 11a); Niet in beslissende witspraken te doen en vonnissen te vellen, is de taak van het Woordenboek gelegen: het moet eenvoudig de schatten onzer taal ten toon spreiden in voegzame orde en juist verband; het moet de middelen aanwijzen, waarover elk, die Neerlandsch schrijft of spreekt, vrij te beschikken heeft; het moet ophelderen hetgeen duister is, en hereenigen wat de stroom des tijds heeft verbrokkeld en uiteengeworpen; het moet eene afspiegeling zijn van al de kleuren en tinten, die de taal in duizenderlei schakeeringen uitstraalt; het moet, uit den mond des volks met eerbied opgevangen, u in staat stellen om aandachtig te luisteren naar iederen polsslag in het leven der spraak (Dr. M. DE VRIES).

Dat heet gadelooze ontferming;

Dat, genade, rijk en vrij!

God schenkt redding, schenkt bescherming,

Schenkt ze aan zondaars, schenkt ze ook mij!

Evang. Gez. 36, vers 6a.

Welk een ramp mij hier ook nader,

'k Vind in U mijn rustpunt weer:

Gij blijft in Uw Zoon mijn Vader,

Wat verander, wat verkeer!

Vader, onder al mijn nooden,

Vader, onder heil en straf,

Vader, ook in 't rijk der dooden,

Vader, ook in 't zwijgend graf.

Ev. Gez. 160, vers 4b en 5a.

*De Heer is groot,
Zijn naam is groot,
De luister zijner deugden groot,
Oneindig groot zijn wezen.*

Ev. Gez. 4, vs. 1b.

*Zij zien in 't rond... zij gillen 't uit! zij zien de zoomen!
Zij zien een mast, een schip, dat zeilreef ligt aan 't strand;
Zij zien een vlag... o God! de vlag van 't vaderland.*

TOLLENS. *Overw. der Holl. op Nova-Zembla.*

*Zij zag de fiere Ridders, Versierd met zijde en goud;
Zij zag hun fiere rossen, Op hun berijders stout.*

Zij zag die fiere rossen, Met korduaan) getoomd,
Bekleed met purpren dekken, Met franjen rijk omzoomd.*

*Zij zag de Ridders draven Op 't steigerende ros,
Het moedig hoofd omwemeld Met struis- en reigerbos.*

*Zij zag hun wapens blinken, Met kleuren grootsch bemaald;
Hun breede bandelieren, Beschilderd met de naald.*

*Zij zag de wapenschilden, Gedragen, rij aan rij,
Door rijkgedoschte knapen In 't blinkend eertlorij.*

*Zij zag de baanderollen Van Graaf en Koningskind
In duizend bochten golven, En zweven op den wind.*

W. BILDERDIJK. *Graaf Floris de Vierde.*

V O O R B E E L D.

*Het bloed ontvliet de wonde; } Samengetrokken samengestelde
Het licht, zijn brekend oog. } volzin, bestaande uit twee en-
kelvoudige nevenschikte zinnen, die
zuiver aaneenschakelend met elkander
verbonden zijn, met weglating evenwel
van 't voegwoord *en*, terwijl de samen-
trekking bewerkt wordt door 't ge-
meenschappelijk gezegde *ontvliet*.*

*) *Korduaan*, eene soort van Spaansch leder, aldus geheeten naar de stad *Cordosa* in Spanje. Aan dit *korduaan* ontleenen de Middelnederlandsche *cordewaniërs* (schoenmakers) en de Fransche *cordonniers* hun naam.

O P G A V E N.

In den tempel der deugd is waarheid het voorhof, liefde het heilige, reinheid het heilige der heiligen.

Scherpe distlen steken zeer;
Kwade tongen nog veel meer.

In het vuur wordt het goad gelouterd, en Gode gevallige menschen in den smeltkroes der vernedering — De godzaligheid is tot alle dingen, het lijden tot de godzaligheid nut — De ondervinding veredelt het verstand, het lijden den wil.

Door 't zwaard zijn duizenden vernietigd en vernield,
Maar nog ontelbaar meer door dronkenschap ontzield.

Het leven des vergenoegden arbeiders is zoet en gaat het vinden (3n.) van een schat te boven — Zaaï met handen, niet met manden — Kleine zandkorrels maken bergen, oogenblikken jaren, en kleinigheden het leven uit — De leugen komt voort van slaafsche menschen, de waarheid van vrije — De waarheid wordt wel onderdrukt, maar niet verstikt — De waarheid lijdt wel nood, maar niet den dood — De hoogmoed ontbijt met den overvloed, houdt het middagmaal met de armoede, en het avondmaal met de schande — De eerste gezellin van den toorn is dwaasheid; de tweede, berouw — Heerschen is dwaasheid; maar regeeren, wijsheid — Men moet de gebreken zijner vrienden kennen, maar ze anderen niet noemen — God ziet onze geheimste verrichtingen en kent al onze gedachten — Qualiteit beteekent hoedanigheid en quantiteit hoeveelheid — Straf is een bitter geneesmiddel, doch dikwijls onontbeerlijk — Cichorei wordt van de wortels eener inlandsche plant, en chocolade uit boonen van eene Indische boomsoort bereid — Geluk doet ons vrienden verwerven, ongeluk dezelve beproeven — Nederigheid is de edelste parel der kroon van wijsheid en deugd, en schenkt aan schoonheid den grootsten luister — Verloren rijkdom kan soms door ijver en oppassendheid worden terug bekomen; geknakte gezondheid door matigheid en onthouding hersteld; afgebrokene vriendschap door edelmoedigheid geheeld; vergetene kennis door studie weder aangeleerd, en zelfs een verloren goede naam door boete en deugdsbetrachting herwonnen worden; maar wie kan immer zijne verspilde uren en verkwiste dagen terug bekomen? Wie de verloopene jaren andermaal beleven? Wie de noodlottige

smet van verwoesten tijd uit Gods gedenkboek doen verdwijnen? — Wees ijverig in uwe leeroefeningen en gij zult verstandig —, wees deugdzaam en gij zult gelukkig kunnen worden — De dronkenschap verduistert het verstand, benevelt het geheugen, mismaakt de schoonheid, verlamt de krachten, ontsteekt het bloed, veroorzaakt inwendige, uitwendige en ongeneesbare wonden, betoovert de zinnen, is een duivel voor de ziel, een dief voor de beurs, de metgezel der bedelaars, het ongeluk der vrouw, het verdriet der kinderen, maakt den sterke zwak, den wijze gek en sluit den Christen buiten het Koninkrijk der Hemelen — De tong is een klein lid, doch zegt groote dingen — Op den langsten dag van 't jaar gaat de zon om ongeveer kwart vóór vier uur op en om ongeveer kwart na acht uur onder — In de Lente weergalmen de bosschen van 't vroolijk gezang der vogelen en de stadbewoner snelt uit de bedompte muren en ademt vrijer in Gods schoone schepping — Hoe wordt een zaadkorreltje eene plant, een ei een vogel? — Den leeuw en tijger heeft de Schepper klauwen en tanden gegeven, den olifant eene slurf, den stier horens — De oude Germanen aanbaden de zon, de maan, de sterren en het vuur, en offerden zelfs menschenlijke slachtoffers op de altaren hunner goden — Floris V heeft menigen oorlog met gelukkige uitkomst gevoerd, vele oproerige edelen tot onderwerping gebracht, en de heerlijkheden Amstelland, Woerden en Heusden aan Holland gebracht — De edele metalen worden tot sieraad en enkelen tot muntspeciën gebezigd — Vele weekdieren hebben geene oogen, de meeste ademen door kieuwen en alle hebben blauwachtig wit bloed — Eenige visschen leven alleen in de zee; andere alleen in zoet water; enkele gedeeltelijk in de zee en gedeeltelijk in de rivieren — Enkele visschen hebben eene gladde, naakte huid, sommige zijn met harde schilden omgeven of wel met pennen bedekt — Hoornachtige bekleedselen vindt men bij de insecten, beenachtige bij den mensch, de vogels en de visschen.

Nog droeg der vaadren erf de Spaansche legervaan,
En dronk om strijd het bloed van landzaat en van vreemden.

Toch hield haar vlag zich op, en dekte land en zee,
En waaide in eere rond en de overwinning tegen.

Hij naakt, ontdekt zijn prooi, steekt nagels uit en tanden,
En kiest zijn offer, grijpt het aan met klauw en muil,
En scheurt een hunner uit hun midden naar zijn kuil.

Zij leggen 't matte hoofd op d' ijzren grond niet weer,
Maar staan en waken; âmen nauwlijks; luistren; zwijgen.

Nu schiet het volk omlaag en komt naar buiten snellen,
En maakt de monsters af en stroopt de ruige vellen
Van 't log en rookend vleesch, en warmt zich aan den damp,
En gaart het smeer en 't vet tot brandstof voor de lamp.

Een derde breit of knoopt, en houdt zijn plaats bij 't vuur,
En denkt zijn reizen na, en 's levens zoet en zuur,
Maar drijft zijn mijmring weg en blijft op God vertrouwen,
En heft zijn landslied aan, 't Wilhelmus van Nassouwen,
Of zingt van Maurits' moed.

Gevaarten schaven langs elkander, kruien, vijzlen,
En staaplen zich opeen, of botsen en verbrijzlen,
En plompen peilloos diep in 't holst der kolken neer,
En borlen elders op, en brijzlen elders weer.

Hij zegt, en grijpt een monnikskap,
En dekt het zwanger brein,
En wapent zich met roer en zwaard,
En rept zich door den Bommelwaard,
En klopt aan Loevestein.

Men schuift de zware grendels los,
En opent op zijn stem,
En ijlings ploft, aan wederskant,
De slotvoogd met zijn wacht in 't zand,
En Loevestein is hem.

Dus spreekt en slaaft en slooft hij voort,
En zwoegt aan gracht en schans,
En scheurt het Spaansche vendel door,
En hijscht Oranjes vlag er voor,
En waait haar van den trans.

Driehonderd knechten breken los,
En jagen in galop,
En rennen, met gezweepten draf,
Op slot en vesting stuivend af,
En stooten er den kop.

Het wederantwoord buldert los,
 En geeft een kloek bescheid,
 En dunt geducht met slag en schot
 De keurbloem van 't Kastilisch rot,
 Door trefflijk feit op feit.

De stormbok ramt intusschen door,
 En 't grof geschut speelt voort,
 En brijzelt met vernielend vuur
 Een wijde bres in wal en muur,
 En spaandert post en poort.

Hij wijkt, en vindt geen uitkomst meer;
 Maar neemt een kort besluit:
 Hij wijkt, en grijpt een gloënde lont,
 En vlamt haar driewerf om en rond,
 En werpt ze neer in 't kruit.

't Vat vuur, en kraakt en barst en slaat
 En gruiet het hechtst arduin,
 En hagelt neer op huid en kop,
 En vliegt met vriend en vijand op,
 En graaft ze saam in 't puin.

Wordt het bovennatuurlijke hier niet natuurlijk, het zeldzame
 gewoon, het ongeloofelijke geloofbaar? — Na leed komt doorgaans
 vreugde, na tegenspoed voorspoed.

Een Rots is Hij, Zijn doen is onberispelijk,
 En al Zijn wegen recht.

Een wolf ruilt wel van baard,
 Maar niet van aard.

Men steekt noch roert trompet noch trom.

B. DE ONDERSCHIKKENDE ZINSVERBINDING.

119. *Onderschikking* heeft plaats, wanneer van twee verbonden zinnen de eene, blijkens zijn vorm, geenerlei zelfstandigheid heeft, maar slechts om *ter bepaling* te dienen, door middel van een zoogenaamd *onderschikkend* voegwoord, toegevoegd wordt aan een anderen zin, die zelfstandig blijft, en deswege *hoofdzin* heet, in tegenoverstelling van de *bepalende, afhankelijke* of, zooals men ze gewoonlijk noemt, *ondergeschikte* zinnen. Zoo zijn bijv. in de volgende volzinnen: *Ik gehoorzaamde, toen hij gesproken had; Ik zou wel willen kōmen, als ik slechts tijd had; Hij komt niet, omdat hij geen tijd heeft; Ik verneem, dat hij ziek is; De jongen, die leeren wil, is opmerkzaam;* de volzinnen *Ik gehoorzaamde, Ik zou wel willen kōmen, Hij komt niet, Ik verneem, De jongen is opmerkzaam* hoofdzinnen, en de overige zijn *ondergeschikte* zinnen. Men ziet, dat in het laatste voorbeeld de *ondergeschikte* zin *die leeren wil* tusschen de deelen van den hoofdzin geplaatst is: daarom draagt zulk een zin dan ook den naam van *tusschenzin*.
120. Evenals bij de nevenschikkende zinsverbinding kan er ook bij de onderschikkende zinsverbinding verband tusschen de zinnen bestaan, zonder dat dit door een voegwoord wordt uitgedrukt. Bijv.: *Hij komt niet; hij heeft geen tijd;* dat is: *Hij komt niet, omdat hij geen tijd heeft.* *)
121. De *bepalingen*, die door *ondergeschikte* zinnen uitgedrukt worden, verschillen op dezelfde wijze, als de

---

*) Hier bestaat eigenlijk geen *grammatische*, wèl *logische* onderschikking.

bepalingen, die binnen de grenzen van een enkelen zin worden aangetroffen. Daar nu, binnen de grenzen van een enkelen zin, eene bepaling wordt uitgedrukt òf door een *zelfstandig naamwoord*, òf door een *bijvoeglijk naamwoord*, òf door een *bijwoord*, zoo moet de ondergeschikte zin òf een zelfst. naamw., òf een bijv. naamw., òf een bijwoord vervangen, en bijgevolg moeten er drie soorten van ondergeschikte zinnen zijn; als: *zelfstandig-naamwoordelijke* of, korter, *zelfstandige zinnen*; *bijvoeglijk-naamwoordelijke* of, korter, *bijvoeglijke zinnen*, en *bijwoordelijke zinnen*. Bij voorbeeld. In: *Dat hij aangekomen is, verheugt mij*, vervangt de zin *Dat hij aangekomen is* het onderwerp van het gezegde *verheugt*, of het zelfstandig naamwoord *zijne aankomst*. *Dat hij aangekomen is* = *zijne aankomst* is dus een zelfstandige zin. In: *Ik verneem, dat hij aangekomen is*, vervangt de zin *dat hij aangekomen is* het voorwerp van het overgankelijke werkwoord *vernemen*, of het zelfstandig naamwoord *zijne aankomst*. *Dat hij aangekomen is* = *zijne aankomst* is dus ook hier een zelfstandige zin. In: *Liet kind, dat leerzaam is, wordt geprezen*, voegt de zin *dat leerzaam is* eene zoodanige bepaling bij *het kind*, als anders door een bijvoeglijk naamwoord wordt uitgedrukt, hier het bijv. naamw. *leerzaam*. In: Het kind, *dat leerzaam is*, wordt geprezen = het *leerzame* kind wordt geprezen is dus *dat leerzaam is* een bijvoeglijke zin. In: *Hij kwam, toen het te laat was*, eindelijk, bepalen de woorden *toen het te laat was* den tijd van zijn komen. *Toen het te laat was* staat hier gelijk met een bijwoord van tijd, *te laat*, en is derhalve een bijwoordelijke zin.

122. Gelijk er voegwoorden zijn, die nevenschikkende zin-

nen verbinden, en daarom nevenschikkende voegwoorden heeten, zoo zijn er ook, die ondergeschikte zinnen met hunnen hoofdzin verbinden en deswege onderschikkende voegw. genoemd worden. Bovendien dienen ook eenige zelfstandige en bijvoeglijke voor-naamwoorden, en eenige voor-naamwoordelijke bijwoorden, om ondergeschikte zinnen met den hoofdzin te verbinden.

123. De *zelfstandige* zinnen worden onderscheiden deels naar hun verschillenden *inhoud*, deels naar hunne verschillende *betrekking* in den samengestelden zin.
124. Naar hun inhoud worden ze onderscheiden in *werkelijk zelfstandige zinnen*, en in *zelfstandig gebruikte bijvoeglijke zinnen*.

De *werkelijk zelfstandige zinnen* worden door het voegwoord *dat* of, bijaldien de zaak als onbekend of twijfelachtig voorgesteld wordt, door het voorwaardelijke voegw. *of* met den hoofdzin verbonden; bij voorb.: *Ik weet, dat hij aangekomen is; Ik begrijp, dat hij uw vriend is; Ik gevoel, dat het koud is; Ik wensch, dat hij kome; Hij vraagt, of ik komen zal.*

De *zelfstandig gebruikte bijvoeglijke zinnen* worden met den hoofdzin verbonden door vragende woorden, hetzij zelfstandige voor-naamwoorden: *wie, wat*; hetzij voor-naamwoordelijke bijwoorden: *waar, wanneer, hoe; waarmee, waartoe, waaraan, waarom, waarbij* enz.; hetzij bijvoeglijke voor-naamwoorden: *welke, wat voor een, hoedanig*. Bijv.: *Ik weet, wie het gedaan heeft*, dat is: Ik weet den persoon, die het gedaan heeft; *Ik sprak, wat of hetgeen ik moest*, dat is: Ik sprak de woorden, die ik moest spreken; *Hij zegt mij, waar hij is*, dat is: Hij zegt mij de plaats, waar hij is; *Zeg mij, waartoe dit dienen moet*, dat is: Zeg mij

- de zaak, tot welke dit dienen moet; *Ik wil weten, wanneer hij komt*, dat is: Ik wil den tijd weten, op welken hij komt; *De leerling bedenkt, hoe hij zijnen onderwijzer behagen zal*, dat is: De leerling bedenkt de wijze, op welke hij zijnen onderwijzer behagen zal; *Hij deelt hem mede, welk ongeluk er gebeurd is*, dat is: Hij deelt hem het ongeluk mede, dat er gebeurd is; enz.
125. Naar hunne verschillende *betrekking* in den samengestelden zin worden de zelfstandige zinnen onderscheiden in *onderwerpszinnen*, *voorwerpszinnen* en *aanvullingszinnen*.
126. De *onderwerpszinnen* bevatten, in den vorm van een ondergeschikten zin, het *onderwerp* van den nevensgaanden *hoofdzin*. Bijv.: *Dat hij aangekomen is*, verheugt mij; *Of hij komen zal*, is onzeker; *Wat niet waar is*, kan niet eenvoudig zijn; *Wie mij lief heeft*, volg me; *Al of alles wat ik zie*, is goed. In al deze volzinnen gaat de ondergeschikte onderwerpszin vóór den hoofdzin. Hij kan echter ook ná den hoofdzin staan, en dan wordt dit in den hoofdzin gewoonlijk door het voornaamwoord *het* aangeduid. De zoo even genoemde volzinnen kan men dan ook aldus schrijven: Het verheugt mij, *dat hij aangekomen is*; Het is onzeker, *of hij komen zal*; Het is goed, *alles wat ik zie* of: Het is alles goed, *wat ik zie*. Even zoo wordt in de zinnen: Het is niet alles goud, *wat er blinkt*; Den Christen voegt het, of: Het voegt den Christen, *dat hij lijdt*, door het woordje *het* in den hoofdzin de volgende onderwerpszin aangekondigd. De zinnen: *Wat niet waar is*, kan niet eenvoudig zijn; *Wie mij lief heeft*, volg me, laten de omzetting van den onderwerpszin en de aan-

kondiging er van door 't voornaamwoord *het* niet toe. Deze echter nemen vaak in den hoofdzin het aanwijzend voornaamwoord *die* of *dat* op, om op den onderwerpszin terug te wijzen. Bijv.: *Wat niet waar is, dat kan niet eenvoudig zijn; Wie mij lief heeft, die volge mij.* Ook in de eerstgenoemde volzinnen, die de omzetting van den onderwerpszin toelaten, kan 't voornaamwoord *die* of *dat* aangewend worden, als: *Dat hij aangekomen is, dat verheugt mij; Of hij komen zal, dat is onzeker.* De inlassching van het voornaamwoord *het* in den hoofdzin als *plaatsvervangend onderwerp* is alleen dán noodzakelijk, als het gezegde een persoonlijk voornaamwoord is; b. v.: Hij is het, *die mij geleerd heeft.* Liet men hier in den hoofdzin *het* weg, zoo kon de zin aanleiding geven tot de opvatting van *Hij is* = hij bestaat, hij leeft, *die mij geleerd heeft.*

Aanmerking. Men wachte er zich voor, in den zin *Al* of *Alles* *wat ik zie, is goed, al* of *alles* voor het onderwerp te houden en *wat ik zie* te beschouwen als een bijvoeglijken zin, staande in plaats van *dat ik zie* en strekkende ter bepaling van *al* of *alles*. Dit laatste is niets anders dan eene bepaling van den onderwerpszin *Wat ik zie*. Vandaar, dat men even goed zeggen kan: *Wat ik zie, is alles goed*, en dat *het* zelfs de aankondiger van den onderwerpszin zijn kan: *Het is alles goed, wat ik zie.* Dat deze beschouwing juist is, blijkt ten overvloede ook daaruit, dat na *al, alles*, niet *die, dat*, maar *wie, wat* gebruikt worden, welke laatste voornaamwoorden slechts aan het hoofd van zelfstandige zinnen staan. Ook in: *Niet alles is goud, wat er blinkt*, waarvoor men gewoonlijk hoort: 't *Is niet al (alles) goud, wat er blinkt*, of: 't *Is al geen goud, wat er blinkt*, is *al (alles)* dus geen onderwerp. Zoo zal men dan ook in den volgenden zin: *Hij heeft al (alles) wat zijn hartje begeert, al (alles)* moeten houden voor eene bepaling van den voorwerpszin *Wat zijn hartje begeert*. 't Zal nauwelijks behoeven gezegd te worden, dat ook in *gezegdeszinnen* of *aanvullingszinnen* dit *al* of *alles* als bepaling kan voorkomen; b. v.: *Hij is, en blijft al wat Hij is, tot*

in alle eeuwigheden; Eer de aanvang was van plaats en tijd, waart GE alles wat GIJ heden zijt: oneindig, nooit volprezen; GIJ zijt al 't geen GIJ eeuwig waart.

127. Wij hebben reeds vroeger aangemerkt (I, bl. 10, n°. 6), dat de werkwoorden *zijn* of *wezen*, *heeten*, *blijven*, *schijnen*, *lijken*, *blijken* en *worden* in de meeste gevallen geen *volledig gezegde* uitmaken, maar daartoe onder andere met zelfstandige en bijvoeglijke naamwoorden moeten verbonden worden. Dit dient men in het oog te houden, zal men wèl begrijpen wat *aanvullingszinnen* *) zijn, dat is, zinnen die *het gezegde aanvullen* of *volledig maken* en daartoe de plaats vervangen van een zelfstandig of bijvoeglijk naamwoord. Bijv. In: Hij is niet *wat hij voorgeeft te zijn* treedt de ondergeschikte zin *wat hij voorgeeft te zijn* in de plaats van een bijvoeglijk of zelfstandig naamwoord, b. v. *ziek*, *onderwijzer*, en beteekent de zin derhalve: Hij is niet *ziek*, of: Hij is niet *onderwijzer* = Hij is geen onderwijzer, waarin *is ziek*, *is onderwijzer* het gezegde uitmaken. 't Zelfde heeft plaats in de volgende zinnen: Zij worden niet *wat men vrcesde*; Zij blijven niet *wat ze zijn*; Zij scheneu niet *wat ze waren*; †)

GIJ zijt al 't geen GIJ eeuwig waart.

HIS is, en blijft al wat HIS is,
Tot in alle eeuwigheden.

*) Men zou deze zinnen, al klinkt het wat hard, ook *gezegdeszinnen* kunnen noemen.

†) De lezer merke hier de bijzondere kracht van *wat* op, daar het zoowel het aanw. als het betrekk. voorn. in zich sluit. Zoo is: *Zij blijven niet wat zij zijn* = *Zij blijven niet dat, dat ze zijn*. Enz. Hetzelfde geldt omtrent *wie* in soortgelijke zinnen: *Zij bleven niet wie ze waren* = *Zij bleven niet die, die ze waren*.

*Eer de aanvang was van plaats en tijd,
 Waart GE alles wat GIS heden zijt:
 Oneindig, nooit volprezen.*

*Sloof al wat is weer weg tot asch:
 Toch bleef Gods almacht wat zij was.*

Aanvullingszinnen zijn steeds zelfstandig gebruikte bijvoeglijke zinnen en worden niet zelden in den hoofdzin door 't voornaamwoord *dat* aangekondigd: Zij worden niet *dat, wat men vreesde*; Zij blijven niet *dat, wat ze zijn*; Zij schenen niet *dat, wat ze waren*.

128. De *voorwerpszinnen* worden onderscheiden in *voorwerpszinnen* in een engeren zin en *voorwerpszinnen* in een ruimeren zin.
129. De *voorwerpszinnen* in een engeren zin vervangen een zelfstandig naamwoord in den vierden naamval, het *voorwerp* (I, bl. 62, n°. 40). Zij zijn deels zelfstandige, deels zelfstandig gebruikte bijvoeglijke zinnen. Bijv.: Ik verneem, *dat hij komen zal*; Ik begrijp, *dat het thans te laat is*; Weet gij, *dat uw broeder benoemd is*? Weet gij, *of uw broeder benoemd is*? *) Ik hoor spoedig, *wie mijn opvolger worden zal*; Begrijpt gij, *wat gij leest*? Bedenken wij altoos wel, *in welke betrekking de zindelijkheid tot de schaamte staat, tot dezen kuischen engel, die waar-*

---

*) In dezen volzin wordt de benoeming als *mogelijk*, in den onmiddellijk voorafgaanden als *zeker* voorgesteld. Nevens *Ik weet niet, dat hij ziek is*, hetwelk eene erkenning inhoudt van onbekendheid met een bestaand feit, en *Ik weet niet, of hij ziek is*, hetwelk onbekendheid te kennen geeft met het al of niet bestaan van het feit, is door toevoeging van *wel* achter of nog eene derde wijziging der beteekenis mogelijk: *Ik weet niet, of hij wel ziek is* geeft twijfel te kennen aan het bestaan van iets, dat als een bestaand feit is opgegeven.

schuwend wacht houdt bij het punt, waar dier en mensch in elkander vlocien (M. LEOPOLD. *De Opv. in School en Huis*). Wordt hier de ondergeschikte ziu in den hoofdzin door het voornaamwoord *het* aangekondigd, dan spreekt men met meer nadruk. Bijv.: Zij mogen het gevoelen, *dat hunne tegenwoordige vorming en toekomstige bestemming hen verheft tot een hoogen stand*; Onze vaderen hebben het gezien, *dat de schatten van alle landen in onzen boezem werden uitgestort*.

*Neen, priesters! wilt ge bloed zien stroomen,
Beproeft het, of gij elders slaagt;
Voor zulke dingen, als gij vraagt,
Is niet de Christus Gods gekomen.*

TOLLENS. *De overspelige Vrouw.*

In deze zinnen komt de ondergeschikte, de voorwerpszin, na den hoofdzin; in het omgekeerde geval kan vaak het aankondigende voornaamwoord *het* niet aangewend worden, of de hoofdzin moet de natuurlijke woordorde behouden; b. v.: *Dat het thans te laat is*, ik begrijp het; *Dat die werelden daarboven ook met redelijke wezens bevolkt zijn, wij gelooven het, al hebben wij ze nimmer aanschouwd* (J. J. VAN OOSTERZER). — 't Spreekt van zelve, dat men ook schrijven mag: *Dat het thans te laat is*, begrijp ik, of, met inlashing van het aanwijzende voornaamwoord *dat*, om met nog meer nadruk te spreken: *Dat het thans te laat is*, dat begrijp ik.

Aanmerking. 't Persoonlijk voornaamwoord *het* ('t) kan niet alleen de *aankondiger*, maar ook de *plaatsvervanger* zijn van een voorwerpszin. Dit vindt o. a. plaats in de volgende dichtregelen, ontleend aan TOLLENS heerlijk *Bij 't Graf*.

*Rust, van elkandren hier vergeten,
Verwant en vijand door elkaar?
Zou zelfs niet eens de moeder 't weten,
Al sliep haar zuigling hier naast haar?*

Dat is: *Zou zelfs de moeder niet eens weten, dat haar zuigling naast haar slaapt, al sliep hij naast haar?*

130. De voorwerpszinnen in een ruimeren zin vervangen een zelfstandig naamwoord in den tweeden naamval, òf een zelfstandig naamwoord, dat door een voorzetsel geregeerd wordt.

131. Een zelfstandig naamwoord, dat in den tweeden naamval staat, vervangen zinnen als de volgende: Het bericht, *dat hij aangekomen is*, verheugt mij, dat is: Het bericht *van zijne aankomst* of *zijner aankomst* verheugt mij; De vraag, *of hij geschikt is*, bleef onopgelost, dat is: De vraag *van zijne geschiktheid* of *zijner geschiktheid* bleef onopgelost; Ik ben mij niet bewust, *dat ik hem zou beledigd hebben*, dat is: Ik ben mij *zijner belediging* niet bewust;*) De dag, *dat hij zijne intrede deed*, was aangebroken, dat is: De dag

---

*) *Bewust* beteekent zooveel als *welende, zich herinnerende*, en heeft een terugwerkend voornaamwoord in den derden naamval bij zich: *Ik ben mij geens kwaads* of *van geen kwaad bewust* beteekent dan eigenlijk: *Ik ben van geen kwaad wetende, ik herinner mij geens kwaads*. Dit is echter niet de beteekenis, welke men gewoonlijk aan deze uitdrukking heelt. Deze is: *Ik ben niet wetende, of: Ik weet niet, dat ik enig kwaad gedaan heb*. Tot deze opvatting heeft ongetwijfeld het aanzijn van het terugwerkend voornaamwoord krachtig bijgedragen, en daaraau is het dan ook, o. i., toe te schrijven, dat men: *Ik ben mij zijner belediging niet bewust*, hoer onduidelijk deze manier van spreken ook zij, wel opvat in de beteekenis van: *Ik ben mij niet bewust van ZIJNE belediging* = *van de belediging VAN HEM*, gelijk staande met *Ik ben mij niet bewust, dat ik hem beledigd heb*, terwijl de eigenlijke zin wezen moet: *Ik ben mij niet bewust van de belediging VAN hem* = *DOOR hem*, d. i.: *Ik ben mij niet bewust, dat hij mij beledigd heeft*.

zijner intrede was aangebroken; De tijd, *dat hij gewoon is te komen*, nadert, dat is: De tijd *zijner gewone komst* nadert. In al deze zinnen, dus ook in de beide laatste, is *dat* het voegwoord, hetwelk zelfstandige zinnen inleidt (124), en vervangt dus werkelijk de ondergeschikte zin een zelfstandig naamwoord in den tweeden naamval.

Men kan dan ook gerust aannemen, dat een door *dat* ingeleide zin, welke rechtstreeksch afhankelijk is van een zelfstandig naamw., een zelfst. naamw. in den 2^{en} naamval vervangt, al valt het niet altijd even licht, den voorwerpszin tot een zelfstandig naamw. in den 2^{en} naamv. te herleiden: *Zelfbeproeving zal in de meeste gevallen tot de bekentenis leiden, dat zich op den bodem des harten een weinig hoogmoed heeft gevestigd;*

*Bekoorlijk is het denkbeeld mij,
Dat de aarde eene eerste leerschool zij,
Waarin we ons vormem voor een tweede;
Dat al ons strompelen, al ons gaan,
Niets meer is, dan eene eerste trede
Op de eindloos onafzienhre baan.*

TOLLENS. *De School der Menschen.*

*Zoo heerschte een tijd eens, dat geen Aarde, geen Plansten,
Geen Zon- of Maanbol, of wie Vaste Starren heeten,
Heur lichtglans gaven.*

TEN KATE. *De Schepping.*

132. De volgende ondergeschikte zinnen vervangen een zelfstandig naamwoord, dat door een voorzetsel geregeerd wordt: Ik verheug mij, *dat hij aangekomen is*, dat is: Ik verheug mij *over zijne aankomst*; Overreed hem, *dat het hatelijk is*, dat is: Overreed hem *van het hatelijke*;

*Ons hart verheugt zich, dat bij God
't Bestuur is van geheel ons lot;
Dat Hij ons vreugd of ongeval,
Naar wij behoeven, zenden zal.*

Ook in deze zinnen kan men een voornaamwoord, of voornaamwoordelijk bijwoord met een voorzetsel, in den hoofdzin aanwenden, om met meer nadruk te spreken; b. v.: Ik verheug mij daarover, *dat hij aangekomen is*; Overreed hem daarvan, *dat het hatelijk is*; Ons hart verheugt er zich over, *dat bij God het bestuur van geheel ons lot is*; daarover, *dat Hij ons. vreugd of ongeval zal zenden, naar wij behoeven.*

*Daar deedt gij goed en loflijk aan,
o Vorst, dat gij uw recht deedt gelden
Om d' armen zond'lar kwijt te schelden,
Wat hij te roekloos had misdaan.*

TOLLENS. 's Konings Prijspraak.

De aanwending van een bepalend woord met een voorzetsel is alleen dan noodzakelijk, wanneer de zin anders tot eene verkeerde opvatting aanleiding zoude geven, of onduidelijk of onverstaanbaar zijn zou; b. v.: Hij geeft er niet om, *of hij zich gehaat maakt*; Hij geeft er niet om, *dat hij zich gehaat maakt*; *) *Verblijdt u daarin niet, dat de geesten u onderworpen zijn; maar verblijdt u veelmeer, dat uwe namen geschreven zijn in de hemelen; Een Christen leeft slechts daarvoor, dat hij niet de menschen zelven, maar slechts*

---

*) Het eerste beteekent, dat hij zich mogelijk door zijne handeling gehaat zal maken; maar dat hij zich daardoor niet van zijn eens genomen voornemen laat afbrengen. Met andere woorden: de wijze, waarop de wereld zijne handelingen opvat, is hem onverschillig. Misschien zal zij hem haten; misschien ook niet. Het tweede daarentegen stelt vast, dat hij zich gehaat maakt, en geeft zijne onverschilligheid omtrent dien haat te kennen.

hunne zonden vernietige; De hoogste wijsheid voor den mensch bestaat niet daarin, dat hij erkent niets te weten; maar in het besef, dat hij niet alles weten kan, en dat het niettemin steeds zijne verhevene roeping is om te streven naar de hoogste wetenschap; Hierin bestaat de liefde tot God, dat wij zijne geboden bewaren; Misverstand en vijandschap zijn dikwerf daaraan toe te schrijven, dat men elkander niet recht verstaat.

Aanmerking. Eene enkele maal wordt bij een voorwerpszin het zinlidwoord *dat* door het bijwoordelijke *hoe* vervangen; b. v.: *Wij denken er aan terug, hoe ieder jaar van dat Academie-leven belangrijker werd voor onzen geest en ons hart.*

Verder behooren hiertoe de volgende eigenaardige zinnen: *Ik ben bang, dat ik hem hoor; want hij houdt mij altijd een uur aan den praat; Ik ben benauwd, dat ik hem zie; want hij heeft altijd het een of ander te kort.*

Een zelfstandig gebruikte bijvoeglijke zin kan ook van een voorzetsel afhangen, als: *Wat er gebeurt, moet men opmaken uit hetgeen er gesproken wordt; Hij maakte aanmerkingen op al wat hij zag; Hij begrijpt niets van hetgeen gij zegt;*

*Voor mij, gezegend in mijn lot,
Ik mag de handen dankend vouwen;
Ik dank voor wat ik kreeg van God
En voor wat God mij heeft onthouën.
Met wat ik heb en wat ik mis—
Wie meent wel, dat hij rijker is?*

TOLLENS. *Teoredenheid.*

De beteekenis der twee laatste regels is: *Wie meent wel, dat hij rijker is, dan ik [rijk] ben met wat ik heb en wat ik mis?*

*Die godsvrucht is de mijne niet,
Die op den voorspoed in dit leven —
Op wat Gods gunst ons heeft gegeven,
Als ijdelheden nederziet.*

DEZELFDE. *Dankbaarheid.*

Aanmerkingen. *Behalve* is eene samenkoppeling van *be* = *bij*, en *halve*, een oud zelfst. naamw., afgeleid van *half*, en dus *helft*, *kant*, *zijde*, beteekenende. *Behalve* beteekent dus zooveel als *bij* (de) *zijde* (van), met *terzijdestelling* van. 't Wordt onder de voorzetsels geraugschikt: daarom moeten we er hier melding van maken. 't Zou echter veeleer den naam verdienen van voegwoordelijk bijwoord. 't Wordt steeds gevolgd door een ondergeschikten, al dan niet volledigen zin, en wel door een zelfstandigen, een zelfstandig gebruikten bijvoeglijken, of een bijwoordelijken. Bijv.: *Hij beleed alles, behalve dat hij de moordenaar was; Zij bekende alles, behalve wie hare medeplichtigen waren; Ik wil hem zijne schuld vergeven, behalve wanneer hij die loochent; — Zij kwamen allen, behalve ik, d. i. behalve dat ik kwam; Ik zag niemand, behalve u, d. i. Ik zag niemand, behalve dat ik u zag; Gij zult er mij elken dag ontmoeten, behalve des Zondags, d. i. behalve dat gij er mij des Zondags zult ontmoeten; Hij is alles behalve dom, d. i. Hij is alles, behalve dat hij dom is, in de volkstaal beteekenende: Hij is gansch niet dom, Hij is slim, verstantig enz.; Zij was alles behalve op haar gemak, d. i. Zij was alles, behalve dat zij op haar gemak was = Zij was gansch niet op haar gemak, Zij was boos, ongerust enz.*

Uit de vorenstaande zinnen zien we, dat *behalve* (evenals het grammatisch verbindende *dan*) *uitzonderende* kracht heeft, en dat, wanneer het door een *onvolledigen* zin wordt gevolgd, deze een zelfstandige is.

Onder de zelfstandig gebruikte bijvoeglijke zinnen, welke van een voorzetsel afhangen, behoort ook het bekende *Wat mij aangaat, Wat mij betreft*. Volledig luidt dit: *Voor wat mij aangaat, Voor wat mij betreft*, niet zelden verkort tot *Voor mij*. Bijv.: *Wat mij aangaat, ik heb er niets tegen, d. i. Ik heb er niets tegen voor wat mij aangaat, d. i. Voor dat, dat mij aangaat; Wat mij betreft, kunt Gij uw zin doen, d. i. Voor zoover het mij betreft, voor zooveel het mij betreft (= voor dat, dat mij betreft), kunt Gij uw zin doen.* Men kan, onzes inziens, deze zinnen tot de *beperkende* bijwoordelijke rekenen. Zie n°. 152.

133. De *bijvoeglijke* zinnen vervullen niet alleen de plaats van bijvoeglijke naamwoorden, maar ook van zelfstandige naamwoorden, die een ander zelfstandig naamwoord bepalen op de wijze, als in het *eerste stukje*, bl. 70, n°. 51, is vermeld. Zij worden door middel van de *betrekkelijke* voornaamwoorden, en van die *voornaamwoordelijke bijwoorden*, die de plaats van betrekkelijke voornaamwoorden met voorzetsels vervangen (*welke, die; waarmede, waarin, wanneer, toen, waar, enz.*) met een zelfstandig naamwoord van den hoofdzin verbonden. Bijv.: De leerling, *die zijn plicht betracht*, wordt bemind; *De man mijns vredes, op welken ik vertrouwde, die mijn brood at, heeft de verzenen grootelijks tegen mij verheven*; — Gij zorgdet voor hem, *als die zijn voogd waart* = Gij zorgdet voor hem, *als zijn voogd*; — Dit is het huis, *waarin ik gewoond heb*; Zie daar de pen, *waarmede ik geschreven heb*.

Dat de samenstellende deelen der voornaamwoordelijke bijwoorden niet zelden gescheiden worden, terwijl alsdan het betrekkelijke *waar*, vaak welluidendheids-halve, niet zelden door *daar* vervangen wordt, blijk uit de volgende dichtregelen:

*Bescherm, o God! bewaak den grond,
Waarop onze adem gaat;
De plek, waar onze wieg op stond,
Waar eens ons graf op staat.*

TOLLENS. *Volkslied.*

*Woord, waarop wij bouwen,
Daar wij op vertrouwen,
Evangeli-woord!
Bergen mogen wijken,
Gij zult nimmer wijken,
Want Gij zijt Gods woord.*

Ev. Gez. 36 : 5a.

*Gods verborgen omgang vinden
Zielen, daar Zijn vrees in woont.*

Ps. 25 : 7a.

134. Er is onderscheid in vorm, en, zoo 't schijnt, ook eenigszins in beteekenis, tusschen de zinnen: *De dag, dat hij aankwam, was mij een feest*, en *De dag, toen hij aankwam, was mij een feest.* *) In beide is: *De dag was mij een feest* de hoofdzin; *dat hij aankwam* en *toen hij aankwam* zijn beide ondergeschikte zinnen en vervangen een zelfstandig naamwoord in den tweeden naamval, namelijk: *zijner aankomst*. De eerste ondergeschikte zin is een *zelfstandige*, wijl het voegwoord *dat* voorafgaat (Zie n°. 131). De tweede ondergeschikte zin echter is een *bijvoeglijke* zin, waarin *toen* gelijk staat met *op welken*: een *betrekkelijk voor-naamwoord*, voorafgegaan door een voorzetsel. *De dag, toen hij aankwam, was mij een feest* is derhalve = *De dag, op welken hij aankwam, was mij een feest*. Hetzelfde geldt omtrent de zinnen: *De plaats, waar (op welke) hij woont*, is mij bekend; *De wijze, hoe (op welke) hij het doet*, is geen geheim meer; *Het uur, wanneer (op hetwelk) hij gewoon is te komen*, nadert; enz.

135. In den volzin: *Hij gevoelt toch, dat iedere zegen eene*

---

*) Er schijnt eenig onderscheid in beteekenis te bestaan tusschen de zinnen: *De dag, DAT hij aankwam, was mij een feest*, en: *De dag, TOEN hij aankwam, was mij een feest*. De eerste zin schijnt te kennen te geven, dat de dag mij een feestdag was, juist door de aankomst van den bedoelden persoon: de tweede drukt uit, dat die persoon aankwam op een dag, die, om de eene of andere reden, een feestdag voor mij was. De eerste zin bet. dan, zoo deze opvatting juist is: *De dag was mij een feestdag, omdat hij toen aankwam*; de tweede alleen: *De dag was mij een feestdag, toen hij aankwam* = de dag, op welken hij aankwam, was mij, toevallig, een feestdag.

verbeurde weldaad is, kan het voegwoord *dat*, hetwelk den ondergeschikten, zelfstandigen voorwerpszin met den hoofdzin verbindt, weggelaten worden, waardoor dan de ondergeschikte zin den vorm van een hoofdzin verkrijgt; b. v.: Hij gevoelt toch, *iedere zegen is eene verbeurde weldaad*. Zoo is het ook met de volgende volzinnen: Gij weet, *niemand mag stelen*; Maar jammer is 't: *zij weet het*; Ik weet het, *ik ben schuldig*; En 't scheen, *Natuur was zelfs het leven uitgebluscht*; Ik zie het, *hij slaat den verkeerden weg in*; Wij gevoelen het, *hij is beledigd*; 't *Is waar*, *het spijt me*; *Hij heeft gelijk*, *ik kan het niet ontkennen*;

't *Is waar*: ook op die dorre stad
 Daalt soms een kostbre zomerregen;
 Maar niets dan steenen maakt hij nat;
 Men heeft geen voordeel van dien zegen:
 Er zwelt geen graan van en geen fruit:
 Slijk — niets dan slibber groeit er uit.

't *Is waar*: 't wordt hier ook winterdag;
 De sneeuw zal bosch en akker dekken;
 Dan ziet ze met een schampren lach,
 De rijke stad! op de arme vlekken;
 Dan heeft ze vreugd, genot en praal
 En feest op feest in zaal aan zaal.

TOLLENS. *Uit de Stad terug.*

Gelijk de ondergeschikte zin den vorm van een hoofdzin krijgen kan, kan ook de hoofdzin in den vorm van een ondergeschikten of tusschenzin voorkomen. Bijv.: *Hij slaat* (ik zie het) *den verkeerden weg in*; *Niemand* (gij weet het) *mag stelen*; *Hij is* (wij gevoelen 't) *beledigd*; *Ik teeken* (dit weet ik) *een ideaal*; *Die man* (zegt men) *heeft een moord begaan*.

136. Achter den hoofdzin *Wel is waar*, die eigenlijk be-
teekent *Het is wel waar*, staat de zelfstandige onder-
werpszin gewoonlijk in den vorm van den hoofdzin;
b. v.: *Wel is waar, hij is gelukkig*. Ook hier
schrijft men: *Hij is gelukkig, wel is waar*, of:
Hij is, wel is waar, gelukkig. Ook na den ellipti-
schen hoofdzin *Gesteld*, dat is: *Er worde gesteld*, staat
de afhankelijke zin in den vorm van den hoofdzin:
Gesteld, hij komt eerst morgen. Ook vóór en na den
onvolledigen hoofdzin *Niet waar?* [volledig: *Is het niet
waar?*] staat de ondergeschikte zin in den vorm van
den hoofdzin: *Gij komt morgen, niet waar? Niet waar,
gij komt morgen?* terwijl men ook niet zelden hoort:
Gij komt morgen, niet? Gij komt morgen, is het niet?

En buigen zich de matte leden

Op 't varen bed, de peul van stroo,

Gij bidt voor 't morgen, dankt voor 't heden!....

Niet waar, 't was vroeger niet alzo?

Niet waar, toen zwierft gij om, verlaten;

Stoot gij uw hart der wereld dicht;

Niet waar, toen spatte 't slijk der straten

In 't uitgehongerd aangezicht?

H. J. SCHIMMEL. *Bij een Bezoek aan Nederlandsch Mettray.*

Niet waar? Toen hebt gij vreugd belcefd,

Toen scheen de rijkswong niet te drukken,

Toen Gij den schuldbrief scheurde aan stukken,

En in de plaats een kwijtbrief schreeft.

TOLLENS. *'s Konings Vrijspraak.*

Verder heeft de afhankelijke onderwerpszin den
vorm van een hoofdzin na het elliptische *Onder ons
gezegd en gebleven*, niet zelden nog verkort tot *Onder
ons: Onder ons gezegd en gebleven, ik ben voornemens
heden nacht heimelijk te vertrekken.*

137. Onder de zelfstandige zinnen verdienen ook de *aangehaalde* volzinnen: *) volzinnen, waarin de woorden, die iemand gesproken heeft, aangehaald worden, onze aandacht. Bijv.: Salomo zeide: *„De vreeze des Heeren is het beginsel der wijsheid”*, of: *„De vreeze des Heeren is het beginsel der wijsheid”*, zeide Salomo. Hier is *Salomo zeide* de hoofdzin, en het aangehaalde is de ondergeschikte, de voorwerpszin.

Men kan den evengenoemden volzin ook aldus schrijven: Salomo zeide, *dat de vreeze des Heeren het beginsel der wijsheid is*. In de eerstgenoemde volzinnen heeft de aangehaalde volzin den vorm van een hoofdzin, in den evengenoemden dien van een ondergeschikten volzin.

138. In den volzin: *De gedachte, dat gij uw plicht betracht hebt, moet u voldoening schenken*, †) vervangt de tusschenzin *dat gij uw plicht betracht hebt* een zelfstandig naamwoord in den tweeden naamval: *uwer plichtsbetrachting*, of een zelfstandig naamwoord, door een voorzetsel geregeerd: *aan uwe plichtsbetrachting*, in beide gevallen een voorwerpszin in ruimeren zin. Men kan den volzin ook aldus schrijven: *De gedachte, gij hebt uwen plicht betracht, moet u voldoening schenken*, en dan heeft de voorwerpszin de gedaante van een aangehaalden volzin. Op gelijke wijze beschouwen men volzinnen als de volgende: *De hoop, dat eenmaal ons lijden eindigen zal, moet ons staande houden*, en *De hoop: ons lijden zal eenmaal eindigen, moet ons*

---

*) Aangehaalde woorden of volzinnen kunnen alleen in zeer ruimen zin tot de voorwerpszinnen gerekend worden.

†) Men kan voor dezen zin ook schrijven: *De gedachte: ik heb mijnen plicht betracht, moet u voldoening schenken*. Zoo ook kan men, over een derden persoon sprekende, schrijven: *De gedachte: ik heb mijnen plicht betracht, moet hem voldoening schenken*; en, tot zich

staande huden; Het geloof, dat er een leven is na dit leven, zal niet beschaamd worden, en Het geloof: er is een leven na dit leven, zal niet beschaamd worden; De vrees, dat de dijk bezwijken zoude, werd algemeen, en De vrees: de dijk zal bezwijken, werd algemeen, welke volzinnen gelijk staan met: De hoop op het einde van ons lijden moet ons staande houden; Het geloof aan een leven na dit leven zal niet beschaamd worden; De vrees voor het bezwijken van den dijk werd algemeen. Men merke hier op, dat *hoop, vrees* en *geloof* werkwoordelijke zelfstandige naamwoorden zijn, dat is, dat zij stamvormen zijn van werkwoorden, en wel van overgankelijke, die een voorwerpszin in engeren zin na zich nemen.

139 In den volzin: *Hij, die de schuld op zich geladen heeft, moet haar boeten, is Hij moet haar boeten de*

---

zelve sprekende: *De gedachte: ik heb mijnen plicht betracht, moet mij voldoening schenken.* Wil men aan *Ik heb mijnen plicht betracht* den vorm geven van een afhankelijk of ondergeschikten volzin, dan verkrijgt men: *De gedachte, dat ik mijnen plicht heb betracht, moet mij voldoening schenken; De gedachte, dat gij uwen plicht hebt betracht, moet u voldoening schenken; De gedachte, dat hij zijnen plicht heeft betracht, moet hem voldoening schenken.* Dat er een groot onderscheid is tusschen: *De gedachte: ik heb mijnen plicht betracht, moet u voldoening schenken* en: *De gedachte, dat ik mijnen plicht betracht heb, moet u voldening schenken,* zal nauwelijks verdienen gezegd te worden: daarom kan ook alleen wanneer men over zichzelf spreekt, het *ik* van den aangehaalden zelfstandigen zin behouden blijven; b. v.: *De gedachte, dat ik mijnen plicht betracht heb, moet mij, moet u, moet hem voldoening schenken.* (Zie n°. 138.) Nog moeten wij hierbij doen opmerken, dat in: *De gedachte: ik heb mijnen plicht betracht, moet u voldoening schenken,* de tusschenzin den vorm heeft van een aangehaalden volzin, en hij dus, evenals alle aangehaalde volzinnen, slechts in zeer ruimen zin tot de ondergeschikte voorwerpszinnen in ruimeren zin gerekend kan worden. Hetzelfde geldt van zinnen als: *Hij vraagde mij: Gaat ge mede?* In dezen volzin is *Gaat gij mede* eigenlijk een verklarende hoofdzin; zegt men daarentegen: *Hij vraagt mij, of ik mede ga,* dan is *of ik mede ga* een ondergeschikte zelfstandige zin.

hoofdzin, en *die de schuld op zich geladen heeft* de ondergeschikte zin, tot de *bijvoeglijke* zinnen behorende. Laat men echter 't persoonlijk voornaamwoord *hij*, het onderwerp van den hoofdzin, weg, dan verkrijgt men den even volledigen zin: *Die de schuld op zich geladen heeft, moet haar boeten*, en de *bijvoeglijke* zin *die de schuld op zich geladen heeft* wordt nu een *zelfstandig gebruikte* bijvoeglijke zin, de onderwerpszin. Hierbij is op te merken, dat zulke zinnen, wanneer men een *bepaalden* persoon bedoelt, met *die*, en wanneer men geen bepaalden persoon bedoelt, met *wie* beginnen, waarvoor men vroeger *zoo wie* schreef, hetgeen ook tegenwoordig nog enkele malen wordt aangetroffen. Heeft men geen bepaalden persoon, maar eene bepaalde *zaak* op het oog, dan vangt de zin aan met *hetgeen*; bedoelt men geene bepaalde *zaak*, dan begint de zin met *wat*, vroeger *zoo wat*. Bijv.: *Die het eerst de richting der magneetnaald ontdekte, vermoedde nog niet, dat hij het middel had uitgevonden om den aardbol rond te zeilen; Wie dankbaar is, is dankbaar tot zijn eigen heil; Wie schitteren wil, behaagt zelden; Zie daar hetgene ik weet van 't geen uw weetlust vergt; Hetgeen zijne verbeelding hem schildert, hetgeen zijn hart daarbij gevoelt, laat zich op geene andere wijze uitdrukken; Wat niet waar is, kan niet eenvoudig zijn; Wat eenvoudig is, is natuurlijk, is dus ook gemakkelijk, los en ongedwongen.*

Zelfstandig gebruikte zinnen, die door een voorzetsel geregeerd worden, beginnen zoowel met *wat* als met *hetgeen*, hoewel het laatste hier verreweg de voorkeur verdient: *Wat er gebeurt, moet men opmaken uit hetgeen gesproken wordt.* Hetzelfde vindt plaats, wan-

neer ze bij wijze van tusschenzinnen aangewend worden :
Is, hetgeen ik zie, meer dan begoocheling?

Dat vooral dichters gaarne *wat* aanwenden, ook waar *hetgeen* bepaald de voorkeur verdienen zou, is ons reeds hiervoor gebleken (zie n°. 82).

140. De regel aangaande het onderscheiden gebruik van *die* en *wie* wordt niet *streng* gevolgd. Bevat de hoofdzin het bepalende *die*, en volgt hij op den zelfstandig gebruikten bijvoeglijken zin, dan bezigt men in het gemeene leven *die* in plaats van *wie*; bij voorb.: *Die waagt, die wint*, in plaats van *Wie waagt, die wint*; *Die mij lief heeft, die volge mij*, waarvoor men ook vindt: *Wie mij lief heeft, die volge mij*, of, met weglating van *die*: *Wie mij lief heeft, volge mij*.

In den zin: *Hij wekt den moed in 't hart van al wie overbleven staat al wie* in de plaats van *hen allen, die*.

Wat wordt tegenwoordig ook, in plaats van *hetgeen*, niet zelden gebruikt, waar aan iets bepaalds gedacht wordt, maar het aan den hoorder wordt overgelaten, welke bepaalde zaak hij denken wil; b. v.: *Wat gij er vindt, is plat*.

Aanmerkingen. Men zij er op bedacht, dat ook bijwoordelijke (toegevende) volzinnen niet zelden met *wat* aanvangen, waardoor men ze lichtelijk, door den vorm misleid, voor zelfstandig gebruikte bijvoeglijke zinnen zou kunnen houden. Men kan ze steeds daaraan herkennen, dat hun gezegde in de aanvoegende wijs staat. Een paar voorbeelden mogen dit duidelijk maken. In zijn profetisch *Afscheid* (in Louwmaand 1811 vervaardigd en uitgesproken) schrijft de eenige **BILDERDIJK**:

*Wat verschijne,
 Wat verdwijne,
 't Hangt niet aan een los geral.
 In 't voorleden
 Ligt het HEDEN;
 In het NU, wat worden zal.*

In dit vers zijn de twee eerste zinnen toegevende (bijwoordelijke). Het onderwerp *Het* van den derden zin wijst niet op deze bijwoordelijke zinnen terug, maar vervangt een gedachten onderwerpszin, wiens bestanddeelen aan de voorafgaande bijwoordelijke zinnen ontleend worden. Men zal de drie eerste regels aldus moeten verklaren: *Wat ook verschijnen en wat ook verdwijnen moog, het* (= wat verschijnt en wat verdwijnt) *hangt niet van een los toeval af.*

In zijne vertaling van SCHILLERS *Lied van de Klok* schrijft Mr. J. VAN LENNEP:

*Wat, bij den wisselkreits der jaren,
Omlaag den mensch gebeuren moog',
Het zwaar metaal zal 't openbaren,
En 't stichtelijk melden van omhoog.*

In deze dichtregelen is *Wat den mensch gebeuren moog* een toegevende bijwoordelijke volzin. Het voorwerp *het* van den derden en den vierden volzin wijst niet op dezen bijwoordelijken volzin, maar vervangt een gedachten voorwerpszin, die wederom geheel gevormd is als de bijwoordelijke volzin, met dit kenmerkend onderscheid, dat zijn gezegde in de aantoonende wijs staat. Men zal de twee laatste versregels dan aldus moeten verklaren: *Het zwaar metaal zal openbaren en stichtelijk melden van omhoog wat den mensch omhoog gebeuren mag.*

In *De Verovering van Damiate* schrijft TOLLENS:

*Nog grijpen zij de bogen
En schieten naar de vest, al roeiend wat zij mogen
't Bereik der schansen uit en naar de schepen weer.*

Hier staat *wat zij mogen* voor *wat zij roeien mogen*, en de beteekenis van den zin is *zoo sterk als zij mogen, zoo hard als zij kunnen.*

*Hijgend zie ik telkens uit
Of nog 't uur niet naakt,
Dat mijn kerker open sluit
En mijn kluister slaakt;
En bij 't slaan van d' eersten slag,
Nauwelijks half gehoord,
Ijl ik, wat ik ijlen mag,
Van mijn pijnbank voort.*

TOLLENS. *Avondnijmering.*

Hier beteekent *wat ik ijlen mag*: zoo hard, zoo snel als ik ijlen mag, d. i. ijlen kan.

In *De Pinksterbloem*, eene navolging van TENNYSON, schrijft Mr. J. VAN LENNEP:

*'k Lag wakker en ik dacht aan U en Lize keer op keer:
En 'k zag U zitten hier in huis, en ik was hier niet meer;
En 'k bad voor beiden, wat ik mocht, en was zoo wel te moe,
En uit de vlakke woei de wind mij melodijen toe.*

Ook in deze dichtregelen is *wat ik mocht* niet voor een zelfstandig gebruikten bijvoeglijken zin (een voorwerpszin) te houden. Hij zegt zooveel als: *Zoo vurig als ik kon, zoo innig als ik bidden kon*. Soortgelijke zinnen zijn voor bijwoordelijke te houden, en wel voor *vergelijkende*.

141. Wordt de zelfstandig gebruikte bijvoeglijke zin voorafgegaan door een zelfstandig naamwoord, dat met het werkwoord — *zijn, schijnen, heeten, blijven, worden* — een volledig gezegde vormt, dan komt het voornaamwoord, waarmede de zin aanvaugt, met dit zelfstandig naamwoord overeen in geslacht en getal; b. v.: *Het is slechts de liefde, die ons gelukkig maken kan*; dat is: *Wat of hetgeen ons gelukkig maken kan, is slechts de liefde*; *Het is de weg des verderfs, dien gij bewandelt*; dat is: *Wat gij bewandelt, is de weg des verderfs*; *Het zijn slechte voorbeelden, die gij navolgt*, dat is: *Wat gij navolgt, zijn slechte voorbeelden*.

Gaat het onzijdige voornaamwoord *het* onmiddellijk vóór den zelfstandigen zin, dan kan het betrekkelijk voornaamwoord daarmede overeenkomen. Alzoo mag men dan schrijven: *Die weg is het, dat gij bewandelt*.

142. Wanneer het woord, hetwelk den bijvoeglijken zin met een naamwoord van den hoofdzin verbindt, de *wijze van zijn* of de *gesteldheid* van het voorwerp moet aanduiden, dan bezigt men ter verbinding de bijwoorden *zooals, als of gelijk*, of het bijvoeglijk naamwoord

hoedanig, vergezeld van een persoonlijk voornaamwoord. Bijv.: *God, door Wien alles is, zooals het is, onderhoudt alles; De menschelijke natuur, gelijk zij was in tijden en landen, waaraan de fijnere beschaving der gezelligheid vreemd was, had weinig behoeften; Monsters van onmenselijkheid, hoedanig de dichter hen niet heeft willen afschilderen, leefden destijds.* Wordt *hoedanig* verbogen, dan blijft het persoonlijk voornaamwoord achterwege; b. v.: *Het is eene betoovering, hoedanige wij ook in den vader der Grieksche poëzij bewonieren.* Wordt het zelfstandig naamwoord van den hoofdzin door *zulke* voorafgegaan, dan kan de bijvoeglijke zin met *als* aanvangen, zonder dat daarbij een persoonlijk voornaamwoord noodig is; bij voorbeeld: *Zulke bijvoegselen en veranderingen, als uit de Oostersche overlevering dier tijden, of uit het brein des opstellers gevloeid zijn.*

143. Sommige bijvoeglijke volzinnen hebben betrekking, niet op een deel van den hoofdzin, maar op den geheelen hoofdzin; b. v.: *Jonas wilde God ontvlieden, hetgeen een dwaas voornemen was; Salomo bouwde den Heer een prachtige tempel, waartoe hem zijn vader veel geld had nagelaten.*

143a. Soms ligt het persoonlijk voornaamw., dat door den bijvoeglijken zin bepaald wordt, opgesloten in een bezittelijk voornaamw. Bijv.: *Die kwaad vergeldt voor goed, het kwaad zal van zijn huis niet wijken*, d. i.: *Het kwaad zal niet wijken van het huis van hem, die kwaad vergeldt voor goed.* Zoo schrijft TOLLENS in *De Verovering van Damiate*:

De hemel is hun loon, die voor den Hemel vechten.
en:

De kluijster is zijn deel, wie nog den dood ontsnapt.

Dat is: *De hemel is het loon van hen, die voor den Hemel vechten; De kluister is het deel van hem, die nog den dood ontsnapt.*

Elders zingt hij: *Voorwaar, mij is hun deugd verdacht, Die andre liefde leeren.*

In zijne *Mijmring*:

*Nooit voelde ik 't hart van gloriezucht ontbranden
Bij 't marmer, waar de held in leeft;
Nooit tastte ik naar den arbeid zijner handen,
Die aan een staatsweb spint en weeft.*

En in het *Volkslied*:

*Verhoor, o God! zijn aanroep niet,
Wie ooit hen scheiden dorst;
Maar hoor het een, het eigen lied
Voor Vaderland en Vorst.*

143b. Soms wordt een bijvoeglijke zin ingeleid door het voorwaardelijke voegwoord *of*; b. v.: *Er was niemand, of hij verblijdde zich*, d. i.: *Er was niemand, die zich niet verblijdde*. Zoo ook: *Er was niets, of het hinderde hem* = *Er was niets, dat hem niet hinderde*; *Er kon geen vreemdeling in de stad komen, of hij zocht hem op en twistte met hem* = *Er kon geen vreemdeling in de stad komen, dien hij niet opzocht en met wien hij niet twistte*; *Geen praatje zoo groot, of 't is in zes weken dood* = *Geen praatje zoo groot, dat niet in zes weken dood is*; *Geen potje zoo scheef, of er past toch een dekseltje op* = *Geen potje zoo scheef, waarop er toch niet een dekseltje past*.

143c. Opmerking verdienen ook de volgende en soortgelijke zinnen: *Het zijn sterke beenen, die de weelde kunnen dragen*, d. i.: *Het zijn sterke beenen, de beenen, die de weelde kunnen dragen*, of: *Beenen, die de weelde kunnen dragen, zijn sterke beenen*; *Het zijn de slechtste*

vruchten niet, waaraan de wespen knagen, d. i.: Het zijn de slechtste vruchten niet, de vruchten, waaraan de wespen knagen, of: De vruchten, waaraan de wespen knagen, zijn niet de slechtste (vruchten); Het is geene beste lijm, die zoo loslaat, d. i.: Lijm, die zoo loslaat, is geene beste (lijm); enz.

Hier zijn de ondergeschikte zinnen: *die de weelde kunnen dragen, waaraan de wespen knagen, die zoo loslaat*, echte bijvoeglijke zinnen, *niet strekkende ter nadere bepaling van de reeds bepaalde zelfst. naamw. (sterke beenen, slechtste vruchten, beste lijm)* van den hoofdzin, maar dienende ter bepaling van een onuitgedrukt zelfst. naamw., dat in de gedachte wordt ingelascht, en zooveel te lichter kan weggelaten worden, daar het gelijknamig is met het zelfst. naamw. van den hoofdzin.

144. Niet zelden staat een bijvoeglijke volzin bij eene aanspreking. Is de aangesprokene het onderwerp van den samengestelden volzin, dan moeten zulke bijv. volzinnen beschouwd worden als betrekking hebbende op het onderwerp. Bijv.:

*O God, die mij de onsterfelijkheid
Daarboven eens zult schenken,
Houd mij voor Uwe komst bereid!*

Dat is: o God, *houd Gij*, die mij daarboven de onsterfelijkheid eens zult schenken, *mij voor uwe komst bereid!*

Anders is het in den volgende volzin:

*o Gij, die 't al weet op te noemen
Wat was, wat is, wat worden zal,
Wie kan naar eisch uw kennis roemen!*

Men kan dezen volzin aldus lezen: *Wie kan naar eisch de kennis roemen van u*, o Gij, die 't al weet op te noemen wat is, wat was, wat

worden zal. Hier strekt de bijv. volzin ter bepaling van 't voornaamwoord *u*, dat in *uw kennis* ligt opgesloten.

Evenzoo is het in 't volgende:

*Heilig, heerlijk Opperwezen!
Die het groot heelal gebiedt,
Alles moog' verdonkring vreezen,
Maar dat vreest uw luister niet.*

144a. De volgende en soortgelijke volzinnen verdienen eene bijzondere aandacht: *De wiskundige aardrijkskunde maakt ons bekend met de lijnen en cirkels, die (of welke) men zich verbeeldt dat op en om de aarde getrokken zijn; Dit zijn ondeugden, die (of welke) hij betuigt dat de straf des Hemels zouden verdiend hebben; De verspieders verhaalden de belofte, aan RACHAB gedaan, die (of welke) de veldheer terstond beval dat heilighlyk zou nagekomen worden.* Het blijkt als van zelf, hoe men er toe gekomen is om de afhankelijke zinnen aldus ineen te vlechten, zoo men den hoofdzin en de ondergeschikte zinnen, onverbonden, eenvoudig naast elkander plaatst. Nemen wij daartoe den tweeden der bovengenoemde zinnen: *Dit zijn ondeugden: hij betuigt, dat zij de straf des Hemels zouden verdiend hebben*, dan valt het in 't oog, dat een *betrekkelyk* voornaamwoord hier het gereedste en beste middel is om de deelen van den zin innig aan elkander te verbinden, en daar nu in den voorwerpszin in de plaats van het persoonlijk voornaamwoord *zij* een aanwijzend voornaamwoord (*die*) kan geplaatst worden, dat daartoe dienen kan, was het natuurlijk, dat men dit als zoodanig aanwendde.

Aanmerking. Twee vragen doen zich bij de beschouwing van bovenstaande en soortgelijke zinnen als van zelf aan ons op, namelijk deze: Is het voornaamw., dat de verbinding bewerkt tusschen

den hoofdzin en den ondergeschikten, een aanwijzend of een betrekkelijk voorn.?^p en staat het in den eersten of in den vierden naamval? Vergelijken wij, om in dezen het ware antwoord te vinden, de verschillende vormen met elkander, dien de tekst JOH. IX vs. 19 in verschillende talen heeft. In onze Staten-overzetting luidt die: *Is deze uw zoon, welke gij zegt, dat blind geboren is*, waarvoor VAN DER PALM schrijft: *Is deze uw zoon, van welken gij zegt, dat hij blind geboren is*, terwijl men in nieuwere uitgaven voor *welke dien* en *welken* vindt. In het Hoogduitsch heeft men, naar de vertaling van LUTHER: *Ist das euer Sohn, welchen ihr sagt, er sey blind geboren?* — In het Engelsch heeft men: *Is this your son, who ye say was born blind?* terwijl men bij JOHN WYCLIFFE [1324—1384] vindt: *this is youre sone whom yee seyn for he is borne blynde*. In het Fransch leest men, met verkorting van den voorwerpszin: *Est-ce ici votre fils, que vous dites être né aveugle?* — Wanneer men deze verschillende vormen met elkander vergelijkt, dan lijdt het o. i. geen twijfel, dat *welke* of *die* een waar *betrekkelijk* voorn. is, terwijl het duidelijk is, dat daaromtrent alleen in het Nederlandsch twijfel ontstaan kon, wijl daar het betrekkelijke *die* oorspronkelijk niets anders is dan het aanwijzende *die*. Ontbinden we den besproken volzin in zijne samenstellende deelen, dan krijgen we de volgende zinnen: *Is deze uw zoon, gij zegt*, en *die* of *hij is blind geboren*. Onzes inziens verdient in den laatsten volzin *hij* als onderwerp de voorkeur boven *die*. Dit blijkt, dunkt ons, overtuigend uit LUTHERS Hoogduitsche en WYCLIFFE'S Engelsche overzetting. Dat anderen de voorkeur aan *die* zouden geven, spruit wellicht daaruit voort, dat men onwillekeurig het *dien* in den volzin: *Is deze uw zoon, dien gij zegt, dat blind geboren is*, houdt voor een verplaatst *die*, namelijk het onderwerp van den volzin: *die is blind geboren*. Dat dit niet opgaat, blijkt in de eerste plaats daaruit, dat, wanneer *welke*, gelijk in onzen tekst het geval is, de verbinding te weeg brengt tusschen den hoofdzin *Is deze uw zoon* en het daarop volgende ondergeschikte gedeelte, dit *welke* nooit het onderwerp zijn kan van den *voorwerpszin*: *die blind geboren is*. In de tweede plaats moeten we hier doen opmerken, dat ook de Gothische overzetting van ULFILAS deze meening schijnt te bevestigen. *) Bij hem

---

*) ULFILAS heeft de Grieksche constructie van den tekst letterlijk overgenomen.

lezen we aldus: *sau ist sa sunus izvar*, THANEI *jus qithith*, *thatei blinds gabaurans varth?* — Thanei is hier het betrekkelijk voornw., mann. enk., 4e naamv., door aanhanging der partikel *ei* van het aanwijzende voornaamw. *thana*, dien, gevormd, zoodat, wanneer men in het oog houdt, dat het persoonlijk voorn. HIJ in den buigingsuitgang van het werkwoord [*varth*] opgesloten ligt, het duidelijk is, dat LUTHERS en WYCLIFFE'S zinsbouw volkomen overeenstemmen met dien van ULFILAS. Er blijft dan o. i. geen twijfel over, of *welke* of *die* is te houden voor een *betrekkelijk* voorn., oorspronkelijk staan le in den vierden naamval. Deze vierde naamval werd hier ongetwijfeld bewerkt door het bedrijvende of overgankelijke werkwoord *zeggen*, en hij kon te minder bezwaar opleveren, wijl het onderwerp *hij* van den voorwerpszin later genoemd werd. Maar hoe nu, nu dat onderwerp in het Nederlandsch, zoowel als in het Engelsch is verdwenen? Zal men b. v. schrijven: *De God, dien gij sidderend gelooft, dat bestaat* of: *die gij sidderend gelooft, dat bestaat*? Wij gelooven, dat nu alleen de laatste schrijfwijze aanbeveling verdient, omdat *die* nu wel degelijk in onzen geest optreedt als onderwerp van den voorwerpszin *die* of *hij bestaat*. We zouden dus schrijven: *Is deze uw zoon, WELKE (of DIE) gij zegt, dat blind geboren is* of: *Is deze uw zoon, WELKEN (of DIEN) gij zegt, dat HIJ blind geboren is*. In beide zinnen is *die* of *welke* een betrek. voorn. In den eersten zin staat het in den eersten naamval en treedt het in het laatste gedeelte van dien zin, in het karakter van een aanw. voorn., als onderwerp op in de plaats van een verloren gegaan persoonlijk voorn. In den tweeden zin dient het alleen om de verbinding te bewerken, en zijn naamvalsform is afhankelijk van het daaropvolgende bedrijvende werkwoord.

145. De volgende volzinnen verdienen om hunnen bouw bijzondere aandacht, daar ze, behalve een rechtstreeksch voorwerp, nog een voorwerpszin bevatten. Ze zijn alle ontleend aan de H. S. en hebben hun buitengewonen vorm ongetwijfeld te danken aan de Grieksche taal, waaruit ze zijn overgezet. Verder dient men bij den derden zin in het oog te houden, dat *weten* soms de betekenis van *kennen* heeft: *Ik kende u, dat gij een hard man zijt; En zij kenden hem, dat hij die was, die om eene*

aalmoes gezeten had aan de Schoone poort des tempels; De Heer weet de gedachten des menschen, dat ze ijdelheid zijn; Onderzoekt u zelven, of gij in het geloof zijt; Stelt u zelven op de proef; of kent gij u zelven niet, dat JEZUS CHRISTUS in u is?

Ook in het dagelijksch leven worden, in sommige streken van ons vaderland, volzinnen als de bovenstaande niet zelden gehoord. Bijv.: *Ik ken u wel, vriend! hoe gij bestaat; Ik kende hem wel, dat hij niet veel beteekende.* Men zou deze volzinnen aldus kunnen verklaren: *Ik ken u wel, vriend!* en ik weet, als gevolg van die kennis, *hoe gij bestaat; Ik kende hem wel* en daardoor wist ik, *dat hij niet veel beteekende.*

Aanmerking. Eene bijzondere verklaring verdienen zinnen als de volgende: *Wie zijn wij t'ech, o God! dat Gij ons zoo zegent?; o Heer! Wat zijn wij zondige menschen, dat Gij onzer gedenkt en ons zoodanig geluk mededeelt? U zij de lof en dank in eeuwigheid!* (Woorden van prins MAURITS, na den slag bij Nieuwpoort.)

Wat ben ik, dat ik meer zou vordren, dan Gij geeft!

BILDERDIJK. *Bemoediging.*

*
*Wat waart ge, o Aardomrámend Spanje,
Dat Nederland U weerstand bood?*

DEZELFDE. *Aan God.*

*Wie zijn wij, dat Ge aan ons gedenkt,
Almachtige, die wil, en wenkt,
En 't staat er, vast en wilig!*

*Wie zijn wij, dat wij de oogen slaan,
o Heilge, waar uw werken staan,
Wij, machtloos en onheilig!*

TOLLENS. *Avondgodsdienst.*

o Heere, wat is de mensch, dat Gij hem kent? het kind des menschen, dat Gij het acht? (Psalm 145 : 3); Als ik Uwen hemel aanschouw, het werk Uwer vingers; maan en starren, die Gij be-

reid hebt.... *Wat is de mensch, dat Gij zijns gedenkt? des menschen zoon, dat Ge op hem acht slaat?* (Ps. 8 : 4 en 5).

In de gebruikelijke berijming luiden deze psalmverzen aldus:

*Sla ik naar 't ruim der heldre hemelbogen,
Dat heerlijk werk van Uwe vingren, de oogen;
Zie ik bedaald, den glans der ziloren maan,
En 't starrenheer, door U geschapen, aan:
Mijn God! Wat is de mensch dan op deze aarde!
De broze mensch! hoe klimt hij tot die waarde,
Dat Gij aan hem in zooveel gunst gedenkt,
En 's menschen zoon Uw teerste liefde schenkt!*

Voor al uit de drie laatste versregels wordt het ons duidelijk, dat de door *dat* ingeleide zinnen hier niet voor zelfstandige, maar voor bijwoordelijke, en wel voor *gevolgaanwijzende* te houden zijn (zie n°. 164). Deze ondergeschikte zinnen zijn eigenlijk afhankelijk van een noodwendig daarbij gedachten vragenden hoofdzin. Zoo zal de volzin: *Wat is de mensch, dat Gij zijns gedenkt?* aldus moeten verklaard worden: *Wat is de mensch?* (Is hij zoodanig) *dat Gij zijns gedenkt?* Op soortgelijke wijze zullen al de bovenstaande zinnen aangevuld moeten worden.

VOORBEELDEN.

Het verheugt mij, dat gij aangekomen zijt — Samengestelde volzin, bestaande uit een hoofdzin en een ondergeschikten zelfstandigen zin.

Het verheugt mij — Bep. bev. stell. bedr. enk. hoofdzin, waarin *het* de aankondiger van den onderwerpszin of plaatsvervangend onderwerp is.

dat gij aangekomen zijt — Onb. bev. stell. bedr. enk. ondergeschikte onderwerpszin.

Het — plaatsvervangend ond.

verheugt mij — uitgebreid gezegde.

dat gij aangekomen zijt — onderwerpszin.

mij — bep. van *verheugt* of voorwerp.

Nadere ontleding van den onderwerpszin.

Gij — ond.

zijt aangekomen — gez.

Hij is niet, wat hij schijnt — Samengestelde volzin, bestaande uit een hoofdzin en een ondergeschikten zelfst. gebruikten bijvoegl. zin.

Hij is niet — Onbep. ontk. stell. enk. hoedanigheidszin, hoofdzin.

wat hij schijnt — Onbep. bev. stell. enk. hoedanigheidszin, ondergeschikte aanvullingszin of gezegdeszin.

Hij — ond.

is niet wat hij schijnt — uitgebr. gezegde.

Nadere ontleding van den aanvullingszin.

Hij — ond.

schijnt wat (te zijn) — gezegde.

Men zegt, dat hij dood is — Sam. volzin, bestaande uit een hoofdzin en een ondergeschikten zelfstandigen zin.

Men zegt — Onbep. bev. stell. enk. bedr. hoofdzin.

dat hij dood is — Onbep. bev. stell. enk. hoedanigheidszin, voorwerpszin' in engeren zin.

Men — ond.

zegt dat hij dood is — uitgebr. gezegde.

Nadere ontleding van den voorwerpszin.

Hij — ond.

is dood — gez.

Het bericht, dat hij aangekomen is, verheugt mij — Sam. volz., bestaande uit een hoofdzin en een ondergeschikten zelfst. tusschenzin.

Het bericht verheugt mij — Bep. bev. stell. enk. bedr. hoofdzin.

dat hij aangekomen is (= zijner aankomst) — Onbep. bev. stell. enk. bedr. zin, voorwerpszin in ruimeren zin.

Het bericht dat hij aangekomen is — uitgebr. ond.
verheugt mij — uitgebr. gez.
mij — bep. van *verheugt* of *voorwerp*.

Nadere ontleding van den voorwerpszin.

Hij — ond.
is aangekomen — gez.

Ik verheug mij, dat hij aangekomen is — Sam. volzin, bestaande uit een hoofdzin en een ondergeschikten zelfst. zin.

Ik verheug mij — Bep. bev. stell. bedr. enk. hoofdzin.

dat hij aangekomen is (= over zijne aankomst) — Onbep. bev. stell. enk. bedr. zin, voorwerpszin in ruimeren zin.

Ik — ond.
verheug mij dat hij aangekomen is — uitgebr. gezegde.

Nadere ontleding van den voorwerpszin.

Hij — ond.
is aangekomén — gez.

De leerling, die zijn plicht betracht, wordt bemind — Sam. volzin, bestaande uit een hoofdzin en een ondergesch. bijvoeglijken tusschenzin.

De leerling wordt bemind — Onbep. bev. stell. enk. bedr. hoofdzin.

die zijn plicht betracht — bep. bev. stell. enk. bedr. bijv. zin.

De leerling, die zijn plicht betracht — uitgebr. ond.
wordt bemind — gez.

Nadere ontleding van den bijvoeglijken zin.

die — ond.

betracht zijn plicht — uitgebr. gezegde.

zijn plicht — uitgebr. bep. van *betracht* of *voorwerp*.

zijn — bep. van *plicht*.

Die zijn plicht betracht, wordt bemind — Sam. volz., bestaande uit een hoofdzin en een ondergeschikten bijvoeglijken zin, als zelfst. onderwerpszin gebruikt.

wordt bemind — Onbep. bev. stell. enk. bedr. hoofdzin, waar van de volgende onderwerpszin het onderwerp uitmaakt.

Die zijn plicht betracht — Bep. bev. stell. enk. bedr. onderwerpszin.

Die zijn plicht betracht — uitgebr. onderwerp.

wordt bemind — gez.

Nadere ontleding van den onderwerpszin.

Die — ond.

betracht zijn plicht — uitgebr. gez.

zijn plicht — uitgebr. bep. van *betracht*, of voorwerp.

zijn — bep. van *plicht*.

De dag, dat hij aankwam, was mij een feest — Sam. volzin, bestaande uit een hoofdzin en een ondergesch. zelfstandigen zin.

De dag was mij een feest — Bep. bev. stell. enk. hoedanigheidszin, hoofdzin.

dat hij aankwam — Onbep. bev. stell. enk. bedr. voorwerpszin in ruimeren zin.

De dag, dat hij aankwam — uitgebr. ond.

was mij een feest — uitgebr. gezegde.

mij — bep. van 't gezegde.

Nadere ontleding van den voorwerpszin.

Hij — ond.

kwam aan — gez.

Die man (zegt men) heeft een moord begaan — Sam. volzin, bestaande uit een hoofdzin, in den vorm van een tusschenzin, en een ondergeschikten zelfstandigen zin.

- Men zegt* — Onbep. bev. stell. bedr. enk. hoofdzin.
die man heeft een moord begaan — Bep. bev. stell. bedr. enk. voorwerpsz. in engeren zin.

Wij laten nu de nadere ontleding aan den lezer over.

Wel is waar, hij is gelukkig — Sam. volzin, bestaande uit een hoofdzin en een ondergeschikten zelfstandigen zin.

Wel is waar — Bep. bev. stell. enk. hoedanigheidszin, hoofdz.
hij is gelukkig — Onbep. bev. stell. enk. hoed., onderwerpszin.

O P G A V E N.

1. 126, 139. Dat hij geslaagd is, verheugt mij — Of hij komen zal, is onzeker — Wat niet waar is, kan niet eenvoudig zijn — Wie mij lief heeft, volg mij — Al wat ik zie, is goed — Den Christen voegt het, dat hij lijdt — Hij is het, die mij geleerd heeft — Die de schuld op zich geladen heeft, moet haar boeten — Wie schitteren wil, behaagt zelden — Wat niet waar is, kan niet eenvoudig zijn — Wat gij er vindt, is plat — Het is onwaarschijnlijk, dat hij 't doen zal — Het baat ons weinig, dat het lot ons rijk maakt; onze begeerten en weuschen maken ons toch weer arm — (109). Hetgeen den zelfmoordenaar hier het leven zoo bang maakte, gaat met hem naar de eeuwigheid — Dat de maan haar licht van de zon ontvangt, is zeker — Het is eene onbetwistbare waarheid, dat onze aarde eene ronde gedaante heeft — Dat gij in uwe jeugd uw geheugen oefent, is voor u van veel belang — Het is noodzakelijk, dat men in de jeugd iets leert — Het is goed, dat er scholen zijn — Wie zonder liefde godvruchtig wil zijn, die is goddeloos in het oog van God — Die niet vriendelijk is, heeft geen menschlievend hart — Wie anderen zwart maakt, is zelf daarom niet wit — Wie een eed zweert en dien niet houdt, spot met God en menschen; maar in zijn uiterste zal het hem niet wèl zijn — (101). Die God vreest, behoeft voor geen mensch te vreezen — Wat verzeert, dat leert — Die steeds over zich zelven tevreden is, is het dikwijls niet met anderen, en zelden zijn anderen het met hem — Wie wèldoet, prijst zich zelven het best — Al wie trotsch van hart is, is den Heer een gruwel —

Die hoog klimt, laag valt — Wie zijn oog bedwingt, die zal zijne tong in toom houden; wie zijne tong in toom houdt, die zal zijn oog bedwingen; en wie oog en tong bedwingt, die kan alles bedwingen — Hetgeen gij moet, wil dat altijd — Wie zich heden niet verbetert, wordt morgen erger — Die de wijsheid lief heeft, heeft het leven lief, en die haar met ijver zoeken, worden van vreugde verzadigd — Die zijn mond bewaakt, houdt de wacht voor zijne ziel; die zijne lippen wijd open doet, stelt zich roekeloos bloot — Die zijn land bebouwt, wordt van brood verzadigd; maar die lediggang najaagt, wordt zat van armoede — Die alleen op hoop leeft, sterft van honger — Die geen penning acht, wordt geen guldens heer — Wie een kwaden naam heeft, is half gehangen — Wie zich onder den draf mengt, wordt van de zwijnen gegeten — Die altijd vroeg genoeg komt, komt veeltijds te laat — Wie op zijn dertigste jaar nog niets weet, op zijn veertigste niets is, op zijn vijftigste nog niets heeft, die leert niets, wordt niets en komt tot niets — Al wat men door onrecht verwerft, gaat te niet; maar trouw bestaat in eeuwigheid — Wie recht doet, heeft God tot helper — Wie de waarheid wilde begraven, zoude daartoe veel spaden noodig hebben — Die zijn oor stopt voor het geschrei der armen, zal ook roepen en niet verhoord worden — Die zich des armen ontfermt, leent den Heer — Die in toorn handelt, gaat in storm onder zeil.

Ach, 't is een bitter mensch, die met een wrang gemoed
Een haastig oordeel schrijft, en dat met enkel bloed.

Die zijne roede wecrhoudt, haat zijn zoon; maar die hem lief heeft, houdt hem vroeg in tuchtbedwang — Wie zijn zoon geen handwerk laat leeren, brengt hem op tot dieverij — Wie God mint, eert ook zijne boden — Die zijn vriend verleidt en hem op een slechten weg doet gaan, die is — een moordenaar — Wie zich zelve al te zeer bemint, zal geen vriend hebben — Die een vijand (3n.) vergeeft, verkrijgt een vriend — Wie tucht lief heeft, heeft wetenschap lief; maar die de bestraffing haat, is redeloos — Wie een kwaad geweten heeft, kan nimmer gerust leven — Die het doel wil, moet ook de middelen willen — Wie met pek omgaat, wordt er mede besmet — Mij dunkt, dat die hoed u te groot is — Ons is verzocht geworden, dat wij die zaak geheim zouden houden — Wie verboden dingen doet, grijpt

naar honing en vindt roet — Wie steelt, wordt gestraft — Wat uit het hart komt, gaat tot het hart — Die brood regent, kan ook wel water doen opwellen — Hem wordt bekend gemaakt, op den gelegen tijd, wat de koning doen zal — Of het kwaad, dan of het goed het overwicht hebbe, is moeielijk te bepalen — Welke hunne woning geweest zij, wordt ons niet bericht — Die het eerst in een uitgeholden boomstam de rivier overstak, kon zekerlijk geen oorlogschip bouwen of optuigen; maar hij wist echter aan de overzijde der rivier te komen, en de grondslag der uitvinding was gelegd — Is het wonder, dat, van dien tijd af, de olijfboom bij alle volken in zegening is geweest, en dat deszelfs loof en takken, tot op dezen dag, het zinnebeeld zijn van blijden vrede, na het einde der wreede krijgverwoesting? — Is het wonder, dat zijne eerste daad eene daad is van plechtige godsdienstoefening? — Al wat menschelijk is, raakt mij van nabij — Die hun leven behouden wilden, hebben het op de jammerlijkste wijze verloren — Dat hij deze taal gebruikt, dat maakt hem niet tot dichter — Dierbre! wat wij samen droegen, is alleen bekend aan God — Het is niet genoeg, dat wij u behouden; ook onze broederen moeten wij winnen — Niets baat hun, dat ze in praal op de eergestoelten zaten — Het duurde niet lang, of hij kwam (= Het duurde niet lang, dat hij niet kwam).

2. 127. Zij blijven niet, wat ze zijn — Ze schenen niet, wat ze waren.

Hij is, en blijft al wat Hij is,
Tot in alle eeuwigheden.

Zij zijn voor hem, wat *) voor ons de tooverklanken zijn van een geliefd zangstukje — Het lijden is voor het leven, wat *) de regen is voor den akker — De achting is voor de vriendschap, wat *) de tak is voor de bloem, door welken zij gedragen wordt.

3. 129. Ik weet, dat hij aangekomen is — Ik begrijp, dat hij uw vriend is — Ik gevoel, dat het hard is — Ik wensch, dat hij kome — Hij vraagt, of ik komen zal — Ik weet, wie het gedaau heeft — Ik sprak, wat ik moest — Hij zegt mij, waar hij is — Zeg

---

*) *Hetgeen* paste hier beter, dan *wat*. Men kan echter dit *wat* ook verklaren door de ellipsis van *dat*: *dat, wat de regen voor den akker is, enz.*

mij, waartoe dit dienen moet — Vertel mij, waarmede ik u dienen kan — Zij moeten weten, wanneer hij komt — De leerling bedenkt, hoe hij zijn onderwijzer behagen zal — Hij deelt hem mede, welk ongeluk er gebeurd is — Ik zeg u, dat gij ganschelijk niet zwe- ren moogt — God geeft u niet al wat u ontbreekt, maar al wat u nut is — God geeft u niet al wat gij eischt, maar wat gij behoort te eischen — De menschen verstaan of begrijpen doorgaans niet, hoe groot een inkomen de spaarzaamheid is — Wie geene beledi- gingen vergeeft, bedenkt niet, dat hij mensch is.

Die alles koopt wat zijn gerief is,
Moet verkoopen dat hem lief is.

Ik weet niet of hij het gezegd heeft, dan of zij het geschreven heeft (99, aan het slot.) — Dat onze aarde zich om de zon beweegt, heeft men reeds voorlang erkend — Jezus voorspelde zijn disci- pelen, dat Jeruzalem zoude verwoest worden — Stel niet tot morgen uit, wat gij heden doen kunt — Beproof eens, of gij mij den regel van drieën verklaren kunt — Ons geweten zegt ons, dat wij het goede moeten doen en het kwade moeten laten — Dat het thans te laat is, dat begrijp ik — Spoedig verneem ik, wie mijn opvolger zijn zal — Onze vaders hebben het gezien, dat de schatten van alle landen in onzen boezem werden uitge- stort — Hier herinnerde alles haar, hetgeen zij verloren had — Hier ziet men, wat geloof aan zulke voorgevens te hechten zij — De overlevering zegt, dat de banier van Juda een leeuw, die van Ruben eene menschengestalte, die van Efraim een stier en die van Dan een adelaar was — Hij hoopt, dat hetgeen hij bedreef, verborgen zal blijven — De natuuronderzoekers houden het voor ontwijfelbaar, dat de korst of oppervlakte onzer aarde eenmaal bodem der zee geweest is — Die zich haast en overhaast, moet nemen wat hem voorkomt — Men vraagt, of de regenboog reeds vóór den zondvloed gezien is, dan of hij na den zondvloed eerst in de wolken verscheen — Bedenk, wat gij doet — Zoo heb ik dan, hetgeen ik zoo lang gezocht had, eindelijk gevonden! — Zou 'k niet, wat Hij mij oplegt, willig dragen? — Hetgeen menschen ten kwade hadden gedacht, dat heeft God ten goede gedacht.

135. Hij is aangekomen, ik weet het — Gij weet, niemand mag stelen — Ik beken het, ik ben schuldig — Hij slaat (ik zie het) den verkeerden weg in — Hij is (wij gevoelen 't) beledigd —

Die vrouw heeft gestolen, zegt men — Dat kind (zegt men) is zeer halsstarrig — Voor een goed hoorder, zegt het spreekwoord, is een half woord genoeg.

4. 131. Het bericht, dat hij vertrokken is, verheugt mij — De vraag, of hij geschikt is, bleef onopgelost — Ik ben mij niet bewust, dat ik hem zou beleedigd hebben — De dag, dat hij zijne intrede deed, was aangebroken — De tijd, dat hij gewoon is te komen, nadert — Ik ben bewust, dat ik sterfelijk ben — Geen mensch is verzekerd, of hij den volgenden morgen weder gezond ontwaken zal — Zij kan nu de bekentenis niet verzwijgen, dat zij gevlucht is.

5. 138. De gedachte, dat gij uw plicht betracht hebt, moet u voldoening schenken. — De gedachte: hij heeft mij moedwillig beleedigd, is mij onverdragelijk — De hoop, dat éénmaal ons lijden eindigen zal, moet al ons leed verzachten — De hoop: mijn lijden eindigt eenmaal, vertroost mij — Het geloof, dat er een leven is na dit leven, zal niet beschaamd worden — Het geloof: er is een leven na dit leven, moet ons aandrijven tot een godebehagelijken wandel — Tot de grootste dwalingen behoort de meening, dat een werkeloos leven een gelukkig leven zoude zijn — De blijkbare begeerte van den Egyptischen Monarch, aan den eenen kant, dat eene zoo belangrijke volkplanting zijne staten niet verliet; en de erkenenis der hoog begunstigde vreemdelingen, aan de andere zijde, verlengden eerst hun verblijf in dat land, en deden hen daarna als ingezetenen van hetzelfde aanmerken — Op de verzekering: Gij hebt gelachen, verstomde zij.

Het denkbeeld trooste ons bij het wee,
 Dat wij gelaten dragen,
 Dat eens een dag van heil en vree
 Voor allen op zal dagen;
 Dat rijken loon zal vinden
 De ware deugd, en niet haar schijn;
 Dat alle menschen vrienden
 En broeders zullen zijn.

6. 132. Ik verheug mij, dat hij aangekomen is — Overreed hen daarvan, dat het hatelijk is — Hij geeft er niet om, of hij zich gehaat maakt — Hierin bestaat de liefde tot God, dat wij zijne geboden onderhouden — Het onderscheid tusschen een wijze en een dwaas bestaat alleen daarin, dat de eerste de hartstochten

bestrijdt, en de andere er zich door laat overwinnen — Hierin oefen ik mij zelve, dat ik altijd een ongerlijk geweten moge hebben voor God en de menschen — Nooit klaagde iemand, dat hij te veel kundigheden bezat — Misverstand en vijandschap zijn dikwerf daaraan toe te schrijven, dat men elkander niet recht verstaat — Den waren Christen kent men daaraan, dat hij God en zijne naasten lief heeft — Hij drong er op aan, dat hij de waarde van het goed zou opgeven, en die uit zijne hand ontvangen.

7. 132. Zijt vergenoegd met hetgene voorhanden is — Wat er gebeurt, moet men opmaken uit hetgene gesproken wordt — Er is, in hetgeen gij mij geschreven hebt, iets dat ik niet begrijp — Raadpleeg, bij alles wat gij voorneemt of verricht, de stem van uw geweten — Van hetgeen op Gods bevel geschiedt, en onder het toezicht zijner zorg volbracht wordt, is de uitkomst altijd zeker en veilig — Wie kan, na hetgeen voorgevallen is, nog aan zijn berouw twijfelen? — Hij vergeet of verzuimt niets van hetgeen noodig is.

8. 133. Hij doet veel, die veel lief heeft — Elke deugd, die niet uit liefde voortvloeit, vloeit niet uit eene reine bron — Een iegelijk, die zijn broeder haat, is een doodslager — De Heer zal (*hem*) niet onschuldig houden, die zijnen naam ijdelijk gebruikt — Die zich door zijne levenswijze verachtelijk maakt, wie zal dien eere geven? — De vergenoegde bezit een rijkdom, dien geen dief hem kan ontstelen — Die veel begeert, hem ontbreekt veel — Wie vergenoegd is, bezit iets, waartoe de rijke den meesten tijd niet kan geraken.

Dat harte leeft gerust en blij,
Wiens rijkdom het genoegen zij.

Hij heeft geen hoogen val te vreezen,
Die bij zich zelv' vernoegd kan wezen.

Daar zijn er, wier onbedachte taal aan dolksteken gelijk is — Degene, die alles zegt wat hem in den mond komt, moet ook dikwijls hooren hetgene hij niet wil.

Ga wat voorzichtig aan, die u te zeer verheugt:
De rouw zit veeltijds op de slippers van de vreugd.

Arm wordt hij, die werkt met eene slappe hand; maar de hand des vlijtigen maakt rijk.

Een ploeg, die werkt, blinkt;
Maar 't stille water stinkt.

Gelukkig degene, die bij zijn rijkdom verstand bezit — Wee dien, die zijn huis bouwt op ongerechtigheid, en zijne opperzalen op onrecht; die zijns naasten dienst om niet gebruikt, en zijn loon hem niet geeft — De mond die waarheid spreekt, bestaat voor eeuwig; de leugentong, slechts voor een oogenblik — De schijnheiligheid is eene slang, die met schoone kleuren pronkt — Wie den armen leent, dien betaalt God de renten — Die tegen zich zelve kwaad is, voor wien zal die goed zijn?

Die aardschen schat vooral beminnen,
Ontmoet de plaag der vrekke zinnen; *)
Hun kwelt een onvernoegde zin,
Die armer wordt door veel gewin.

Die kwaad vergeldt voor goed, het kwaad zal van zijn huis (= *het huis van hem*) niet wijken — De dankbaarheid maakt het genoegen duurzaam, dat de weldaad verwekt heeft.

De heilige eendracht is het zout,
Dat huis en stad in wezen houdt.

De schoonste erfenis, die ouders hunnen kinderen kunnen nalaten, en die alle andere goederen (3n.) te boven gaat, is de glorie van deugden en voortreffelijke daden — Vorst en Wet zijn twee broeders, van welke de een niet kan leven zonder den ander — Een iegelijk die bidt, ontvangt; en die zoekt, vindt; en die klopt, dien wordt opgedaan — Die werkt en bidt, dien zegent God — De Feniciërs waren de eersten, die zich op den zeehandel toelieden — De krijgswerktuigen, waarvan de oude Batavieren zich bedienden, waren zeer onderscheiden van die, waarmede onze krijgslieden gewapend zijn — De Missouri in Noord-Amerika, welke zich na een loop van ruim 800 uren met den Mississippi vereenigt, mag men gewis onder de grootste stroomen der wereld rekenen — De pen, waarmede gij schrijft, is eene ganzenpen — Het onderwerp, waarover wij spreken, is uiterst gewichtig — De Main loopt uit in den Rijn, waarin ook de Moezel zich uitstort — Gij zorgdet voor hem, als die zijn vriend waart — Te Brouwershaven toont men het huis, waarin Cats geboren is, en te Middelburg wijst thans

---

*) Na *ontmoeten* staat de 3de naamval. *De plaag der vrekke zinnen ontmoet hun, die enz.*

een gedenksteen in den gevel het huis aan, waarin hij gewoond heeft — Zij smachten naar het uur, waarop zij heuen snellen — 't Vangt aan, het kloek bedrijf, waar 't nakroost van zal spreken.

Ginds snuffelt de ijsbeer rond, die telkens nader sluipt,
En vreemden roofbuit riekt, en vlamt in de ingewanden.

Nu vat men schop en spa, en scheidt de sneeuw van de aard,
En bakent d' omtrek af, waarin men 't huis zal bouwen,
En rekest na, en meet.

De opgekomen maan, die neerblikt op ons leed,
Tuigt u zijn liefde, die ook hier ons niet vergeet.

Praat nimmer over zaken, van welke gij geene kennis hebt — Die onverklaarbare beweging des bloeds, die het rood der schaamte veroorzaakt, is alleen den mensch eigen — Wie is er, die het verwoestend vermogen der natuur op de schaal van zijn bekrompen kennis of ervaring durft meten of wegen? — Vóór den zondvloed leefden er geweldenaars, van wie het waarschijnlijk is, dat zij vele moorden straffeloos pleegden — Koffieboonen zijn kernen van boomvruchten, die op kersen gelijken, en in Arabië en de beide Indiën groeien — De vriendschap van sommige menschen heeft veel overeenkomst met vruchten, die uitwendig zeer schoon zijn, doch van binnen geene waarde hebben — Vreest God; eert den Koning; weest gehoorzaam aan uwe Overheden, en schuwt hen, die de wetten veronachtzamen — Geef aan allen, wat gij schuldig zijt: schatting, dien gij de schatting; tol, dien gij de tol; ontzag, dien gij ontzag; eerbied, dien gij eerbied schuldig zijt — De Fenicische kooplieden, die de noordelijke kusten van Palestina bewoonden, drukten een zeker merk op het zilver, hetwelk in hun handel gangbaar was — Het oog, dat zijn vader bespot en de gehoorzaamheid der moeder veracht, dat zullen de raven der beek uitpikken en des arends jongen zullen het eten — Ik zeg u: Heb uwe vijanden lief; zegen, die u vloeken; doe wel dengenen, die u haten, en bid voor degenen, die u geweld aandoen en u vervolgen — Op de tafel lagen brooden, die op gezette tijden ververscht werden; ook zag men op dezelve bekers, wierookschalen en plengbekkens — Die zich gewent aan koude en hitte, die zich verhardt tegen vermoeienis en ongemak; verkrijgt eene sterkte des lichaams, die hem vele jaren levens kan opbrengen — Is het wonder,

dat de dorstige reiziger zich onbedachtzaam drenkt uit de vergiftige bron, die zich onverwacht op zijn weg door de woestijn ver- toont? — Hoe ware het te vreezen geweest, dat de Christenen in het algemeen verderf des Joodschen Staats ook hun ondergang zouden gevonden hebben! — Twist niet met hem, dien gij lief hebt — Er was niemand, of hij verblijdde zich (= Er was niemand, die zich niet verblijdde).

9. 134. De dag, dat hij aankwam, was mij een feest — De dag, toen hij aankwam, was ons een feest — De plaats, waar hij woont, is mij bekend — De wijze, hoe hij het doet, is geen geheim meer — Het uur, wanneer hij gewoon is te komen, nadert — De koopstad Rotterdam, waar jaarlijks veel schepen gebouwd worden, ligt aan de Maas — Den tijd, wanneer ik vertrekken zal, kan ik nog niet bepalen.

10. 143. Wordt niet dronken van wijn, hetgeen ongebondenheid is — De vreugde van 't feest werd niet weinig vermeerderd daardoor, dat zij Simson in hunne handen kregen — Hetgeen zij aan de gunst van hunnen god beschreven, en waarder zij liederen te zijner eer zongen — Het is zeer wel mogelijk, hetgeen de Joden uit banne overlevering verhalen, dat de uitvinding van het letterschrift aan Adam moet toegekend worden.

11. 137. Salomo zeide: „De vreeze des Heeren is het beginsel der wijsheid.” — „De stad,” zeiden zij, „is niet sterk en hare strijdbare inwoners niet talrijk.”

Daar sprak de vijand:

„Vervolgen wil ik, achterhalen,

Deelen den buit, koelen mijn moed!

„k Ontbloot slechts mijn zwaard en voer hen als slaven weg!”

„Amaleks band,” dit voegde Mozes in spreukrijke taal er bij, „was tegen Jehova's troon gericht; daarom zal Jehova's volk tegen hem oorlogen van geslacht tot geslacht.” — God zeide: „Daar zij licht!” en daar was licht. — Prins Willem sprak in zijne laatste oogenblikken: „Mijn God, ontferm u over mij en dit arme volk!” — „Geen vrede is er,” spreekt de Her, „voor goddeloozen.” — „'t Is te laat,” zei de ekster, en had den bout in 't lijf. — Hij zeide: „Mij is bange.”

12. 142. God, door wien alles is zooals het is, onderhoudt de wereld — Gidion vraagde aan elk, die oor- of neusringen, hoedar

nigen de thans overwonnen volken gewoon waren te dragen, had buit gemaakt, een zoodanig versiersel — Men moet dit gezelschap niet bij eene bende struikroovers vergelijken, maar bij eene Arabische horde, hoedanigen er nog heden zijn en gelijk de Ismaelieten van hun oorsprong af geweest zijn — Wij moeten ons hiervan geene buitensporige begrippen maken, maar ons een druiventros voorstellen van acht of negen ponden zwaarte, hoedanigen zelfs heden nog in die onvruchtbare en verwoeste streken gevonden worden — Dit leven, hetwelk zij van nu af tot aan hun dood zullen leiden, zou geen leven zijn van onbezorgde genieting, hoedanig hun in het Paradijs was toegelegd — Het was een tijdperk van schrik, ellende en vernieling, hoedanig zich nauwelijks onze verbeelding malen kan — Nimrod was een geweldig jager voor den Heere, hoedanig zijne gedachtenis, in veel latere tijden nog, door een overoud spreekwoord was bewaard gebleven — Men verbeelde zich zulk eene diepte van ellende, als waarin de eerste wereld verzonken lag.

13. 144. o God! die mij de onsterfelijkheid
Daarboven eens zult schenken,
Houd mij voor uwe komst bereid.

o Gij, die mijne ellende,
Mijn bange dagen ziet,
Tot wien ik de oogen weude
In nachten van verdriet,
Verhoor, o Heer! mijn smeeken.

14. 143_a, *b* en *c*, 144_a, 145. De hemel is hun loon, die voor den Hemel vechten — Nooit tastte ik naar den arbeid zijner handen, die aan een staatsweb spint en weeft.

Verhoor, o God! zijn aanroep niet,
Wie ooit hen scheiden dorst;
Maar hoor het een, het eigen lied
Voor Vaderland en Vorst.

Er was niets, of het hinderde hem — Geen praatje zoo groot, of 't is in zes weken dood — Het zijn sterke beenen, die de weelde kunnen dragen — De verspieters verhaalden de belofte, welke zij aan Rachab gedaan hadden, die de veldheer terstond beval dat heiliglijk zou nagekomen worden — Dit zijn ondeug-

den, die hij betuigt dat de straf des Hemels zouden verdiend hebben — Dit is een hartzeer, dat haar gedurig sterker pijn, en hetwelk ik vrees dat nimmer geheel zal kunnen worden weggenomen — Ik kende u, dat gij een hard man zijt.

15. Het slot hunner medegebrachte kondschap was dit: Jehova heeft het land zekerlijk in onze hand gegeven; want al deszelfs inwoners zijn gesmolten voor ons aangezicht.

Daal dan in het hart der jeugd,
 Godsvrucht! dring haar boezem binnen!
 Klem u vast aan ziel en zinnen!
 Wortel dáár de kiem der deugd!
 't Bloesemknopje, dat zóó gloort,
 Brengt gewis eens vruchten voort.

„Den Heer zij in de heemlen eer!
 Op aarde vrede! en welbehagen
 In wie het beeld van Adam dragen.”

Hun profeet treedt met den voet
 Op den oever van den vloed;
 En zijn staf roept de Ooster-winden,
 Die het water slaan en binden
 Rechts en links tot steilen wal.

-
146. De *bijwoordelijke* zinnen worden onderscheiden in vijf soorten, als: I. die eene *plaats* of een *tijd* bepalen: 1. *plaatsbepalende* en 2. *tijdbepalende* zinnen; II. die eene *hoedanigheid*, *hoeveelheid* of *graad* te kennen geven: 3. *vergelijkende* zinnen, 4. *verhoudingszinnen* en 5. *beperkende* zinnen; III. *oorzaakaanduidende* zinnen, die een *gevolg*, eene *reden* of een *doel* te kennen geven: 6. *besluitende*, 7. *redengevende* en 8. *doelaanwijzende* zinnen; IV. *veronderstellende* zinnen, die eene *veronderstelling*, eene *voorwaarde* of *inwilliging* te kennen geven: 9. *veronderstellende*, 10. *voorwaardelijke* en 11. *toegevende* of *inwilligende* zinnen; V. *zinnen*

van wijze, die eene *vergelijking* of eene *gevolgtrekking* aanduiden: 12. *vergelijkingszinnen* en 13. *gevolgaanwijzende zinnen*.

147. De *plaatsbepalende* zinnen worden door middel van de voegwoorden *waar, alwaar, van waar, waarheen* en *werwaarts* met den hoofdzin verbonden. Bijv.: *Staan moet hij, waar alles valt; Wij komen, van waar gij het niet verwachten zoudt; Ga, werwaarts uw plicht u roept.* — Niet zelden slaat in den hoofdzin een bepalend bijwoord op het tijdelijk voegwoord terug: *Waar het algemeene voorschriften geldt van recht, en plicht, en deugd, daar is hij menigwerf onnavolgbaar.*
148. Ook zelfstandige en bijvoeglijke zinnen kunnen met een tijdelijk voegwoord aanvangen. Bijv.: *Verneem, waar ik woon; Hoor, vanwaar ik kom; Zie, werwaarts ik heen ga; Vraag hem, wanneer hij komt; — De plaats, waar (of daar) ik woon, is bekoorlijk gelegen; Het oord, waarheen ik ga (of waar ik heen ga), is woest en eenzaam; De stad, van waar ik kom, is door den vijand ingenomen; De dag, wanneer hij komen moet, is nog niet vastgesteld.* Zie n°. 124, 133, 134.
- 148a. Opmerking verdienen zinnen als de volgende: *Mainz, alwaar de Duitschers beweren, dat de boekdrukkunst door zekeren Guttenberg zou uitgevonden zijn, ligt aan den Rijn.* Zal men dezen zin ontleden naar de bedoeling van den schrijver, dan verkrijgt men de volgende: *Mainz ligt aan den Rijn; de Duitschers beweren, dat de boekdrukkunst aldaar door zekeren GUTTENBERG zou uitgevonden zijn.* Deze zinnen nu heeft men aan elkander verbonden, door het aanwijzende *aldaar* te veranderen in een betrekkelijk *alwaar*; maar men heeft er waarschijnlijk niet op gedacht, dat er dan eigenlijk staat, dat de Duitschers te Mainz beweren, dat de

boekdrukkunst door zekeren GUTTENBERG zou uitgevonden zijn, en *niet* dat de Duitschers in het algemeen beweren, dat dit te Mainz geschied is. Dergelijke zinnen zijn derhalve niet vrij te pleiten van dubbelzinnigheid. Overigens is het duidelijk, dat *alwaar* hier een bijvoeglijken zin inleidt, en niet een bijwoordelijken. Wil men alle dubbelzinnigheid vermijden, dan schrijve men: *Mainz, alwaar, naar de Duitschers beweren, de boekdrukkunst door zekeren GUTTENBERG zou uitgevonden zijn, ligt aan den Rijn.*

Overigens is het klaar, dat men hier dezelfde constructie ontmoet, die we hiervoor (in n°. 144a en de *Aanm.*) reeds van nabij hebben beschouwd.

Zie hier nog een paar voorbeelden van dergelijke zinnen: *Zie daar het mes, waarmede men zegt dat hij den moord heeft gepleegd; Hij noemde mij het oord, werwaarts men geloofde dat hij gevloeden was; Zij kenden de gevaren, waarin men beweerde dat hij zich begeven zoude; Zij verbrandden het boek, waardoor men geloofde dat hij op den dwaalweg was geraakt; Noem mij den persoon, tot wien hij zeide dat ik mij wenden zoude; enz.* Bij de ontleding van den eersten der bovenstaande zinnen verkrijgt men de volgende: *Ziedaar het mes*, hoofdzin; *waarmede men zegt dat hij den moord gepleegd heeft*, -samengestelde bijvoeglijke zin, strekkende ter bepaling van het voorwerp *mes* van den hoofdzin. In dezen laatsten is *men zegt* weder de hoofdzin en *dat hij daarmede den moord heeft begaan*, de ondergeschikte voorwerpszin in engeren zin, waarin het betrekkelijke *waarmede*, dat de twee leden van den zin verbindt, tot een aanwyzend *daarmede* is geworden. Ontbindt men den laatsten volzin, dan ziet men dat *Noem mij den persoon* de hoofdzin is,

terwijl *tot wien hij zeide dat ik mij wenden zou* een bijvoeglijke is, strekkende ter bepaling van het voorwerp *den persoon* van den hoofdzin. In dezen bijvoeglijken zin is weder *hij zeide* de hoofdzin en *dat ik mij tot dien wenden zoude* de ondergeschikte voorwerpszin, waarin het betrekkelijke *tot wien* tot een aanwijzend *tot dien* is geworden. De opmerkzame lezer zal bij een weinig nadenken zien, dat de laatste zin voor tweeërlei opvatting vatbaar is. Men kan er even goed dit uit lezen: *Noem mij den persoon, tot wien hij zeide, wien hij mededeelde, dat ik mij wenden, dat ik mij omkeeren, dat ik eene andere partij kiezen zou, en we krijgen dan deze enkelvoudige zinnen: Noem mij den persoon, Hij zeide tot dien, ik zou mij wenden.* Er bestaat doorgaans echter weinig gevaar voor eene verkeerde opvatting: daarom kan men zich gerustelijk van bovenstaande en soortgelijke zinnen bedienen, die, zoo ze al iets in juistheid van uitdrukking mochten verliezen, er daarentegen in kracht door zullen winnen. Vreest men evenwel voor misvatting, dan is het geraden aan den zin eene andere wending te geven. Men zou den laatsten zin dan aldus kunnen lezen: *Noem mij den persoon, tot wien ik mij wenden zou, naar hij zeide.*

148b. In het volgende vers:

*Van daar de zon in 't oosten straalt,
Tot daur ze in 't westen nederdaalt,
Zij 's Heeren name lof gegeven,*

zijn de zinnen, die met *daar* aanvangen, zelfstandig gebruikte bijvoeglijke zinnen. De voorzetsels *van* en *tot* behooren tot den hoofdzin: *Lof zij des Heeren naam gegeven van.... tot....*, en de zinnen, welke op *van* en *tot* volgen, staan in de plaats van een

zelfstandig naamwoord, dat door deze voorzetsels geregeerd wordt.

149. De *tijdbepalende* zinnen worden met den hoofdzin verbonden door middel van de voegwoorden: *als, toen, wanneer, wen, zoodra, of zoo ras (als), zoo spoedig (als), zoo gauw (als), zoo dikwijls, zoo vaak of zoo dikwerf (als), nu (dat), tot (dat), terwijl, daar, gedurende (dat), zoo lang (als), nadat, sedert, sinds, vóór (dat), eer (dan) of eer (dat), alvorens, aleer, voor en aleer, thans (dat), wijl (voor terwijl)*. *Als* wordt thans bij voorkeur ter verbinding van zinnen gebruikt, die een tegenwoordigen, een bepaald verledenen of een toekomstenden tijd bevatten; bij voorb.: *Wordt gij treurig, als gij uwe weldaden met ondankbaarheid ziet vergelden?*

Tven verbindt zinnen, welke een historischen tijd behelzen, met den hoofdzin; bijv.:

*Toen Frankrijks trotsche macht
Schier Neerland had verkracht,
Gaf nog de tuinleeuw blijken
Van dapperheid en moed
In 't Zeeuwsche en Vlaamsche bloed,
't Geen eeuwig 's lands kronijken
Vervult met gloriestof
Tot 's Aardenburgers lof.*

Waar de zin, die door het voegwoord *toen* ingeleid wordt, een tegenwoordigen tijd bevat, kan dit slechts een zoogenaamde historische tegenw. tijd zijn. Bijv.: *Reeds bereidt hij zich tot den aftocht — toen hij hu'p ziet opdagen.*

Wanneer laat het historische tijdstip onbepaald: *Gevaar ligt in de vrees, wanneer zij 't hart bekruipt.*

Als en *wanneer* staan, zooals wij hierna zien zullen, ook bij *voorwaardelijke* zinnen.

Aleer komt slechts enkele malen alleen voor; vaak echter in verbinding met het voorafgaande *voor*:

*Genieten wij het hoogste schoon,
Wat ooit de Schepping spreidt ten toon,
Aleer een heeter zonnegloed
De zilveren beek verdrogen doet,
En 't jeugdig groen, dat welig bloeit,
Door hooger stand der zon verschroeit.*

D. J. DEN BEER POORTUGAEL. *De Lente.*

Ik wilde gaarne nog eens vertrouwelijk met u spreken, vóór en aleer ik van hier ga, of: alvorens ik van hier ga.

In plaats van *wanneer* treft men bij dichters vaak het woordje *wen* aan:

*En Uw ontzagbre wraak zal dondren door 't Heelal,
Wen Uw geheiligd Recht de vierschaar spannen zal.*

*Lieflijk, verlokkend, is 't groeien
En bloeien,
Wen zich de Lente den hemel ontsluit.*

BILDERDIJK.

Het bepalende bijwoord, hetwelk in den hoofdzin niet zelden op *als* en *wanneer* terugwijst, is *dan*; op *toen* daarentegen slaat het bijwoord *toen*:

*Als Meimaand schenkt een nieuwen dos
Aan boom en heg en plant,
Dan juicht 't gevederd koor in 't bosch
Op onderscheiden trant.*

*Toen 't Amersfoortsche krijgsgeweld
Den Stichter bijstand bood,
En 't hem ontweldigd Barneveld
Belegerde en beschoot:
Toen leefde Jan van Schaffelaar.*

TOLLENS. *Jan van Schaffelaar.*

De tijdbepalende zin, die ingeleid wordt door *alswanneer*, moet immer op den hoofdzin volgen: *Zij gaf hun den raad, dat zij niet terstond naar de Jordaan terug zouden keeren, als wanneer zij hunnen vijanden ontwijfelbaar in handen zouden vallen; Menige steenworp mist, menige knuppelslag treft het arme dier, als wanneer er een gejuich opgaat uit de schare der vervolgers.*

Eene enkele maal leidt *wanneer* een toegeevenden bijwoordelijken zin in; b. v.: *Doe wat gij voor recht houdt, wanneer gij daarom ook niet openlijk geprezen wordt; want de wereld is een slecht rechter over goede daden.* Hier beteekent de ondergeschikte zin: *al wordt gij daarom ook niet openlijk geprezen.*

Terwijl duidt eene gelijktijdig voortdurende handeling aan: *Ik lees, terwijl gij schrijft.*

Maakt Hem, o Winden! op vlugge wiek

Een lofmuziek!

Een lofmuziek —

Tot er de ganse lucht van trilt,

Terwijl gij wappert

En vleugelklappert,

Waarheen gij wilt.

TEN KATE. *De Schepping.*

Soms heeft *terwijl* eene tegenstellende kracht, b. v.: *De vader beminde zijnen zoon innig, terwijl de zoon den vader haatte.*

Daar komt nu en dan, vooral bij dichters, in den zin van *terwijl* voor. B. v.: *En zoo gij geen lust hebt om mee te doen, gij kunt het zien, daar gij voor den haard zit;*

Nu drukt hij eens haar zachte hand,

Daar hij een kusje steelt,

*En met de lokjes om haar hals,
Heur bruins lokjes speelt.*

J. BELLAMY. *Roosje.*

*'t Argloos knaapje lacht hem tegen,
Daar hij aanlegt met zijn schicht.
Slechts een haarbreed, God van zegen,
Of hij moordt het lieve wicht.*

W. BILDERDIJK. *Willem Tell.*

In: *Men vangt hem op, daar hij neerzigt; Sedert hij de toekomst geruster te gemoet ziet, is zijne stemming verbeterd; Nu hij gezond is, (nu) deert hem niets meer, hebben daar, sedert en nu de kracht om den tijd aan te wijzen; soms hebben zij, gelijk we hierna zien zullen, eene redengevende kracht.*

Het plaatsbepalende *waar* heeft soms de beteekenis van het tijdbepalende *wanneer, als, of terwijl*. Ook heeft het niet zelden, even als dit laatste, tegenstellende kracht; b. v.: *Wie kan moed houden, waar alles tegenloopt? Waar ik hem met vriendelijkheid en voorkomendheid bejegen, (daar) valt mij van hem niets dan onvriendelijkheid en norschheid ten deel.*

Ook *daar* heeft soms niet alleen tijdbepalende, maar ook tegenstellende kracht. Zoo schrijft Vrouwe K. W. BILDERDIJK o. a. in *De Veldtocht naar Moskau*:

*Otmenschte, die met God en dood spot,
Gij offerdet aan 't gruwzaamst noodlot
Die dappren, in den krijg vergrijsd.
Koelbloedig zaagt gij hen ontzielen,
Die waanden dat zij edel vielen,
Daar 't bloedig aardrijk van hen ijst.*

Eene enkele maal vindt men *thans* aangewend, waar men *nu* zou kunnen gebruiken. Op het *thans* van

den ondergeschikten zin slaat soms een *thans* in den hoofdzin terug, gelijk *nu* soms op *nu* terugwijst:

*Thans dat ik met mijn sterflijke oogen
Nog zien mocht, wat het eind zal wezen van mijn pogen,
Thans zij de laatste kreet van Maerlants ziele: „Moed!”*

J. VAN BEERS.

In plaats van *zoodra (als)* of *zoo ras (als)* vindt men ook wel *zoo haast (als)* en de zinverwante voegwoorden *zoo spoedig (als)*, *zoo gauw (als)*:

*Leid, vriend! en leer uw waarde kind,
Zoo haast zijn eerste jeugd begint.*

Wijl is hetzelfde als het redengevende *dewijl*; soms echter wordt het gebruikt als eene verkorting van *terwijl*:

*Wat fronsst ge dus den wenkbrauwboog
Op 't pijnlijk-starend valkenoog,
Wijl alle golfjes, goudgekuisd, blij-babblend dansen,
Wijl heel de hemel bloost en gloeit van vreugdeglansen,
Wijl alles zingt en juicht, beneden en omhoog?*

J. VAN BEERS. *Jakob van Maerlant.*

149a. Niet zelden wordt een tijdbepalende zin ingeleid door het voorwaardelijke *of* (zie bladz. 33). Bijv.: *Nauwelijks zag hij het in, of hij bekende schuld; Niet zoodra hoorde zij, dat hij aangekomen was, of zij ijldde tot hem; Pas was hij beter, of 't ging weer den ouden, verkeerden weg op; Pas is natuur in slaap gezonken, of gij, o Maan! ontsluit het wakend oog; Ik kan niet buiten komen, of hij zit mij op de hielen; Ik zet geen voet in 't veld, of gij zijt mij nagesneld (TOLLENS); Geen Vorst verschijnt in 't openbaar, Of de oogen zijn op hem geslagen (DEZELFDE);*

't Groen puilt nauwlijks uit de boomen,
Of daar zijn ze weer in 't hout,
Al die zwervers, jong en oud.

TOLLENS. *De Vogelen.*

En geen voetstap zet ik uit,
't Zij de lenterozen bloeien,
't Zij de najaarsbuiën loeien,
Of daar klingelt weer uw luit.

DEZELFDE. *Aan mijne Zangster.*

Maar 't is geen middernacht geslagen,
En alles stil,
Of huis, en bed, en kamer wagen
Van hol gegil.

BILDERDIJK. *De Floek.*

Eene enkele maal valt het voorwaardelijke of weg:

Ach! 't Oog verlokt, vliegt hart en hand
Naar 't voorwerp, bliksemsnel, als van een God gedreven,
En grijpt; — Begeerte watertand,
En waagt het overdierbre leven.
't Gehemelt prikkelt, de adem brandt;
En — nauwlijks is de beet gegeven, —
Men draagt den dood in 't ingewand.

DEZELFDE. *Begeerte.*

- 149b. Er zijn zinnen, die in hun aard zelfstandige zinnen zijn, wier betrekking tot den hoofdzin door een voorzetsel wordt uitgedrukt, en die de waarde hebben van tijdbepalende bijwoordelijke zinnen. Deze voorzetsels zijn met, door, zonder en in plaats van. Bijv.: *Eertijds* verschenen en verdwenen de staartsterren, zonder dat men wist (= terwijl men niet wist), waar zij vandaan kwamen, noch waar zij heengingen; *Hij* leefde maar voort, zonder dat hij veel (= terwijl hij niet veel) over deze waarschuwing nadacht; *Het licht* ging uit, met dat hij (= terwijl hij, toen hij) de deur toe-

sloeg; Hij speelde, in plaats (van) dat hij (= terwijl hij niet) zijne les leerde.

Aanmerkingen. Zonder dat leidt niet altijd een tijdbepalenden bijwoordelijken zin in. Dit blijkt o. a. uit de volgende dichtregelen, ontleend aan VONDELS treurspel *Joseph in Egypte*:

Hij [de hond] kwam haar [de Koningin] schrikkelijk van achter
(aangevlogen,

En greep haar bij den hals, met gloënde en brandende oogen;

En zonder dat ze werd gered van 't hofgezin,

't Welk toeschoot op haar kreet, 't was met de Koningin
Gedaan.

Hier staat *zonder dat* gelijk met *indien niet*, en de zin welke er door ingeleid wordt, beteekent: *indien de Koningin niet gered ware geworden door 't hofgezin, 't ware met haar gedaan geweest.* Wij hebben dus hier een voorwaardelijken bijwoordelijken zin. Niet zelden sluiten *zonder dat* en *zonder dit*, evenals *anders* (zie bladz. 31), een ganschen voorwaardelijken bijw. volzin in. Bijv.: *Terwijl hij over boord viel, greep hij gelukkig een touw vast; zonder dat ware hij reddeloos verloren geweest; d. i. zonder dat dat geschied ware = indien hij dat touw niet gegrepen had, ware hij reddeloos verloren geweest; De uiterlijke welsprekendheid moet van binnen naar buiten werken; stem, gelaat en gebaren moeten slechts aanduiden wat in geest en gemoed omgaat; zonder dit is zij de armhartigste aller kunsten, en hare regelen gelijk aan de draden en koorden, waarmede men marionetten beweegt* (VAN DER PALM). Hier beteekent *zonder dit*: *zonder dat zij dit doet = indien zij dit niet doet.*

Van den tijdbepalenden bijwoordelijken volzin *met dat hij dit zegt, met dat hij dit doet*, d. i. *terwijl*, op hetzelfde oogenblik dat hij dit zegt, blijft vaak niet anders dan het enkele *met over*. Bijv.:

„Gena!” vervolgt hij: „goud noch goed

„Ontvoer ik aan uw wapenknechts;

„Mijn moeder slechts, mijn eigen bloed,

„Mijn eigen moeder redde ik slechts;

„Dien schat alleen wilde ik bewaren,

„En liet mijn huis en have varen.”

Met rukt hij 't kleed af van de baar,

En toont hun de afgeleefde vrouw.

TOLLENS. *De Jongeling van Westzanen.*

*De October-ochtend lichte pas
Op Breero's torentrap,
Toen REYNOUT op zijn stalboef schold,
En hief, het hart van toorn vervold,
Zijn staf tot lijfstraf op.
Met kwam daar vrouw JOANNA toen
De breede trappen af.*

W. J. HOFDIJK. *De Stalboef.*

Eindelijk moeten we nog aanstippen, dat in sommige streken *met dat* in de volkstaal *redengevende* kracht heeft. Daar hoort men b. v.: *Ik kan heden avond niet komen, met dat mijn vader ziek is; Zij kwam niet, met dat hare moeder bezoek had gekregen; enz.*

V O O R B E E L D.

- Staan moet hij, waar alles valt* — Samengestelde volzin, bestaande uit een hoofdzin en een ondergeschikten bijwoordelijken zin.
- Hij moet staan* — Onbep. bev. stell. enk. bedr. hoofdzin.
- Waar alles valt* — Onbep. bev. stell. enk. bedr. plaatsbepalende zin.

O P G A V E N.

Een aantal lijken dekt den grond, waarheen hij ziet — Wij komen, vanwaar gij het niet verwachten zoudt — Ga, werwaarts uw plicht u roept — Wij gaan, waarheen onze vaders ons zijn voorgedaan — Waar het de algemeene voorschriften geldt van recht en plicht en deugd, daar is hij onnavolgbaar — Waar niets is, heeft de keizer zijn recht verloren — Waar uw schat is, daar zal ook uw hart zijn — Waar liefde woont, gebiedt de Heer zijn zegen — God ziet ons, waar we ons ook bevinden mogen — Waar de deugd beoefend wordt, daar wordt het ware geluk gevonden — De aartsvaders trokken met hunne kudden daarheen, waar de beste graslanden werden aangetroffen — Waar geen ijver is, is geen liefde — Waar ijdelheid en pronkzucht beginnen, houdt de innerlijke waarde op.

Waar Maas en Waal te zamen spoelt,
 En Gorkum rijst van ver,
 Daar heft zich op den linkerzoom,
 En spiegelt in den breedden stroom
 Een slot, van eeuwen her.

Daar is een dapper stuk gebeurd,
 Waar menig pen van schreef,
 Toen Flips zijn gruwzaam rijksbelang
 Door marteltuig en zielewang
 Nog onbeteugeld steef.

Wordt gij treurig, als gij uwe weldaden met ondankbaarheid
 ziet vergelden — Reeds bereidt hij zich tot den aftocht, toen hij
 hulp ontvangt — Toen ik hem herhaaldelijk gewaarschuwd had,
 eerst toen deed hij het.

Als Meimaand schenkt een nieuwen dos
 Aan boom en heg en plant,
 Dan juicht 't gevederd koor in 't bosch
 Op onderscheiden trant.

De Schelde, Maas en Waal bespoelden
 De zoomen van uw vruchtbren grond,
 Waar gij, wen hooge vloedden woelden,
 Der stroomen moedwil tegenstondt.

Hoe juichten vaak die blijde boorden,
 Wanneer zij RUITERS donders hoorden,
 En zagen NASSAU's legervaan!

De noodstorm huilt uw lof; de donders melden
 Uw kracht, die rotsen nederstort;
 En 't suizend koeltje blaast uw goedheid door de velden,
 Wanneer het Lente wordt.

God is goed, wanneer de stralen
 Van zijn gunst op 't aardrijk dalen;
 Als Hij veldgewas en ooft
 Door zijn zonlicht koestrend stooft.

God is goed, als 't golvend graan
 Welig mag op de akkers staan;
 Als zijn zorg ons milden zegen
 Nederstort in malschen regen.

Ik zal lezen, terwijl gij schrijft — De vader beminde zijn zoon innig, terwijl de zoon den vader haatte — Men vangt hem op, daar hij neerzigt — Sedert hij de toekomst geruster te gemoet ziet, is zijne stemming verbeterd — De nevel was verdreven, zoodra hij zich vertoond had — De dichtkunst veracht de wetten der gewone taal, zoo ras zij zich daardoor geprangd gevoelt — Hij rust niet, totdat hij hem onverhoeds overvalt, en hem eene doodelijke wonde toebrengt — Vóór dat ik deze wereld verlaat, heb ik u deze dingen willen zeggen.

Wij moeten werken, zoo lang het dag is — De kruik gaat zoo lang te water, totdat ze breekt — Men moet het ijzer smeden, terwijl het heet is — Nadat Willem Beukelsz. van Biervliet het haringkaken had verbeterd, werd de haringvisserij eene bron van rijkdom voor ons land — Sedert de boekdrukkunst is uitgevonden, zijn millioenen boeken gedrukt geworden — Graaf Willem II bezweek onder de slagen der Friezen, vóór zijne volgers hem verlossen konden uit het ijs — Een welopgevoed kind spreekt niet, vóór dat men hem iets vraagt — Met een klein roer wordt een groot schip gestuurd, werwaarts de schipper wil — De oprechte spreekt de waarheid, zoo dikwijls als men hem daarnaar vraagt — Ik heb hem gesproken, eer dan gij hem gesproken hadt — Nadat de Joden uit de Babylonische gevangenschap teruggekeerd waren, bleven zij getrouw aan hunnen godsdienst — Sedert Jeruzalem verwoest is, leven de Joden verstrooid over de geheele aarde — De eerste belijders des Christendoms werden gruwelijk gemarteld, alvorens men hen doodde — Wij denken zoo lang groot van de mensche-lijke natuur, als wij groot van ons zelve denken. Hij was eer, dan ik.

Nauwelijks zag hij het in, of hij bekende schuld (= toen hij schuld bekende) — Niet zoodra was hij ingelicht, of hij voelde zich bevredigd (= toen hij zich bevredigd gevoelde) — Als de wijsheid tot uw harte zal zijn ingekeerd, en de wetenschap uwe ziel tot een wellust geworden, zal bedachtzaamheid over u de wacht houden en verstandigheid zal u behoeden — Een wijs mensch zwijgt, totdat het zijn tijd is; maar de snoever en de dwaas nemen geen tijd in acht — Zij, die verloren gaan, terwijl ze op hunne

hoede blijven, zijn uiterst zeldzaam — Niemand geve geld uit, vóór hij het heeft.

Straft kindsche feilen aan uw kind,
Eer gij daar mansgebreken vindt.

---

150. De *vergelijkende* zinnen, die eene *hoedanigheid* te kennen geven, worden met den hoofdzin verbonden door middel van de voegwoorden *gelijk (als)*, *evenals*, *zoals*, *dan*.

Gelijk dient om eenig punt van overeenkomst aan te wijzen; bij voorbeeld: *Hij begroette mij met blijde gelukwensching, gelijk men een vriend de hand drukt en geluk wenscht; Gelijk wij uwen moed in uwe verdrukking bewonderen, zoo billijken wij uwen roem en deelen in uwen triomf.* Hier wijst in den achteraan geplaatsten hoofdzin het woordje *zoo* op den ondergeschikten zin terug. *Hij is ziek, gelijk men zegt; De Dichtkunst heeft hare maat, hare wijs, hare melodie, gelijk de zang; dat is: gelijk de zang hare maat, hare wijs, hare melodie heeft.*

*Daar stond zij voor het venster, In hemelsblauw gewaad,
Gelijk het korenbloempje In 't rijpend graanbed staat.*

*In 't midden van de Helden Stak 't Prinslijk hoofd zich uit,
Gelijk de fiere lelie Bij 't needrig heidekruid.*

W. BILDERDIJK. Graaf Floris IV.

*Zoo stondt gij eeuwen als een rots,
En waart, gelijk een zetel Gods,
Met gouden glans ontogen;
Gij spraakt, gelijk een oppervorst,
Die de aarde als op zijn schoulers torst,
Als waart gij 't Alvermogen.*

C. DE KONING, LZ. Tyrus.

Is de hoofdzin ontkennend, dan gebruikt men *even min als, zoo min als*; b. v.: *Het beproefd geloof vreest geene kastijdingen meer, zoo min als de behouden haven den storm, het geborgen koren den hagel vreest*;

*Zoo min de hemel ooit uit zijnen stand zal wijken,
Zoo min zal 's Heeren trouw ooit wanklen of bezwijken.*

Zooals of *evenals* dient om gelijkheid aan te duiden. Bijv.: *Hij is zoo spoedig gekomen, als ik gewacht had; Hij is niet zoo rijk, als men denkt; Even stout als Cesar was in den strijd, even stout was hij in het trotseeren zijner vijanden; Hij is zoodanig als hij schijnt; Hij heeft zooveel geld als zijn oom; Zij is zulk eene of zoo eene brave vrouw als hare moeder; Hij is zoo groot, als zijn broeder; dat is: als zijn broeder groot is; Hij kwam zoo spoedig mogelijk; dat is: Hij kwam zoo spoedig als het mogelijk was; Hij liep zoo hard hij kon; dat is: Hij liep zoo hard, als hij loopen kon; Zoo heer, zoo knecht; dat is: Zoo als de heer is, zoo is de knecht.*

*Zoo hoog Gods troon moog' boven de aarde wezen,
Zoo groot is ook voor allen, die Hem vreezen,
De gunst, waarmee Hij hen wil gadeslaan;
Zoo ver het West verwijderd is van 't Oosten,
Zoo ver heeft Hij, om onze ziel te troosten,
Van ons de schuld en zonden weggedaan.*

Ps. 103 : 6.

Dan geeft verschil te kennen in den graad der hoedanigheid of in de wijze van de toedracht der zaak. Dus wordt het gebruikt achter den vergelijkenden trap: *Hij is rijker, dan men denkt; Hij is grooter, dan zijn broeder; dat is: dan zijn broeder groot is; Dit*

is beter voedsel, dan uit den schoot der aarde kan gedolven worden, dat is: dan dat is, hetwelk uit den schoot der aarde kan gedolven worden; Meer dan een vader, zorgdet GIJ; d. i.: Meer dan een vader zorgt, zorgdet GIJ. Voorts komt het achter ander en anders: Het valt anders uit, dan ik gedacht had; Er kwam niemand anders, dan de weinigen, die ik uitgenoodigd had; dat is: dan de weinigen kwamen, die ik uitgenoodigd had; Niets anders, dan genoeg heb ik aan hem beleefd; dat is: Niets anders, dan hetgene genoeg is, heb ik aan hem beleefd. Achter niemand en niets kan anders ook wegblijven; in dat geval heeft dan uitzonderende kracht, en beteekent het zooveel als zoo niet, behalve: Dat niemand het aanrake, dan die gereinigd is = Dat niemand anders het aanrake, dan die gereinigd is; Ik gevoel niets, dan smarte; dat is: Ik gevoel niets anders, dan hetgeen smarte is. Ook achter het vragende wie of wat kan anders wegblijven; b. v.: Wie kan het gedaan hebben, dan gij; dat is: Wie anders kan het gedaan hebben, dan gij, dat is: zoo gij het niet gedaan hebt.

Uit de bovenstaande voorbeelden ziet men, dat de vergelijkende zinnen zeer dikwijls elliptisch zijn. Bij de ontleding moet het onvolledige aangevuld worden.

Wij laten hier nog enkele voorbeelden van onvolledige of samengetrokken vergelijkende zinnen volgen: *Ik gun den man nog eens zooveel [als hij heeft]; Ik had er [nog] eens zooveel als hij [er had], d. i. tweemaal zooveel als hij; Deze tuin is driemaal [de grootte van dien tuin] zoo groot als die [tuin]; Deze weide is viermaal groter dan die, d. i. vijfmaal zoo groot; Zij hadden driemaal [zooveel gij hebt] meer dan gij [hebt], d. i. viermaal zooveel; 't Zijn vrienden als oli-*

fanten [zoo groot], d. i. 't Zijn vrienden zoo groot, als olifanten groot zijn; *Zuinigheid met vlijt bouwt huizen als kasteelen*, d. i. huizen [zoo groot, zoo aanzienlijk] als kasteelen [groot, aanzienlijk] zijn; *Hij slaapt* [zoo zacht] *als eene roos* [zacht is]; *Hij is zoo dom als een ezel* [dom is]; *Eerst wandlen, als immer* [geschiedt], *de Reuzen voorop* (TEN KATF); *o Sinaï! Uw majesteit*, [zoo] *als [zij] steeds [is]*, *is spraakloos* (DEZELFDE); *Hij maakte zich schuldig aan eene gelijke laïghartigheid als [die was] waarvan zijn vriend beschuldigd werd*; *Blinke altoos in ons oog zijn kroon nog meer door deugd, dan [zij blinkt door] goud*; *Gezegend zij geen vorst* [zoo] *als hij* [gezegend worde]; *Wat is 't lijden* [anders], *Dan [wat] kastijden [is] Van een wijze Vaderhand?* (BILDERDIJK.)

*Hollands taalschat uit te storten,
Is mijn glorie; niets dan dit.*

BILDERDIJK. *Het Hollandsch.*

*Hij wenkt; en millioenen wezens,
En werelden, als 't zand der zee* [zoo talrijk],
Zijn door dien wenk aan 't niet onttoegen.

Ev. Gez. 5 : 3a.

*Neen! dat Filips in vrede blijf' regeeren!
'k Erken het, ja, hij is den Schepter waardig,
En dit gewest behoeft een Vorst als hem.*

J. VAN LENNEP. *Jacoba's Weeklacht.*

Dat is: *En dit gewest behoeft een vorst als hij (is).* De dichter plaatst het persoonlijk voorn. in den 4^{en} en niet in den 1er naamv., omdat het voor den geest optreedt als het rechtstreeksche voorwerp van *behoeft*.

Dat de door *als* en *dan* ingeleide vergelijkende bijwoordelijke zinnen eigenlijk tot de nevenschikkende zinsverbinding behooren, hebben we hiervoor (zie bladz. 33) reeds gezegd.

151. De zinnen, die eene *hoeveelheid* te kennen geven, de *eene verhouding uitdrukkende zinnen* of *verhoudingszinnen*, worden met den hoofdzin verbonden door middel van de voegwoorden: *hoe — des te, hoe — hoe, naarmate, (al) naar (dat), naar gelang*. Stijgt de graad der hoedanigheid in dezelfde mate als die, welke in het andere lid van den samengestellten zin vermeld is, zoo gebruikt men in den ondergeschikten zin *hoe*, en in den hoofdzin *des te*, *zooveel te* of *hoe*; bij voorb.: *Hoe wijzer iemand is, des te verdraagzamer is hij; Hoe gevaarlijker de onderneming is, des te welkomer is zij hem, des te hooger rijst zijne borst; Hoe meer ik hem leer kennen, hoe meer ik hem bewonder; Hoe beter een mensch is, des te slechter is hij, die tracht hem leed te doen: Hoe ondeugender een mensch is, zooveel te beter is hij, die hem met wijze toegeeflijkheid behandelt; Hoe langer de dag, hoe korter de nacht; dat is: Hoe langer de dag is, hoe korter de nacht is; Hij wordt hoe langer, hoe wijzer; dat is: Hoe langer het duurt, hoe wijzer hij wordt; 't Wordt hoe langer, hoe gekker; dat is: Hoe langer het duurt, hoe gekker het wordt; Hij wordt hoe langs, zoo grooter; of: zoo langs, zoo grooter. De gelijkmatige voortgang wordt ook door de herhaling van hetzelfde bijvoeglijk naamwoord in den vergrootenden trap uitgedrukt: *Hij wordt hoe langer hoe grooter*; of, met weglating van het bijwoord *al = alzoo*, dat alleen duidelijkheidshalve is aangebracht: *Hij wordt grooter en grooter*. Deze zinnen behooren niet tot de samengestelde, maar tot de enkelvoudige.*

Wil men eene vermeerdering of vermindering te kennen geven, of wel eene wijziging van de gedachte, die in het gezegde van den hoofdzin is uitgedrukt, in ver-

houding tot de mate van de bepaling, welke in den ondergeschikten zin gevonden wordt, zoo gebruikt men *naarmate, naar, naar dat, al naar dat, naargelang*. Bijv.: *De veldheer moest handelen, naargelang de omstandigheden zouden eischen; Wij vonden de streken woester en eenzamer, naarmate wij verder het land introkken; Naar de wind waait, golft het koren; Naar de man is, is zijne kracht.*

152. De *beperkende* zinnen geven een *graad* te kennen en worden met den hoofdzin verbonden door de voegwoordelijke uitdrukking *in zoo verre of voor zoo verre, voor zoo verre als, of zoo ver*. Bij voorbeeld: *Ik ken hem, in zoo verre men iemand kent, dien men eenige malen gezien heeft; Voor zoo ver ik het beoordeelen kan, heeft hij geene schuld.*

O P G A V E N.

Hij begroette mij met blijde gelukwensching, gelijk men een vriend geluk wenscht — De dichtkunst heeft hare maat, hare wijs, hare melodie, gelijk de zang — Het beproefd geloof vreest geene kastijding meer, evenmin als de behouden haven den storm, het geborgen koren den hagel vreest — Hij is zoo geleerd als zijn broeder — Hij kwam zoo spoedig mogelijk — Hij is rijker, dan men denkt — Zij was wijzer, dan hare zuster — Het valt anders uit, dan ik gedacht had — Niets anders dan genoeg heb ik aan hem beleefd — Ik gevoel niets, dan smarte — Wie kan het gedaan hebben, dan zij? — Wij mogen een ondeugend mensch evenmin haten, als een getrouw geneesheer een zieke haat — God heeft meer, dan Hij ooit heeft weggegeven — Niemand is gelukkig, dan hij, die tegenspoeden heeft ondervonden — Men moet Gode meer gehoorzaam zijn dan de menschen — Uit de gehoorzaamheid ontspruit elke deugd, gelijk uit haar tegendeel elke zonde — Een Demosthenes is op verre na zoo welsprekend niet, als de mensch, die zichzelven tracht te misleiden — Die zijne driften bedwingt, is grooter dan een held; en die heerscht over zijnen geest, dan die eene stad veroverft — Wie zich zelve overwint, is sterker dan hij, die de sterkste ste-

den overwint — Niemand is vrij, dan hij, die heer is over zich zelve — Weest dan gijlieden volmaakt, gelijk uw Vader, die in de hemelen is, volmaakt is — Het leven is meer dan het voedsel — Het leven is schitterend en snel als de bliksem; het graf donker en lang als de nacht, die daarop volgt — Een gebedelde penning is beter dan een gestolen daalder — Aan het woordhouden herkent men den man, gelijk aan den hoorn den os — Waar kunnen wij menschen vinden, die grootere weldaden van anderen hebben genoten, dan kinderen van hunne ouders — Een goede dienst is beter dan veel loon — Gelijk de volksbestuurder is, zoo zijn ook zijne dienaren; en gelijk de stadsregeering is, zoo zijn ook hare ingezetenen — Een waarachtig vriend kleeft sterker aan, dan een broeder.

Herkauw eer dat gij zwelgt; slok niet gelijk een vraat;
Maar denk meer dan gij leest; en lees meer dan er staat.

Als gouden appelen in zilveren traliekorven, zoo blinkt eene sierlijk afgepaste rede — Een rijke kan even zoo wel verarmen, als een arme rijk kan worden — Vele boeken kosten meer dan zij waard zijn — Die jongen is te onoplettend, dan dat hij goede vorderingen zou kunnen maken.

Hoe wijzer iemand is, des te verdraagzamer is hij — Hoe gevaarlijker de onderneming is, des te welkomer is zij hem en des te hooger rijst zijne borst — Hoe meer ik hem leer kennen, hoe meer ik hem bewonder — Hoe langer de dag, hoe korter de nacht — Hij wordt hoe langer, hoe wijzer — De veldheer moest handelen, naargelang de omstandigheden zouden eischen — Naar de man is, is zijne kracht — Naarmate wij de stad naderden, werd het levendiger — Hoe meer ingebeelde behoeften wij bevredigen, hoe meer nieuwe zich aan onze verbeelding voordoen — Hoe meer hij drinkt, des te dorstiger wordt hij — De toorn is de hel, de zachtmoedigheid de hemel; daarom, hoe zachtmoediger gij zijt, des te nader zijt gij aan den hemel — Hoe meer hij zich oefent, des te slechter danst hij — Hoe eer hij het doet, hoe voordeeler het is — Hoe meer men hem tegensprak, hoe boozter hij werd.

Voor zoover ik weet, heeft hij zich altijd goed gedragen — Hij is een braaf man, voor zoo verre ik hem ken — Ik zal hem helpen, in zoo verre dit in mijn vermogen is.

153. De *besluitende* zinnen, die eene *gevolgtrekking* aanwijzen, worden met den hoofdzin verbonden door middel van de voegwoorden *zoodat* en *weshalve*. Bij voorbeeld: *Hij heeft zich voldoende verontschuldigd, zoodat hij geene straf te wachten heeft; Het beviel mij daar niet, weshalve ik na een vierde uurs weder vertrok; Egbert vereenigde in 827 de zeven Angelsaksische rijken in Britannië tot één, weshalve hij de eerste koning van Engeland is geweest.*
154. In de zinnen: *De vruchtboomen hebben dit jaar slecht gedragen; vanhier dat het ooft zoo duur is; Het heeft de geheele week geregend; vandaar dat de grond zoo nat is*, wijzen die, welke met *vanhier* en *vandaar* aanvangen, wel een *gevolg* aan, doch daarom zijn zij nog niet voor bijwoordelijke besluitende zinnen te houden. Na *vanhier* en *vandaar* toch moet een verzwegen onderwerp en gezegde ingevuld worden, namelijk: *is het*, waaruit blijkt dat de zin een zelfstandige zin is en wel een onderwerpszin. Volledig luiden de zinnen dan aldus: *vanhier is het, dat het ooft zoo duur is; vandaar is het, dat de grond zoo nat is*, waarin *het* plaatsvervangend onderwerp is. De geheele samengestelde zin behoort derhalve tot de *oorzaakaan-duidende nevenschikkende* zinsverbinding.
155. Ook in de zinnen: *Wat is het, dat gij mij zoo aanziet? Heb ik iets misdaan, dat gij mij zoo aanziet?* is de ondergeschikte zin een zelfstandige zin en wel een voorwerpszin in ruimeren zin. Die vragende zinnen toch beteekenen zooveel als: *Wat is de reden, dat gij mij zoo aanziet? Heb ik iets misdaan, waarom gij mij zoo aanziet?*
156. De *redengevende* zinnen worden met den hoofdzin verbonden door middel van de voegwoorden *om reden*,

omdat, daar, dewijl, wijl, vermits, nademaal, naardien, doordien, doordat, aangezien, alzo, niet zelden verkort tot als [trouwens, als is uit alzo ontstaan], en somwijlen ook door sinds, sedert, daar en nu. Omdat en om reden geven den zedelijken grond of de reden eener zaak, eener handeling of gewaarwording te kennen. Bij voorbeeld: Dat is waar, omdat het eenvoudig is. Nog sterker drukt men op het verband tusschen den hoofdzin en den ondergeschikten zin, als men in den hoofdzin het bepalende daarom aanwendt; b. v.: Omdat hij onbekwaam is en ijdel tevens, daarom wordt hij geminacht. — Dewijl, wijl en vermits melden eene oorzaak, welke eenig gevolg van zelve medebrengt; b. v.: Ik herhaal het niet, dewijl of wijl ik het reeds meermalen gezegd heb; Henochs wegneming komt voor als een gevolg zijner bijzondere godsvrucht, vermits er tweemaal voorafgaat: Hij wandelde met God. Wordt het voegwoord daar gebruikt, dan bevat de ondergeschikte zin een feit, waaruit de uitspraak, die in den hoofdzin is vervat, wordt afgeleid; bijv.: Daar hij ziek is, zal hij niet kunnen komen; Daar u de nooige aandacht ontbreekt, leert gij ook niets.

Alzo treft men aan in de volgende zinnen: Deze allen hebben de belofte niet verkregen, alzo God wat beters over ons voorzien had; Hij heeft getuigenis bekomen, dat hij rechtvaardig was, alzo God over zijne gaven getuigenis gaf. In den volgenden zin is het verouderende alzo tot als verkort: Men vertrouwde het opperbevel over de vloot toe aan DE RUITER, als die reeds meermalen schitterende bewijzen gegeven had van moed en beleid; Men ried hem, de zaak niet tot het uiterste te drijven, als waardoor hij [= alzo hij daardoor] de tegenpartij noodeloos verbitteren en zich

zelve wellicht schade berokkenen zou. Niet zelden zijn de door *als* ingeleide redengevende zinnen onvolledig. Bij voorb.: *Omdat TROMP, als zeer Oranje-gezind, niet bemind was bij de Staten, werd hij ter verantwoording geroepen.* Hier staat *als zeer Oranje-gezind* voor *als die zeer Oranje-gezind was* = alzoo hij zeer Oranje-gezind was.

*Reeds heeft de Meester, somtijds vroeg,
Een hunner, als hier ver genoeg,
Van uit ons midden weggenomen.*

TOLLENS. *De School der Menschen.*

Als hier ver genoeg staat hier voor *alzo* hij hier *ver genoeg* was.

157. Is *dit* het voegwoord, dat steeds een zelfstandigen zin inleidt, zoo zijn ook de zinnen, aan wier hoofd zich het voegwoord *dat* met redengevende kracht bevindt, niet voor redengevende bijwoordelijke zinnen, maar voor zelfstandige zinnen te houden.

Dat toch krijgt alleen die beteekenis door een onuitgedrukt redengevend bijwoord of bijwoordelijke uitdrukking in den hoofdzin, waarmede de ondergeschikte volzin in de betrekking van een afhankelijken naamval verbonden wordt; b. v.: *Ik ben blijde, dat gij hier zijt* beteekent: *Ik ben om zekere reden blijde, dat gij hier zijt* = *Ik ben [om zekere reden] verblijd over uw hierzijn.* *Dat gij hier zijt* is dus een voorwerpszin in ruimeren zin.

Dat deze beschouwing juist is, kan ook daaruit blijken, dat de besproken zinnen nog door een redengevenden bijwoordelijken kunnen gevolgd of voorafgegaan worden. Bijv.: *Ik ben blijde, dat gij hier zijt, omdat ik het u gevraagd heb; Ik ben blijde, dat gij gekomen zijt, omdat ik u vóór mijn dood gaarne nog*

eens wilde spreken; *Ik ben blijde, dat gij gekomen zijt, daar ik u vóór mijn dood nog iets belangrijks te zeggen heb; of: Daar ik u vóór mijn dood nog iets belangrijks te zeggen heb, ben ik blijde, dat gij gekomen zijt.* De redengevende zin kan hier zelfs, als tusschenzin, den hoofdzin van den voorwerpszin scheiden.

158. *Doelaanwijzende zinnen worden met den hoofdzin verbonden door opdat, ten einde, dat en of.* Bijv.: *Erken uwe waarde, opdat gij nederig wordt, en uwe verhevenheid, opdat gij u niet tot beuzelachtige begeerten verlaagt; Zij begaven zich vroeg op marsch, ten einde den vijand in zijn leger te overvallen;*

*De volken zullen, Heer! U loven;
o Heer, U loven allemaal,
Die de aarde vruchtbaar maakt van boven,
Dat ze ons op haar gewas onthaaf.*

Ps. 67 : 3a.

*Schep me, o Heer! een rein geweten,
Dat ik, trouw aan U gena,
U mijn Vader durve heeten,
Als ik biddend voor U sta.*

J. J. L. TEN KATE. *Bede om Reiniging.*

Laat ons tot hem gaan, of we hem soms redden mochten. In dezen laatsten volzin is de ondergeschikte zin eigenlijk een voorwerpszin, afhankelijk van een verzwegen doelaanwijzenden zin. Volledig zou de zin b. v. aldus luiden: *Laat ons tot hem gaan, opdat we zien, of we hem soms redden mochten.*

O P G A V E N.

Het beviel mij daar niet, weshalve ik spoedig vertrok — Hij heeft zich behoorlijk verontschuldigd, zoodat wij hem alles ver-
geven hebben — Hij is reeds vertrokken, zoodat gij hem niet meer spreken kunt — Het geld was gestolen, weshalve al ons zoeken vruchteloos was.

Wat is waar, omdat het eenvoudig is — Daarom wordt hij veracht, omdat hij zich aan dronkenschap en ongebondenheid overgeeft — Daar hij ziek is, zal hij niet kunnen komen — Hij kan niet komen, omdat hij ziek is — Wij hebben goeden moed, omdat wij een gerust geweten hebben, daar wij ons in alles betamelijk pogen te gedragen — De tijd ontvlieft ons en bedroeft ons door zijn wegsnellen, omdat wij de eeuwigheid ontvlieden — Eisch niet, dat de bedienden volmaakt zijn, daar toch zij, die ze bedienen, het evenmin zijn — Daar God heilig is, moet Hij een afkeer hebben van de zonde — Vele kinderen zijn ziek geworden, doordien zij onrijp ooft gegeten hebben — Nademaal velen over die gebeurtenis geschreven hebben, wil ik, die er een ooggetuige van geweest ben, ook daaromtrent het een en ander in het midden brengen — Aangezien al onze vermaningen niet baten, laten wij den leerling aan zijn lot over — Sinds gij toch niets antwoordt, zal ik u niet verder vragen — Nu gij niet komt, blijf ik ook thuis.

Openbaar uw hart niet aan een ieder, opdat hij u niet met ondank betale — Verzamelt het overschot der gebroken brooden, dat er niets verloren ga — De spaarzaamheid bewaart het midden tusssen de gierigheid en de verkwisting; maar zij moet dat midden nauwkeurig bewaren, opdat ze niet overhelle naar de zijde der gierigheid, waarvan zij eene bloedverwante is — Verlicht lasten, opdat uwe lasten verlicht; droog tranen, opdat uwe tranen gedroogd worden — Eer uwen vader en uwe moeder, hetwelk een hoofdgebod is met eene belofte, opdat het u welga en gij lang leeft op de aarde — Eer uwen vader met woord en daad, opdat zijne zegenspreking op u kome; want de zegenspreking des vaders versterkt der kinderen huizen, maar de vloek der moeder rukt de grondslagen omver — De tuinman snoeit de boomen, ten einde zij te beter vrucht zouden dragen.

---

159. De *veronderstellende* bijwoordelijke zinnen worden met den hoofdzin verbonden door middel van de voegwoorden *wanneer, als* en *zoo*. *Wanneer* en *als* hebben wij reeds bij de *tijdbepalende* volzinnen, die meerendeels ook *veronderstellende* zinnen zijn, leeren kennen. *Zoo*

komt voor in de volgende zinnen: *Wat moest hun hart dan zeggen, zoo zij aan dezen Heer geërgerd wierden? Zoo wij de koude niet verduurd hadden, zou de warmte ons zoo koesterend niet zijn; Kom, zoo mogelijk, niet te laat; dat is: Kom niet te laat, zoo het u mogelijk is; Hij zal gereed zijn; zoo niet, dan zullen wij het alleen doen; dat is: zoo hij niet gereed is, dan zullen wij het alleen doen; Zoo ooit, dan was nu het oogenblik daar; Zoo iemand, dan was zij er voor berekend.*

160. De *voorwaardelijke* volzinnen worden met den hoofdzin verbonden door de voegwoorden *wanneer, als* en *zoo; indien, ingeval (dat), bijaldien, tenzij, tenware* en *mits*. *Indien* is uitsluitend voorwaardelijk: *Ik zal het doen, indien hij het doet. Indien* komt ook in elliptische zinnen voor; b. v.: *Hij is tevreden, indien al niet voorspoedig; dat is: indien hij al niet voorspoedig is.* Soms slaat een *dan* of *zoo* in den hoofdzin op het *indien* van den voorafgaanden ondergeschikten zin: *Indien hij zoo handelt, dan of zoo zal het geluk zijne onderneming bekronen.* Gebruikt men in dezen zin *ingeval dat* of *bijaldien* in plaats van *indien*, dan stelt men het *handelen* niet als *voorwaarde*, maar men laat het volkomen in het midden of *hij* zoo handelen zal. *Of, dat, als voorwaardelijk* voegwoord, uitsluitend geplaatst wordt voor zinnen, die den onvolm. verleden' tijd van de aanvoegende wijs bevatten, hebben wij hierboven reeds, bij de *doelaanwijzende* zinnen, aangetroffen. *Laat ons tot hem gaan, of we hem soms redden mochten* beteekent eigenlijk: *Laat ons tot hem gaan, opdat we hem redden mogen, indien de redding soms mogelijk is.* Zoo ook in de volgende regelen uit A. BEELOO's *De Vogel*:

*Nu zwierf, vol rouw, verlaten,
De vogel om het nest,
Of nog zijn zorg mocht baten
Aan 't drietal, dat hem rest.*

Soms kan de zin na of als een zelfstandige zin worden opgevat: *Met blijdschapvlammend oog telt hij de lijken na, of iemand hem bedroog.* Maar is of iemand hem bedroog een zelfstandige zin, dan zal hij van een verzwegen hoofdzin afhangen, die echter lichtelijk ingevuld kan worden. Deze hoofdzin moet een doelaanwijzende zijn, die niet zelden in verkorten vorm voorkomt. Volledig zal dan de zin aldus luiden: *Met blijdschapvlammend oog telt hij de lijken na, om te zien, om te onderzoeken of iemand hem bedroog.*

Niet anders is het in de volgende dichtregelen uit TOLLENS' *Bij 't Graf*, waar, na den derden regel, de doelaanwijzende volzin: *om te hooren, om te vernemen* = *opdat ik hoorde, opdat ik vername*, in de gedachte moet ingevuld worden:

*Soms zat ik, in gepeins verloren,
Te mijmren bij 't gesloten graf,
En vroeg — en neigde beurtlings de ooren,
Of 't antwoord op mijn vragen gaf.*

Zoo hoort men dan ook in het dagelijksch leven niet zelden volzinnen als de volgende: *Onder het wegloopen keek hij telkens achter zich, of iemand hem vervolgde*, d. i. om te zien, of iemand hem vervolgde.

Mits beteekent zeer bepaaldelijk *onder beding dat*; bij voorb.: *Ik zal doen wat hij verzoekt, mits hij zich tot wederdienst bereid toone*; *Ik verlang nog een stukje, mits niet te groot*, d. i. mits dat het niet te groot zij. — *Tenzij* en *tenware* komen voor in de volgende zinnen: *Ik zal niet komen, tenzij hij mij beleefde-*

lijk late verzoeken; dat is: indien hij mij niet beleefdelijk laat verzoeken, kom ik niet; Tenware hij ziek zij geweest, zal ik hem niet vergeven, dat hij niet gekomen is;

*Nu was het laatste graan gemalen,
Het laatste brood gedeeld;
Tenzij de vloot niet meer vertraagde,
Tenzij ontzet of leeflocht daagde,
Was Zierikzee verspeeld.*

TOLLENS. *Lieven Heere van Zierikzee.*

Ook op tenzij volgt niet zelden een onvolledige volzin:

*Waan niet, Vader! denk niet, Moeder!
Dat al uw liefde en al uw trouw
Den zwakken voet bestieren zou,
Tenzij gesteund door hooger hoeder.*

TOLLENS. *Bij een Kind in de Wieg.*

D. i. tenzij hij gesteund worde door hooger hoeder.

*Het purper was te bleek om 't zwellend lijf te sieren,
Tenzij gedoopt in bloed; te flauw de flonkervieren
Des trotschen diadeems, tenzij van tranen nat:
Zoo was des dwinglands aard, die op den zetel zat.*

TOLLENS. *Hendrik van Breederode.*

D. i. Het purper was te bleek, tenzij het gedoopt ware in bloed; de flonkervieren des diadeems waren te flauw, tenzij ze nat waren van tranen.

Als, wanneer en zoo zijn soms zoowel veronderstellend, als voorwaardelijk. Bijv.: Als het zoo is, vergeef ik het hun van ganscher harte; Wanneer het eenigszins mogelijk is, schrijf mij spoedig; O! zoo ze konden, hoe zouden ze zich op den grappenmaker wreken!

In voorwaardelijke en veronderstellende zinnen kan het voegwoord weggelaten worden; b. v.: *Komt hij, zoo ben ik tevreden; dat is: indien of zoo hij komt, ben*

ik tevreden; Ware hij gekomen, ik zou tevreden geweest zijn. Ook de hoofdzin kan voorop gaan; b. v.: Met schatten loon ik u, zet gij mij ginds aan land; dat is: Ik loon u met schatten, indien gij mij ginds aan land zet.

Ook eene gebiedende wijs kan veronderstellende of voorwaardelijke kracht bezitten; bij voorb.: *Wees tevreden, zoo zult gij gelukkig zijn, of: Wees tevreden, en gij zult gelukkig zijn; Troetel uw kind, en gij zult er voor beven; speel met hem, en hij zal u bedroeven* (JESUS SIRACH). In de volgende dichtregelen heeft de gebiedende wijs zoowel *toegevende* als *voorwaardelijke* kracht:

*Sticht huizen, geef daar de armoe brood;
Deel kleedren uit, die naakten dekken;
Ontruk de weduw aan haar nood;
Blijf 't weesje tot een vader strekken;
Deel onder hen uw have en goed:
Nog niets hebt ge in Gods oog gegeven,
Zoo liefde en dank uw hart niet dreven,
Niets, dat u eenig voordeel doet.*

*Beschaam den grootsten heldenmoed;
Red steden, volken, heele landen;
Vergiet voor 't vaderland uw bloed;
Laat voor de waarheid u verbrunden:
Voert niet de liefde in u 't gebied,
Te dwaas zoudt ge u daarop verlaten:
't Kan alles u voor God niet baten,
Hij acht al uwe werken niet.*

Evang. Gez. 60 : 3 en 4.

161. *Toegevende* of *inwilligende* bijwoordelijke zinnen worden met den hoofdzin, welke het toegegevene beperkt of opheft, verbonden door middel van de voegwoorden *ofschoon, schoon, hoezeer, hoewel, alhoewel, niettegen-*

staande, al. De voegwoordelijke bijwoorden, die, wanneer de toegevende zin voorafgaat, in den hoofdzin veelal op het voegwoord terugzien, zijn *toch, niet-temin, evenwel, nochtans, echter, ook dan nog.* Terwijl de overige toegevende voegwoorden het toegegevene als *werkelijk* stellen, gebruikt men *al*, wanneer men het bloot als *mogelijk* wil voordragen, hoezeer ook *al* aan het hoofd van een zin staan kan, die als *werkelijk* gedacht wordt. Bijv.: *Ofschoon wij niet zoo rijk zijn als hij, toch willen wij niet voor hem bukken; Hoewel zij aan de weelde gewoon was, getroostte zij zich de ontbering; Al hadden wij geene verhooring onzer beden te hopen, ook dan nog zou het gebed onmisbaar zijn.* Een voorwaardelijke zin krijgt door de inlassching van het voegwoord *al* toegevende kracht; b. v.: *Zoo hij al van zich zelven spreekt, dan doet hij het toch met nederigheid.*

Ook toegevende ondergeschikte zinnen kunnen zonder voegwoord voorkomen; b. v.: *Is hij niet schatrijk, hij bezit toch vele goederen;*

*En woog een kroon ook niet zoo zwaar,
't Is toch een last, dien tooi te dragen.*

*Maar ik, gelukkige onderzaat,
Ik stap naar binnen of naar buiten,
Mij schreeuwet het volk niet na langs straat,
Men vliugt voor mij niet naar de ruiten.*

TOLLENS. *Tevredenheid.*

*En zat de vijand in de schansen,
Die 't wijkend volk verliet;
En had hij kerk, kasteel en molen,
Hij had geen zand meer voor zijn zolen,
En stormen kon hij niet.*

DEZELFDE. *Lieven Heere van Zierikzee.*

*Het bier was in huis en le kan hing er buiten,
En gaf ook de nering min daalders den duiten,
Toch was het er lustig en ruim von krediet.*

W. J. VAN ZEGGELN. *Een Bezoek bij Jan Steen.*

*Ruwe stormen mogen woeden,
Alles om mij heen zij nacht,
God, mijn God, zal mij behoeden,
God houdt voor mijn heil de wacht.*

Ev. Gez. 58 : 7a.

Ook de gebiedende wijs kan toegevende kracht hebben: *Vloek mij, of zegen mij, toch zal ik u beminnen ;*

*Ja, wond of heel ; verhef, of druk mij neer ;
'k Aanbid Uw wil, hoe duister in mijn oogen.*

BILDERDIJK. *Gebed.*

162. Wanneer de toegevende zin uiet den geheelen hoofdzin, maar slechts een deel van denzelven betreft, wordt de ondergeschikte zin met den hoofdzin verbonden door middel van de betrekkelijk gebruikte vragende voor-naamwoorden *wie — ook, welke — ook, hoedanig — ook*, of de betrekkelijk gebruikte vragende bijwoorden *hoe — ook, waar — ook, verwaarts — ook*, enz. Ook is echter niet volstrekt noodzakelijk, maar dient slechts om den aard van den toegegenden zin beter te doen uitkomen. Bijv.: *Ieder Christen, waar en wanneer hij leve, wordt tot opofferingen geroepen ; Hoe fel ook 't harte dringt, hoe heet de boezems blaken, de dwisternis verplicht den legertocht te staken ; Elk, hoedanig zijn stand in de maatschappij zij, is verplicht de wetten te gehoorzamen ; Wie hij ook zij, ik moet hem zien en spreken ; Welke ongelukken u ook treffen, wees onderworpen in uw lot.*

Dat *hetzij* ondergeschikte zinnen scheidend nevenschikkend verbindt, hebben we hiervoor (no. 98) reeds

doen opmerken. Wij laten hier nog enkele voorbeelden volgen: *Niet slechts de Redenaar, wanneer hij het spreekgestoelte beklimt, ook ieder deftig en bondig, elk sierlijk en bevallig Schrijver, hetzij hij gebeurde zaken te boek stelle, hetzij hij natuurtooneelen, overdenkingen, lessen, bespiegelingen, in gekuischte taal voordrage, moet voor beoefenaar der redekunst gehouden worden (VAN DER PALM); De dood stort ons allen in het graf, hetzij wij voorbereid zijn, hetzij wij onvoorbereid zijn; Hetzij ik vroeg kome, hetzij ik laat kome, altijd vind ik hem aan den arbeid; Hetzij wij leven, hetzij wij sterven, wij zijn des Heeren; Hetzij dan, dat gijlieden eet; hetzij dan, dat gijlieden drinkt; hetzij dat gij iets anders doet, doet het al ter eere Gods.*

*'t Is goed, o Opperheer!
Dat we ons in U verblijden,
't Zij de uchtendstond, vol zoetheid,
Ons stelt Uw gunst in 't licht,
't Zij ons de nacht bericht
Van uwe trouw en goetheid.*

Ps. 92 vs. 1.

In de volgende zinnen heeft of toegevende kracht:
En of de arme vrouw weende, en of zij smeekte, hare pogingen bleven vruchteloos; Of hij hoog sprong, of laag sprong, het baatte hem niets;

*En of de wind de vlammen joeg,
Die loeiden door den wal;
En of het scherpste zwaard van al,
De honger, door de wijken sloeg:
De vest bleef voor den Prins gespaard,
Spijt Rennenberg en vuur en zwaard.*

TOLLENS. *Het Schot voor Steenwijk.*

*Of MONDRAGON al tandenkwarste
 Om 't maandenlang beleg ;
 Of hij liet bieden en liet vragen :
 Zijn boden trokken , afgeslagen
 En ongetroost , weer weg .*

*En of de winterstormen loeiden ,
 En of de jachtsneeuw vloog ,
 En of de golven schuimend stoven :
 Zij klommen op den dijk naar boven ,
 En ploften van omhoog .*

DEZELFDE. *Lieven Heere van Zierikzee.*

*'t Zij ge bloemen geeft te lezen ,
 't Zij ge vlokken strooit ,
 Wees geprezen , nooit volprezen' !
 Of ge in 't groen gekleed moogt wezen ,
 Of in 't wit getooid .*

DEZELFDE. *De Sneeuw.*

Uit het laatste vers zien we , dat het scheidende *hetzij* in den toegevenen bijw. volzin met het scheidende *of* afwisselen kan . Dit geschiedt ook in de volgende dichtregelen :

*Meld , o gij wandlend Wolkenwerk ,
 Zijn handenwerk !
 Zijn handenwerk ,
 't Zij ge den regenmantel plooit ,
 Of parols sprengelt ,
 Of vlokken mengelt ,
 Als dons gestrooid !*

TEN KATE. *De Schepping.*

*Stervling , wien de dag van heden
 Als een ijdele schaduw vliedt !
 't Zij gij dartelt in het Eden ,
 Of op doornen voort moet treden ,
 O , vergeet het morgen niet !*

H. MARONIER. *De Dag van Morgen.*

Ook de toegevende volzinnen zijn niet zelden onvolledig: *Ofschoon nog jong, toch handelde hij verstandig*, d. i. Ofschoon hij nog jong was, toch enz.; *Door een nacht, hoe zwart, hoe dicht* [hij ook zij], voert *Hij ons in 't eeuwig licht*; *Ik deed het, hoewel noode*, d. i. hoewel ik het noode deed; *Waarheid en godsdienst staan onder de bescherming van hoogere, dan aardsche macht, en hoe ook aangerand, dat eeuwige Rijk zal niet omgeworpen worden* (VAN DER PALM); *Of bitter, of zoet: Wat smaakt, dat voedt*;

*De blik stuit af, waarheen geslagen,
De geest stort neer, van waar hij stijgt;
Wij tasten rond, wij luistren, vragen...
De grafkuil en 't gestarnte zwijgt.*

TOLLENS. *Bij 't Graf.*

*Onze vlucht gaat niet hoog; Maar het Goddelijk oog
Ziet van ver onze vleugeltjes trillen;
Schoon geen penningsken waard, Vall geen muschken ter aard,
Of de Heer moet het welen en — willen.*

TEN KATE. *De Schepping.*

*Wien God bewaart, Zij nooit vervaard,
Maar steeds bedaard In ramp en nood,
Hoe klein of groot.*

BILDERDIJK.

O P G A V E N.

Wat moest hun hart zeggen, zoo zij aan dezen Heer geërgerd werden — Wat zou er gebeuren, zoo gij ongehoorzaam waart? — Kom, zoo mogelijk, niet te laat — Kom, zoo 't kan, morgenavond bij mij — Zoo ik de liefde niet had, ik ware een klinkend metaal of eene luidende schelle gelijk — Laster en kwaadsprekendheid zijn vonken, die, als men ze niet aanblaast, van zelve uitgaan — De eigenliefde is eene blaas vol wind, waaruit stormen voortkomen, als zij geprikt wordt — Gij kunt niet volmaakt vrij zijn, zoo gij u zelve in alles niet verloochent — Wat baat het, dat

alle menschen u prijzen, als uw geweten u beschuldigt; en wat zal het u schaden, dat alle menschen kwaad van u spreken, als uw geweten u vrijspreekt? — Zoo gij niet vele dingen begeert, zal het weinige u veel schijnen — Laat hem komen, als hij kan — Laat ik hooren, als men mij soms roept. (Zie I, bl. 18, de *Aanm.*)

Ik zal het doen, indien hij het doet — Ik zal het doen, mits gij het doet — Ik zal het niet doen, tenzij gij het doet — Zij zouden het niet doen, tenware gij het deedt — Ik zal doen wat hij verlangt, mits hij zich tot wederdienst bereid toone — Komt hij, zoo ben ik tevreden — Doet hij 't, 't is mij wèl — Met schatten loon ik u, zet gij mij ginds aan land — Wees tevreden, zoo zult gij gelukkig zijn — Eert uwe ouders en 't zal u wèlgaan — Hij is tevreden, indien al niet voorspoedig — Indien hij naar raad hoort, zal hij wel slagen — Tenware hij ziek zij geweest, zal ik hem niet vergeven, dat hij niet gekomen is — Blaast gij eene vonk aan, zoo ontbrandt zij; spuwt gij er op, zoo gaat zij uit; en beide komt uit ééne mond — Indien het licht, dat in u is, duisternis is, hoe groot is dan de duisternis! — Is de zelfkennis een weg tot de deugd, dan is de deugd een nog veel beter weg tot zelfkennis — Indien gij dwaselijk op kunt stuiven of stijf staat op uw stuk: de hand dan op den mond — Wilt gij groot zijn hierboven, gerust en tevreden op aarde: wil dan uw eigen vorst, uw eerste onderdaan zijn.

Wilt gij de meeste meester zijn,
Word meester van u zelve.

Wanneer een splinter uwe hand kwetst, zult gij hem er niet uittrekken, indien gij 't gemakkelijk kunt? — Wilt gij altijd vrolijk en nimmer droevig zijn, zoo leef vroom; want een goed geweten is altijd zonder vreeze.

Indien gij wilt recht mild en recht rechtvaardig zijn,
Geef aan den arme 't uw, geef aan den rijke 't zijn.

Geeft de mensch de waarheid prijs, dan geeft hij zich zelve prijs — Is de jeugd nutteloos voorbijgevlogen, waarop zal men dan in den ouderdom roemen?

Hoewel zij aan de weelde gewoon was, getroostte zij zich de ontbering — Al hadden wij geene verhooring van onze beden, ook

dan nog zou het gebed onmisbaar zijn — Zoo hij al van zich zelve spreekt, dan doet hij het toch met nederigheid — Is hij niet geleerd, hij is toch niet dom — Elk, hoedanig zijn stand ook zij, is geroepen tot trouwe plichtsbetrachting — Welke ongelukken u ook treffen, wees tevreden in uw lot — De dood roept ons allen, hetzij wij voorbereid zijn, hetzij wij onvorbereid zijn — Hetzij ik vroeg kome, hetzij ik laat kome, altijd vind ik hem aan den arbeid — Vroom is hij, die vroom blijft, schoon hij zich eenzaam vindt — Wie aan zijne eigene goedkeuring niet genoeg heeft, wint niets, al wordt hij ook door de geheele wereld toegejuicht.

Wensch nooit uw evenmensen kwaad,
Al waart gij 't voorwerp van hun haat.

Indien het vuur van kwaad gezelschap u niet brandt, de rook zal u ten minste zwart maken — Ik deed het, hoewel ongaarne (= hoewel ik het ongaarne deed) — Zij kwamen, ofschoon te laat —

En gaat het werk met luttel spoed,
Het vordert toch, schoon voet voor voet.

163. De *vergelijkingszinnen* worden met den hoofdzin verbonden door middel van de voegwoorden *alsof*, *als* en *of*. Bijv.: *Een helder licht straalde uit zijn boezem op hem af, alsof de omwolkte maan haar zilveren schijnsel gaf; Ginds stond men wezenloos geworteld in den grond, als geloofde men niet wat men zag; En of dit niet genoeg ware, hing men 't lijk aan de galg;*

Verstomd, verpletterd staan de scharen,

En roepen: „Dit Naomi! — Zij!”

Maar zij — of ze al heur kracht wou garen: —

„Naomi niet, — noemt Mara mij!”

A. BEELOO. *Naomi.*

„Spreek, Moeder! Spreek, wat zal ik kiezen?“
 En nu HERODIAS? — Zij ziet
 Verstrooid in 't rond en antwoordt niet;
 Als scheen zij nauw die vraag te hooren,
 Zóó blijft ze in diep gepeins verloren.
 Zij zwijgt en staart, en huivert licht,
 Als trad haar in een nachtgezicht
 Op eens een aaklig beeld te voren,
 Maar plooit den mond weer tot een lach,
 Alsof ze een zoeter droombeeld zag.
 Een straal van vreugd glijdt langs haar wezen;
 Zij ziet haar dochter aan, en 'i was,
 Of met dien blik HERODIAS
 Eerst in de ziel des kinds wou lezen,
 Of zij kon voortgaan zonder vreezen.
 Toen sprak zij fluistrend zacht en snel:
 „Wat gij moet kiezen, weet ik wel...“

BERNARD TER HAAR. *De Dochter van Herodias.*

Ook de door *als* ingeleide vergelijkingssinnen zijn niet zelden onvolledig: *De nacht daalt middelerwijl, en valt, als plotseling, neer*, dat is: *alsof het plotse-ling ware; Hij stond als van den bliksem getroffen, als verplet, als aan den grond genageld*, d. i. als ware hij van den bliksem getroffen, verplet, aan den grond genageld; *Gij lacht, als gek*, d. i. als waart gij gek, alsof gij gek waart; *Zij schreeuwden, als dol*, d. i. als waren ze dol, alsof ze dol waren; *Gij slaapt op uw bed als op rozen, Na welbesteden dag* (TEN KATE);

*Houdt Ge op, ons door Uw wil het aanzijn toe te stralen,
 Wij zijn als nooit geweest:
 Uw scheppen is ons zijn, en, zoo wij ademen,
 't Is werking van Uw geest.*

BILDERDIJK. *Aan God.*

De beteekenis van den tweeden versregel is: *Wij zijn alsof wij nooit geweest waren*, d. i. Het is alsof wij nooit geweest waren, nooit hadden bestaan.

Het bijwoordelijke *als het ware* behoort tot deze soort van zinnen. Men ontmoet het in de volgende zinnen: *Kinderen voelen het, als 't ware, aan iemand, of hij een kindervriend is of niet, en hangen hem aan of schuwen hem; De opvoeding van een kind is, als 't ware, een groot kunststuk, een meesterstuk, zoo zij gelukt; Door het gebed vermag de mensch, als 't ware, over goddelijke krachten te beschikken; De armoede is als 't ware de groote orde, waaruit van oudsher de weldoeners der menschheid zijn gesproten.* De beteekenis van deze zinnen is: *Het is alsof kinderen het voelen aan iemand, of hij een kindervriend is of niet, enz.; De opvoeding van een kind is, zoo zij gelukt, alsof zij een groot kunststuk, een meesterstuk ware; Het is alsof de mensch door het gebed vermocht te beschikken over goddelijke krachten; Het is alsof de armoede de groote orde ware, waaruit enz.* Bij de ontleding houdt men zich echter met de omzetting of verklarende omschrijving der volzinnen, waarin het modale *als 't ware* voorkomt, niet op. 't Is voldoende, aan te stippen, dat het een vergelijkingszin is, die door zijne veelvuldige aanwending bijna tot den rang van een modaal bijwoord is gedaald, dat niet zelden in beteekenis gelijk staat met den verkorten onderstellenden zin: *om zoo te zeggen, om zoo te spreken, om het zoo eens wit te drukken, of het onverkorte als ik het zoo eens noemen mag enz.*

164. De *gevolgaanwijzende* zinnen worden met den hoofdzin verbonden door middel van 't voegwoord *zoo dat*, welks deelen soms door tusschentredende woorden gescheiden worden. Bijv.: *Men wierp een dijk op van ontzaggelijke steenklompen, nauwkeurig ineengevoegd, en met ijzer samengeklonken, zoodat geen rots daaraan in vastheid gelijk scheen; De zuiverheid der taal is*

door de Arabieren zoo zeer bemind en geliefkoosd, dat zij aan haar onder de vereischten der welsprekendheid den eersten rang toekennen; Slechts langzaam wordt de kweekeling zóó zelfstandig, dat hij uit overtuiging begint te gehoorzamen; dat hij het goede begint te doen, omdat het goed is, en het kwade begint te laten, omdat het kwaad is. — In: Het vriest, dat het kraakt; Hij lacht, dat hij schudt; Ze werken, dat ze zweeten; Hij vloekte, dat er 't haar van rees, en soortgelijke, is zoo weggelaten.

Wanneer zulke vóór een bijvoeglijk naamwoord staat en dus het bijwoord zoo vervangt, volgt er een bijwoordelijke gevolgaanw. zin: *Hij beging zulke dwaze daden, dat men hem van zijn ambt ontzetten moest.*

Sommige gevolgaanduidende bijw. volzinnen komen in onvolledigen vorm voor; bijv.: *Ze zingen* [zoo lief, zoo schoon, of iets dergelijks], *dat het een lust is* [het aan te hooren]; *Ze werken* [zoo ijverig, zoo naarstig enz.], *dat het een plezier is* [het aan te zien]. Enz.

Zie hier nog enkele voorbeelden van *gevolgaanwijzende* bijwoordelijke zinnen: *Wie te veel spreekt, diens geest zit dikwerf in zulk eene mate op en in de tong, dat hij vergeet, dat hij ooren heeft en gedurende 't spreken niet hoort; dat hij oogen heeft en niet ziet; Onderwerpen van de hoogste aangelegenheid, b. v. deugd, godsdienst en menschengeluk, kunnen door eene flauwe, alledaagsche behandeling dermate bedorven worden, dat het den onbekwamen spreker onmogelijk valt, de aandacht levendig te houden* (VAN DER PALM); *Deze handelwijs kon geen ander gevolg hebben, dan [dit] dat zij hem algemeen gehaat maakte; De uitwerking van dit tafereel kon geene andere zijn, dan [deze] dat men 's mans lot met deernis aanschouwde; Wat is de mensch, dat*

Gij zijns gedenkt? des menschen Zoon, dat Gij acht op hem slaat? (Zie de Aanm. bl. 102 en 103.)

*Mijn God! Wat is de mensch dan op deze aarde!
De broze mensch! hoe klimt hij tot die waarde,
Dat Gij aan hem in zooveel gunst gedenkt,
En 's menschen zoon uw teerste liefde schenkt?*

Achter *Het is er zoo ver af* volgen twee ondergeschikte zinnen, beide met *dat* aanvangende: de eerste zin is een zelfstandige zin, een onderwerpszin; de tweede, de gevorderde bijwoordelijke zin; b. v.: *Het is er zoo ver af, dat wij zijn gedrag goedkeuren, dat wij het openlijk afgekeurd hebben.*

165. Aan het slot onzer beschouwingen van de bijwoordelijke volzinnen moeten we doen opmerken, dat niet zelden bijwoordelijke bepalingen de waarde hebben van een bijwoordelijken zin. Enkele voorbeelden mogen dit duidelijk maken. In *Jezus' intrede te Jeruzalem* schrijft **BIJDERDIJK**:

*Met geen hartontzettend brullen,
Dat bij 't manenschuddend hoofd
Lucht en wolkgespansel klooft,
En in 't boschgeruisch vergroofd,
Heel het wereldwoud verdooft,
Zal hij [de Leeuw uit Juda's bloed] 't al met angst vervullen;
Maar zachtmoedig en gedwee,
Admt zijn boezem zielevee.*

Hier staat *bij 't manenschuddend hoofd* gelijk met den tijdbepalenden bijwoordelijken zin *terwijl het hoofd de manen schudt*.

In 't *Veld van Waterloo* zingt de dichter:

*Laat stalen helm en rusting blinken
Bij 't daavren van trompet en trom;
Laat zwaarden op kurassen klinken
Bij 't aardrijkschokkend schutgebrom;*

*God spreekt; daar stuiven uw gelederen
Gelijk een wolk van lichte vederen
Uit één.*

Dat is: Laat stalen helm en wapenrusting blinken, terwijl trompet en trom daveren; laat zwaarden klinken op kurassen, terwijl het gebrom van 't geschut het aardrijk schokt.

Wanneer BORGER schrijft: *Bij al de ongelijkheid der beproevingen van ons geloof, onze hoop en onze liefde, kunnen wij echter met het hoogste recht ons in denzelfden rang met Paulus plaatsen, dan heeft bij al de ongelijkheid der beproevingen enz. de waarde van den toegeevenden bijw. zin: Ofschoon de beproevingen van ons geloof, onze hoop en onze liefde ongelijk zijn.*

ZSCHOCKE schrijft: *Met de deugd in het hart, ben ik onder alle rampen als in den hemel.* Hier heeft het eerste lid van dezen volzin de waarde van den voorwaardelijken bijw. volzin: *Indien ik de deugd in het hart heb.*

*Met het oog op U geslagen,
Kan geen last mijn loop vertragen,*

zingt de dichter van het 191^e der Evangelische gezangen. De eerste regel staat hier blijkbaar gelijk met: *Het oog op U geslagen hebbende* = Wanneer, indien ik het oog op U heb geslagen. Hij heeft dus de waarde van een veronderstellenden of voorwaardelijken bijw. volzin.

In zijn WILLEM TELL schrijft BILDERDIJK:

*De ijfel siddert in zijn vingren,
En de pijl op 't spannend koord.
Hemel! met het minste slingeren
Is dat lief gelaat doorboord.*

Met het minste slingeren heeft hier de waarde van den voorwaardelijken bijw. volzin: indien de minste slingering plaats grijpt.

In zijn *Dertig jaar verleden* zingt Dr. J. J. F. WAP met het oog op 18 Juni 1815:

*Bloedrood stijgt de zon ter baan,
Siddring vaart door 't hart der dappren:
De ijsbre dag van schrik breekt aan,
Bij 't ontplooiën van de vaan,
Die weer de Aadlaars uit doet wappren,
En den Cors weer op ziet staan,
Om opnieuw in band te slaan
Wie zoo even eerst zijn keten
Moedig hadden stuk gereten.*

Hier heeft de bijw. bepaling *bij 't ontplooiën van de vaan* de waarde van den tijdbepalenden bijw. zin: *terwijl de vaan wordt ontplooid.*

Het valt bij het nagaan der vorenstaande voorbeelden in het oog, dat al de door ons besproken bepalingen niet dezelfde waarde hebben. Men zal dan ook een groot aantal soortgelijke uitdrukkingen ontmoeten, die men eenvoudig weg bepalingen van het gezegde noemen kan en die geene opzettelijke beschouwing verdienen. Waar het echter tot recht verstand van den volzin wenschelijk zijn mocht, verzuime men niet hare waarde aan te wijzen.

O P G A V E N.

Een helder licht straalde uit zijn boezem op hem af,
Alsof de omwolke maan haar zilvren schijnsel gaf.

En of dit niet genoeg was, hing men 't lijk aan de galg —
Het is er zoo ver af, dat wij zijn gedrag goedkeuren, dat wij het openlijk afgekeurd hebben — Mijne middagmaal is zoo ingericht,
dat ik nog een avondmaal kan houden — Men moet werken, alsof

men eeuwig zou leven, en zoo gezind zijn, alsof men in dit uur zou sterven — De luiheid gaat zoo langzaam, dat de armoede haar spoedig achterhaalt — Schoon de ondankbaarheid hare eigene pestkleur niet aanschouwt, valt deze anderen echter zoo afzichtig in de oogen, dat de ondankbare zelfs den ondankbare verfoeien moet — Hij ligt alsof hij dood ware — Zij zuchten of ze ziek waren.

166. Wij hebben reeds vroeger (I, bl. 69, no. 50) gesproken over de zelfstandige naamwoorden, die als bepalingen van zelfstandige naamwoorden optreden. Thans moeten wij doen opmerken, dat sommige van die bepalingen onder een anderen vorm, en wel als gevolgd door *bijvoeglijke zinnen* kunnen voorkomen. In plaats van: *Ik dwaas*, bijv., kan men ook schrijven: *Dwaas, die ik ben*; in plaats van: *Wij, zondaren: Zondaren, die wij zijn*; in plaats van: *Gij, rampzalige: Rampzalige, daar of die gij zijt*. Gebruikt men *daar*, dan staat dit woord in de plaats van *dat* of *die*. Men zal dus in stede van: *Ik, dwaas, heb het gedaan* ook kunnen schrijven: *Ik heb het gedaan, dwaas, die ik ben*; of: *Ik, dwaas, die ik ben, heb het gedaan*, dat is: *Ik, die een dwaas ben, heb het gedaan*, en wij krijgen dan een samengestelden volzin, bestaande uit den hoofdzin: *Ik heb het gedaan*, en den ondergeschikten bijvoeglijken zin: *dwaas, die ik ben*, dienende ter bepaling van het onderwerp *ik* uit den hoofdzin.

Onze TOLLENS schrijft o. a. in zijn *Nova Zembla*: *En mengt zich ook een traan met d' ingegoten wijn, Dat doet hun harten goed, rampzaalgen als zij zijn*. In den laatsten versregel is *rampzaalgen als zij zijn*, waarvoor men ook zou kunnen schrijven *rampzaalgen die ze zijn* of *daar ze zijn*, een bijvoeglijke volzin,

streckende ter bepaling van 't persoonlijke *hen*, dat in 't bezittelijke *hun* van *hun harten* [= de harten van hen] ligt opgesloten.

In zijn *Dirk Willemsz. van Asperen* schrijft de dichter:

*Daar lag hij op het stroo gestrekt,
Ter dood verwezene als hij was!*

En in zijn *Zomeravondliedje*:

*Schenkt in! schenkt in! zwiert kerk en nap,
En drinken we onze beterschap,
Wij dwaazen, als wij zijn!*

In *BILDERDIJKS Aan God* vindt men o. a. deze regelen:

*o God, van wien ik niets, ja zelfs den naam niet ken,
Ik, nietige, als ik ben!*

*Wij, Helden als wij zijn, van God de wet ontvangen?
Neen, zijn we onze eigen wet!*

Ook in de volgende zinnen: *Socrates, als ware wijze, versmaadde den roem; Hij, liefdadig als hij was, had alles voor de armen veil, zijn liefdadig als hij was en als ware wijze* voor bijvoeglijke zinnen te houden. *Als ware wijze* zou, volledig, luiden: *als die een ware wijze was*. Het inleidende *als* (= *alzo*) geeft den bijvoeglijken zin hier de kracht van een bijwoordelijken *redengevenden*, hetgeen ook met *liefdadig als hij was* = *alzo* hij liefdadig was, het geval is.

Ook in den volgenden zin: *„Hebt gij mij lief?“* vroeg MOZART *als kind altoos, en tranen kwamen hem in de oogen, wanneer men het ook slechts schertsenderwijs ontkende*: is *als kind* voor een bijvoeglijken zin te houden. *Als* is hier bloot de aanwijzer van de betrekking tusschen den hoofdzin MOZART *vroeg*

en het woord *kind*, dat hier staat voor *nog een kind*, of: *een kind zijnde*. Slechts oogenschijnlijk is *als kind* hier eene verkorting van den *tijdbepalenden* bijwoordelijken zin *als hij een kind was*: 't is niets meer dan eene bepaling van MOZART.

Ook in het bovenstaande: *Socrates, als ware wijze, versmaadde den roem*, is *als* bloot voor den aanwijzer te houden van de betrekking tusschen den verkorten bijvoeglijken zin (*die een*) *ware wijze (was)*, en den hoofdzin *Socrates versmaadde den roem*. Al heeft onloochenbaar de verkorte bijvoeglijke zin hier de kracht van een redengevenden, toch mag hij daarom niet voor een bijwoordelijken zin gehouden worden: hij is en blijft een bijvoeglijke.

Er is bijna niet aan te twijfelen, dat de bovenstaande door *als* ingeleide bijv. zinnen naar het voorbeeld van dergelijke Fransche en Engelsche gevormd zijn. Men vindt ze zoo algemeen gebruikt, zelfs door de beste schrijvers, dat het nutteloos mag geacht worden, er zijne stem tegen te verheffen.

167. Reeds vroeger hebben wij gezegd, dat de *bijstellingen* de eigenschap bezitten, dat men ze tot hoedanigheidszinnen vormen kan (I, bl. 62, no. 52), gelijk ook het geval is met sommige bepalingen, die als bepalingen van zelfstandige naamwoorden of pers. voornaamwoorden voorkomen (I, bl. 71, no. 51; II, bl. 86, no. 133). 't Is hier de plaats, om de aandacht op een ander soort van bijstellingen te doen vestigen, die òf door eene dubbele punt, òf door de woorden *als, namelijk, bijvoorbeeld* worden voorafgegaan, en eveneens tot bijvoeglijke zinnen *kunnen* gevormd worden. Zoo zal men bijv. den samengestelden volzin: *Er zijn vier jaargetijden, welke zijn Lente, Zomer, Herfst en Win-*

ter, ook aldus kunnen schrijven: *Er zijn vier jaargetijden: Lente, Zomer, Herfst en Winter*; of: *Er zijn vier jaargetijden, als: Lente, Zomer, Herfst en Winter*; of: *Er zijn vier jaargetijden, namelijk: Lente, Zomer, Herfst en Winter*. De bijvoeglijke zin uit den eersten volzin is in de drie daarop volgende tot eene *bijstelling* geworden. Wil men nu de bijstellingen tot volledige zinnen vormen, dan krijgen wij drie bijvoeglijke volzinnen, welke ingeleid worden door de woorden *welke zijn, als die zijn, welke met name zijn*. De eerste volzin behoort dan tot de samengestelde en de drie volgende worden tot de *bepaalde enkelvoudige* gerekend.

168. Ten slotte moeten we hier nog melding maken van een ander soort van bepalingen, die men *tusschenstellingen* noemt, welke als het ware ter zijde en in het voorbijgaan gesproken worden en strekken tot nadere inlichting van den hoorder of lezer. Niet zelden worden ze voorafgegaan door de woorden *dat is* of *te weten*, welke men echter ook evengoed weglaten kan. Bijvoorbeeld: *Hij (minister) was van gevoelen, dat dit strijdig was met de grondwet; Zij (te weten de koningin) verzette er zich tegen met kracht en geweld; maar hij (dat is de koning) zette zijn plan door; Op onze reis door Nederland kwamen wij te's Gravenhage (de zetel of den zetel des bestuurs), bezochten Leiden en eindelijk Amsterdam*. In de beide eerste voorbeelden kan men de tusschenstellingsteekens weglaten en de bepaling tusschen komma's plaatsen; in het laatste voorbeeld behoudt men *ze* liefst. In den laatsten volzin schrijven sommigen *de zetel*, anderen *den zetel*. In het eerste geval onderstelt men, dat *zijnde* voorafgaat; in het tweede geval, dat *zetel* geregeerd

wordt door het voorzetsel en daarom in den vierden naamval staat.

Aanmerking. In H. K. POOTS *Reisbrief aan den Heer Jan Oudaen* leest men, waar de dichter de levensreis zijner jonkheid beschrijft, o. a. het volgende:

*Men liet het parelrijke weiland
Der Deugden aan de eene zij,
Aan de andre verder 't blinkend eiland
Der Hemeldienstvaardij.
Te weten, 't was op zulke kusten
Bij ons toen niet gemunt.
Ook scheen 't ons toe, dat daar geen rusten
Ons ooit zou zijn gegund.*

Hier staat *te weten* òf voor *Gij dient te weten*, en dan is *'t was op zulke kusten bij ons toen niet gemunt* voor een ondergeschikten voorwerpszin te houden, die den vorm heeft van een hoofdzin; òf *te weten* staat voor *Dat is te weten* of *Het is te weten*, in welk geval het volgende een ondergeschikte onderwerpszin is. Wil men verband brengen tusschen het eerste en het tweede viertal regels, dan verklare men *te weten* eenvoudig door het redengevende *want*.

In zijne *Mengeldichten* schrijft Poor:

*Men zal, vertrouw ik, nu nog meer
Mij, langs de laan, ten mijmerteeken,
De lootjes van 't geboomt zien breken,
En roepen dan: Hij dicht alweer!
Te weten, met een vol genoeg
Begroet ik nu het kunstatlaar.
'k Zal zingen, want het valt niet zwaar,
De blijdschap bij 't geluk te voegen.*

Ook hier laat zich *te weten* op dezelfde wijze verklaren.

Nog dient hier aangestipt te worden, dat het gewone *te weten* niets anders is dan een geknot. *Dat is te weten*, gelijk het Fransche *c'est à savoir* tot *à savoir* of een enkel *savoir* is verkort.

169. Een ondergeschikte zin kan zelve weder een ondergeschikten zin te zijner bepaling bij zich hebben. In

dat geval kan men den eersten afhankelijkten zin beschouwen als den *hoofdzin* van den tweeden ondergeschikten zin. Zeg ik, bijv.: *Ik verneem, dat mijn broeder aangekomen is, toen het te laat was*, dan is *Ik verneem* de hoofdzin, en *dat mijn broeder aangekomen is, toen het te laat was* de ondergeschikte zin, een voorwerpszin in engeren zin. Maar deze voorwerpszin bestaat uit den hoofdzin: *mijn broeder is aangekomen* en den ondergeschikten bijwoordelijken tijdbepalenden zin *toen het te laat was*. Dezen laatsten zin kan men, daar hij een ondergeschikte zin van een ondergeschikten is, een *ondergeschikten zin van den tweeden graad* noemen. In den volgenden samengestelden volzin heeft men niet alleen een volzin van den tweeden, maar ook een *van den derden* en *den vierden graad*. *Ik verneem, dat mijn broeder aangekomen is, daar hem geschreven was, dat hij komen moest, zoodra hij kon.*

De ondergeschikte zinnen kunnen *aaneengevoegd* zijn, als in dit voorbeeld, òf *ineengevat*, in welk geval de eene afhankelijke zin, als tusschenzin, tusschen de twee helften van den anderen zin treedt; bijv.: *dat hij, zoodra hij kon, komen moest.*

170. Niet alleen de hoofdzinnen, of de bestanddeelen van een hoofdzin, kunnen nevensgeschikt zijn, ook bij de ondergeschikte zinnen kan nevenschikking plaats vinden. Zoo wordt bijv. in de volgende regelen:

*Schatten, die de ziel verrijken,
In geen sterfuur van ons wijken,
Onontroefbaar zijn door 't lot,*

het zelfstandig naamwoord *schatten* bepaald door drie nevensgeschikte bijvoeglijke zinnen, die daarenboven samengetrokken zijn, doordien het onderwerp *die* uit

den eersten bijv. volzin in den tweeden en den derden is weggelaten. Zoo ook treft men in het volgende vers drie nevenschikte bijwoordelijke onderstellende zinnen aan :

*Ik zal de heerschappij doen duren bij zijn zaad,
Zoo lang de hemel zelf op vaste pijlers staat;
Maar zoo zijn kinders ooit mijn zuivre wet verlaten;
Zoo 't richtsnoer van mijn recht ter reegling niet kan haten;
Zoo zij onheiligen wat ik heb voorgeschreven:
Dan mogen zij gewis voor mijne straffen beven.*

- Uit dit vers zien wij tevens weder, dat de deelen van een samengestelden zin zelven samengesteld kunnen zijn. De eerste hoofdzin toch, die met den tweeden hoofdzin door 't voegwoord *maar* tegenstellend aanschakelend nevenschikkend verbonden is, is zelve een samengestelde zin, daar hij een ondergeschikten zin, een bijwoordelijken tijdbepalenden, bij zich heeft; terwijl de tweede hoofdzin ook zelve samengesteld is, daar hij door drie nevenschikte bijw. onderst. volzinnen wordt voorafgegaan, en van dezen is de derde zelf weer samengesteld, daar hij een zelfstandig gebruiken bijvoeglijken zin [een voorwerpszin] bij zich heeft.
171. De verschillende bestanddeelen van een en denzelfden zin kunnen elk een ondergeschikten zin tot bepaling bekomen. Bijv.: *Het kind dat den tijd zijner jeugd niet nuttig besteedt, zal éénmaal, hetzij vroeg of laat, de nadeelige gevolgen ondervinden, die zulk een gedrag na zich sleept.*
172. Een bestanddeel van den zin kan meer dan éénen ondergeschikten zin van verschillenden aard bij zich bekomen. Bijv.: *Wij zien, wanneer wij de geschiedenis nagaan, dat God menigmaal het goede uit het kwade*

heeft doen voorkomen. Hier heeft het gezegde *zien* een bijw. tijdbepalenden zin en een zelfstandigen voorwerpszin bij zich.

O P G A V E N.

Alles wat wij onthouden, overlaadt of versiert ons geheugen, naarmate dat wij nuttelooze of belangrijke zaken leeren — Wij voorzagen dat ongeluk niet, anders (No. 92, de *Aann.*) zouden wij het vermeden hebben — Ik geloof dat, als wij slechts water dronken, mits wij er aan gewoon waren, wij er ons wel bij zouden bevinden — De sleutel brak, met dat hij het slot omdraaide — Gedraag u op zulke wijze, dat gij de goedkeuring der eerlijke lieden verdient — Als gij slaapt, terwijl anderen zich bezig houden, zult gij u moeten bezig houden, als anderen slapen. — Naarmate de volken beschaafder werden, leverden zij aan de nakomelingschap de merkwaardige gebeurtenissen hunner geschiedenis over — Nadat de Tartaren, onder aanvoering van Gengis-Khan, China veroverd hadden, onderwierpen zij zich aan de beschaving van dat land — Copernicus ontdekte de beweging der aarde om de zon; doch zijne tijdgenooten namen deze waarheid niet aan — Wij beklagen de luiaards; ofschoon men zelden hen beklaagt, die zich door hunne eigene schuld ongelukkig maken — Eertijds verschenen en verdwenen de staartsterren, zonder dat men wist vanwaar zij kwamen, noch waar zij heen gingen — Hoeveel menschen worden geboren en sterven, zonder dat zij eenige sporen van hun doorgang op de wereld achterlaten — Als beuzelarijen u afleiden, moeten wij niet op groote vorderingen rekenen — De Noordsche volken voerden in Europa het tweegevecht in, dat de Grieken en Romeinen niet kenden — Gij zult zeker anderen behagen, als gij hun slechts aangename zaken zegt — Het is onmogelijk, dat wij vooruit weten, in welke omstandigheden we ons zullen bevinden; daarom willen wij den tijd onzer jeugd wèl besteden — Er zijn landen, waar het nooit regent — Indien gij gevoeldet, hoe kostbaar de tijd is, zoudt gij zoo lang niet slapen — Jeroboam richtte gouden kalveren op en begunstigde de afgoderij, omdat hij het volk van Juda haatte en opdat de Israëlieten niet offeren zouden in den tempel te Jeruzalem — In de eerste dagen der Lente ontkiemen de planten; naar-

mate de warmte toeneemt, schieten zij spruitjes, worden met bladeren bezet, beginnen te bloeien, en bereiden de vruchten, welker rijpwording meer warmte vereischt, dan de vorige tijdperken — De beefaal treft onzichtbaar, gelijk de electriciteit, en verdooft de hand, die haar aanraakt — Indien wij in onzen ijver verkoelden, zouden wij niet in onze ondernemingen slagen; want het is niet in het strijdperk, maar aan het einde van de loopbaan, dat men de overwinnaars bekroont — Hij leefde maar voort, zonder dat hij veel over deze waarschuwing nadacht — De vischvangst maakt voor vele volken een middel van bestaan, en viſch het eenige voedsel uit *) — De buitensporige uitgaven verarmen de huisgezinnen, gelijk de koorts het lichaam vermageren, of gelijk de stormen de boomen van hunne bladeren en hunne vruchten ontblooten — Toen de Franken Gallië innamen, maakten zij zich door het geweld meester van een groot gedeelte van de veroverde landerijen, vestigden zich aldaar, en brachten de vorige eigenaren tot den slavenstand — De loodsvisch is een kleine visch, welke vóór de snuit van den haai zwemt, hem den weg wijst en hem naar zijne prooi geleidt — Gij zult uw naaste lief hebben, gelijk u zelven — Indien wij de goede eigenschappen, die wij in anderen opmerken, niet achten, of indien wij ze minder achten dan de onze; indien wij aan onze gebreken kleuren en namen geven, die ze in ons oog verminderen; indien wij in anderen gebreken zoeken, terwijl wij in onze harten deugden trachten te vinden: dan nemen wij de voorschriften der nederigheid niet in acht — De rekenkunst vereischt de kennis der getallen of de telling, alsmede die der vier regels, te weten: de optelling, de vermenigvuldiging, de aftrekking en de deeling — De staartsterren waren eertijds, gelijk de eclipsen, voor de bijgeloovige en onkundige volken een voorwerp van schrik — Het lachen is het teeken der vreugd, gelijk de tranen een kenmerk der smart zijn — De baobab is de reus van het plantenrijk, gelijk de boa die der kruipende dieren is — In de tornooispelen waren de ridders zeer dikwijls onbekend, zoodat het somtijds gebeurde, dat broeders, ja zelfs vader en zoon, tegen elkander streden, zonder dat zij elkander kenden — De man, die trotsch is op eene aanzienlijke geboorte, of hoovaardig wegens den roem zijner voorouders, is, indien hij zelf onze achting niet verdient, even zoo dwaas als een aamborstige,

---

*) Deze samentrekking is min of meer vreemd.

die voorzanger zoude willen worden, omdat zijn grootvader eene schoone stem had — Er zijn slechte voorbeelden, zegt Montesquieu, die erger zijn dan misdaden — Wij hebben u belooningen beloofd, op voorwaarde dat gij u met ijver zoudt toeleggen op uwe studiën — Sommige kinderen werken zonder aandacht; ook maken zij fouten, die ze zouden kunnen vermijden — De Pyreneën, door welke Frankrijk en Spanje gescheiden worden, strekken zich van den Atlantischen Oceaan tot aan de Middellandsche Zee uit — De Rijn, aan welks oevers men zooveel schoone steden vindt, loopt door zeer vruchtbare vlakten, en besproeit somtijds den voet van schilderachtige bergen — Velen trachten rijkdommen te verwerven, zonder dat zij zich bekreunen om de wettigheid der middelen, welke zij daartoe aanwenden — Er zijn menschen, die niet vreesachtig zijn, en toch opspringen, als zij een gewerschot hooren — Wij zijn innig overtuigd, dat onze dagelijksche bezigheden tot ons geluk zullen bijdragen; terwijl liefdeloosheid en losbandigheid ons onvermijdelijk in de grootste ongelukken zouden dompelen — De leerlingen van Pythagoras woonden gedurende zes jaren zijne lessen bij, zonder dat ze een woord spreken mochten — Wij verwaarloozen dikwijls kostelijke oogenblikken, ofschoon wij overtuigd zijn, dat de verloren tijd niet teruggevonden kan worden — Er zijn zaken, die wij dikwijls moeten herhalen, uit vreeze, dat wij ze vergeten zullen — Zij zullen hunne misdaden niet bekennen, tenzij wij overtuigende bewijzen hebben — Ik zal aan uw verzoek voldoen, onder voorwaarde, dat gij mij met een bezoek vereert — Men plukt gewoonlijk de vruchten niet, voordat zij rijp zijn; men zal insgelijks de vruchten der studie niet plukken, voordat ze rijp zijn — Indien wij ooit de plichten vergaten, die wij aan onze voorouders verschuldigd zijn, zouden wij den naam van Nederlanders onwaardig wezen — Schoon de slavernij sedert de oudste tijden bestaan heeft, is zij onbestaanbaar met den tegenwoordigen staat van de zeden en den godsdienst — Schoon Cesar en Pompejus schijnbaar vrienden waren en bondgenooten, beschouwden zij elkander met ijverzucht en wantrouwen — Het paard, waarop de Hertog van Wellington reed in den slag bij Waterloo, werd later door hem op pensioen gesteld — De pen, waarmede de gevolmachtigden in 1856 den vrede van Parijs teekenden, was gemaakt van eene arendsschacht — Hoe meer Wilberforce over de slavernij nadacht, hoe meer hij overtuigd was van hare onrechtvaardigheid — Hoe meer een gie-

rigaard heeft, des te meer begeert hij — Het Engelsche parlement sluit gewoonlijk zijne zittingen omstreeks de maand Augustus, omdat op dien tijd de aanzienlijke familiën gewoonlijk de stad, Londen, verlaten — De meeste Europeërs geven, wanneer zij elkander ontmoeten, elkaar de hand, maar de Laplanders wrijven hunne neuzen tegen elkander — In een tijd, als de onze, moet men op zijne hoede zijn — In dagen, als de uwe, moet men zich wachten voor kwaad gezelschap — Ik bemin hem, zooals mijnen broeder (I, bl. 70, n°. 51) — Hij stierf zoo als een held — Hij leefde zoo als een wijze — De bekwaamheid uws broeders, in zoo verre hij onderwijzer is, valt niet te betwijfelen — Daar is er, die zeggen, dat hij een dronkaard is — Hoe het zij, ik blijf zijn vriend — Nu hij het nog eens aan den rand des grafs herhaalde, nu kon er geen twijfel meer overblijven — Zoo geleerd als hij is, zoo bescheiden is hij ook — Even schoon als zij is, even zedig is zij — Hoe langer gij blijft, des te aangenamer is het mij — Ik ben blijde, dat hij komt.

GEMENGDE OPGAVEN.

1.
  - a. Vroeg rijp, vroeg rot.
  - b. Vroeg wijs, vroeg zot.
  - c. Vroeg sneeg, vroeg slecht (dom).
  - d. Vroeg heer, vroeg knecht.
  - e. Vroeg los, vroeg vast.
  - f. Vroeg waard, vroeg gast.
  - g. Vroeg wild, vroeg tam.
  - h. Vroeg rap, vroeg lam.
  - i. Vroeg valk, vroeg uil.
  - j. Vroeg hengst, vroeg guil (knol).
  - k. Vroeg lief, vroeg leed.
  - l. Vroeg koud, vroeg heet.
  - m. Vroeg vuur, vroeg asch.
  - n. Vroeg zomer, kwaad gewas.
  - o. Vroeg te wijn, vroeg bedorven.
  - p. Vroeg dronkaard, vroeg gestorven.
2.

Vriend! zijt gij wijs,
Buig jeugdig rijs;
Want de oude stam
Is al te stram.
3.

Een jong hondeke kan leeren springen;
Een jong vogeltje kan leeren zingen;
Een jonge papegaai leert menschenpraat;
Maar, als men oud is, komt leeren te laat.
4.

Wie zwijnen wil streelen, en met kinders wil mallen,
Die doet ze-beide in den modder vallen.
5.

Die wèl bemint,
Kastijdt zijn kind.
6.

Het is ten allen tijd bevonden:
Van zachte meesters — vuile wonden.

7. Straf vrij wel hard uw waarde kind,
Indien ge dat op leugens vindt;
En, zoo gij eenig ding vermeugt,
Leer waarheid spreken aan de jeugd.
8. Het moog' vloeien, het moog' ebben,
't Groot schip wil groot water hebben.
9. Dit leerde ik laatst van onze gasten (matrozen):
Op één schip geen twee groote masten.
10. Toen kok en bottelier laatst eens te zamen keven,
Toen hoorde ik, onder wien de boter was gebleven.
11. Rept handen en voeten,
God zal het verzoeten.
12. 't Zij waar we zeilen of laveeren,
Is God met ons, wie kan ons deren?
13. Al die veel razen
Zijn niet dan dwazen;
Gij, zijt gij vroed (wijs),
Zoo zwijg en doet.
14. Geen spietse maakt zoo diepe wonden,
Als achterklap en booze monden.
15. Een wijs man en een dwaze, met hun tweeën,
Weten meer dan één wijze alleen.
16. Alles wat men niet kan mijden,
Moet men stil en willig lijden;
Want in pijn en ongeluk
Baart onwil den meesten druk.
17. Die 't al wil koopen wat hij ziet,
Schoon hij verstaat den handel niet,
En veel verteert op kleine winste,
En nimmermeer wil zijn de minste,
En alle man zijn goed vertrouwt,
En niet zijn boek behoorlijk houdt,
En zelden rekent, weinig schrijft, —
't Is vreemd, zoo hij een koopman blijft.

18.   Hoe hooger berg, hoe lager dal,
               Hoe grooter boom, hoe zwaarder val.
               Hoe grooter staat,
               Hoe grooter haat.
19.   Vriend! meent gij 't met het schaapje wel,
               Zoo scheer de wol en niet het vel.
20.   De vorsch springt weder naar den poel,
               Al zit hij op een gulden stoel.
21.   Het hof zal naar geen ezel vragen,
               Dan als er zakken zijn te dragen.
22.   Doet bij een kleintje dikmaals wat,
               Zoo wordt het nog een groote schat.
23.   Wie vindt of wint een waren vriend,
               Die heeft zijn dagloon wel verdiend.
24.   Die een ambacht heeft geleerd,
               Krijgt den kost, waar hij verkeert.
25.   Mij dunkt, hij is in goeden staat,
               Die zonder schuld te bedde gaat.
26.   Zonder wagen, niet vergaren;
               Zonder wijsheid, niet bewaren.
27.   Gaan uw zaken naar uw wenschen,
               Dank God, maar poch niet bij de menschen.
28.   Wist iemand wat gebeuren zou,
               Hij deed schier alles wat hij wou.
29.   Wie vriendschap aan een vriend verwijt,
               Die is zijn vriend en vriendschap kwijt.
30.   Komt niet tot iet,
               't Is elks verdriet.
31.   Moogt gij niet geven,
               Weg zijn de neven!
32.   Zijt gij goedsmoeds,
               Gij doet wat goeds.

33. Hoe zwaarder lot,
Hoe nader God.
34. Schaf raad
Voor 't kwaad,
Eer 't verder gaat.
35. Grijpt,
Als 't rijpt.
36. Het geld; dat stom is,
Maakt recht, dat krom is,
En wijs, dat dom is.
37. Handelt gij met pek,
Licht krijgt gij een vlek.
38. Lange menschen zelden wijs;
Groote gekken zelden grijs;
Witte luiden zelden stout;
Groote dronkaards zelden oud;
Maar, hetzij men rijdt of vaart,
Korte menschen trotsch van aard.
39. De roem onzer vaderen is de onze niet, teuzij wij hunne deugden navolgen.
40. Ik verkies, zeide Leonidas, een roemvollen dood boven een onbeduidend leven; want mijn leven behoort aan de natuur, en de roem mijns doods behoort mij.
41. De deugd vereenigt de menschen, daar zij hun een wederkeurig vertrouwen inboezemt; de ondeugd daarentegen scheidt hen en vervult hen met wantrouwen.
42. Na den dood van Cesar zeide Brutus: Ik beminde Cesar niet minder, maar ik beminde Rome meer. Omdat Cesar mij beminde, ween ik over hem; omdat hij dapper was, eer ik hem; maar omdat hij eerzuchtig was, doodde ik hem. Ik heb tranen voor zijne liefde, vreugde voor zijn geluk, eer voor zijne dapperheid, en den dood voor zijne eerzucht.
43. Fraukrijk telt ongeveer zeven en dertig millioen bewoners, van welke zes en dertig millioen Katholiek zijn; dus is slechts één zevenendertigste der bevolking Protestantsch.

44. Dit is een voorschrift, dat allen behoorden in acht te nemen :
Wees rechtvaardig jegens alle menschen.
45. Indien er geen goud was, zouden de menschen niet minder gelukkig zijn; maar zoo zij gebrek aan ijzer hadden, zouden zij zeer verlegen staan.
46. De vraag, of het waar is, dat Arnold von Winkelried bij Sempach den dood stierf voor de vrijheid van zijn vaderland, moet toestemmend beantwoord worden, daar dezer dagen is ontdekt, dat het feit is opgeteekend in eene kroniek, welke uit de eerste helft der 15de eeuw dagteekent en berust op de bibliotheek der Zurich.
47. Wij lezen in de spreuken: Mijn zoon, indien gij mijne woorden wilt ontvangen, en mijne geboden bij u wegleggen, dan zult gij verstaan de vrees des Heeren en vinden de kennis Gods.
48. De dwingelandij van Filips den Tweeden veroorzaakte een oorlog, die tachtig jaren duurde, en die het machtigste rijk, dat toen in Europa was, arm en ongelukkig maakte, terwijl onze opkomende staat steeds in rijkdom en aanzien toenam.
49. In 't jaar 590 verscheen er eene komeet, aan welker invloed eene verschrikkelijke epidemische ziekte werd toegeschreven, welke in dit jaar heerschte, en in welker crisis de lijders werden aangegrepen door niesvlagen, die dikwijls door den dood gevolgd werden. Daarom werd het eene gewoonte, wanneer die vlagen zich openbaarden, dat de omstanders hun zegen gaven aan den lijder, terwijl zij uitriepen: „God zegene u!”
50. De geheele kleeding, welke door den Prins van Oranje gedragen werd op het oogenblik, dat Balthasar Gerards hem doodde, is nog te zien in den Haag, in 't nationale museum.
51. Themistocles, die de geduchte vloot van Xerxes vernield en Griekenland van den ondergang gered had, werd later door de Atheners verbannen, en leverde zich, gelijk Napoleon, in de handen zijner vijanden over.
52. Hoe weinig veldheeren en veroveraars stierven een natuurlijke dood! Immers, Hannibal vergiftigde zich, ten einde

- hij aan 't zwaard zijner vijanden ontkomen mocht; Pausanias, die te Plataea overwon, stierf van honger; Philippus van Macedonië werd vermoord; Mithridates, koning van Pontus, werd ter dood veroordeeld door zijn ontaarden zoon, trachtte zich te vergiftigen, en, daar hij hierin niet slaagde, doodde hij zich zelve; Scipio de jongere werd vermoord en Drusus vergiftigd, op aanstoking hunner vrouw; Cinna, Cesar, Pompejus en anderen hadden geen beter lot.
53. Het geweten is onze trouwste raadgever; want waarschuwt het ons niet, wanneer wij iets kwaads bedenken, en moedigt het ons niet aan, wanneer wij braaf handelen?
54. Het sjilpen en zingen van verscheidene kleine vogeltjes was het eerste zekere teeken van land, dat Columbus en zijn scheepsvolk verblijdde, sedert zij de Canarische eilanden verlaten hadden.
55. Kom Gij tot ons op de wolken,
Heer! in uwe majesteit,
Opdat spoedig alle volken
Eeren uwe heerlijkheid.
56. De meeste Stuarts waren ongelukkig; maar 't lot der schoone en ongelukkige Maria, koningin van Schotland, heeft meer deelneming verwekt, dan dat van eenig ander lid dier rampspoedige familie.
57. De dagbladen berichtten dezer dagen, dat de laatste afstameling der Stuarts, eene stokoude vrouw en de weduwe van een schoolmeester, in een dorpje van Schotland is overleden.
58. Welige akkers, groene boomen,
Malsche weiden, dartel vee,
Nieuwe boter, zoete mee,
Klare bronnen, koele stroomen,
Frissche luchten: overvloed
Maakt het buitenleven zoet.
H. K. Poor. *Akkerleven.*
59. De leeuw, die vroeger drie deelen der oude wereld bewoonde (Europa, Azië en Afrika), is nu beperkt tot Afrika en eenige naburige gedeelten van Azië, even als zulks de panter en de luipaard zijn.

60. De letterkunde omvat de dichtkunst, de welsprekendheid, de geschiedenis, de spraakkunst, en iedere soort van geschrift of rede, wat ook het onderwerp zij.
61. Wat is de geschiedenis der volken dan een verhaal van de dwaasheden, misdaden en ellende der menschen?
62. Het Elysium, de plaats der gezaligden bij de ouden, werd voorgesteld als een oord, waar eene eeuwige lente heerschte, en de zielen der rechtvaardigen een leven leidden van stil genot.
63. De Tartarus, waar de gedoemden voor een schuldig leven boetten, was, volgens hunne denkbeelden, eene duistere en sombere plaats, die omgeven was door een driedubbelen muur en vier vlammende stroomen.
64. Schoon een blinde verstoken is van 't genot, dat het gezicht van de schoonheden der natuur aanbiedt, is er echter onder de Schotsche dichters zulk een ongelukkige, die zich beroemd gemaakt heeft door zijne heerlijke natuurschilderingen, namelijk Henry the Minstrel, die omstreeks 1440 leefde.
65. De arme, dien wij niet groeten, alleen omdat hij arm is, is misschien een edeler mensch dan de rijke, voor wien wij ons buigen, omdat hij rijk is.
66. Een Engelsch schrijver zegt van onzen eenigen de Ruiter: „Hij was zulk een gemoedelijk man, zulk een nauwgezet en godvruchtig christen, zulk een stout soldaat, zulk een wijs, ervaren en gelukkig bevelhebber en zulk een trouw en warm vriend van zijn vaderland, dat de nakomelingschap hem te recht beschouwt als het sieraad zijner eeuw en de eer zijns lands.
67. Eenigen zeggen, dat eene van de stellingen van Bacon, den grooten Engelschen wijsgeer, was: Kennis is macht.
68. In de maand April 1856 had, te Spithead, de grootste ontwikkeling van zeemacht plaats, waarvan de geschiedenis melding maakt, toen de koningin van Engeland eene wapenschouwing hield over eene vloot van twee- tot driehonderd zeilen.
69. De ouden stelden het menschelijk leven voor onder het beeld van drie zusters, van welke de eene een klos hield, en de tweede een draad, dien de derde met eene schaar afsneed.

70. Men veronderstelt, dat de pokken, eene ziekte van een zeer besmettelijken aard, omstreeks de 13de eeuw uit Arabië in Europa overgebracht werden.
71. Eene metonymie (woordverwisseling) is eene figuur, waardoor wij de oorzaak voor de uitwerking, of de uitwerking in de plaats van de oorzaak stellen, als wanneer wij zeggen: Hij leest Milton, voor: Hij leest Miltons Werken.
72. In Engeland worden bij rechtsgedingen, waarbij het leven of dood geldt, de gezworenen, wanneer zij niet eenstemmig zijn, zonder eten of drinken opgesloten, totdat zij tot een eenparig besluit komen.
73. Het ware karakter van den leeuw was bijna onbekend, totdat Gérard, de beroemde leeuwendooder, dat dier tot zijne studie maakte, en bewees, dat de edelmoedigheid van den koning der woestijn zeer te betwijfelen is, niettegenstaande de geschiedenis van Androcles en andere van dergelijken aard.
74. De naam van Willem III, Prins van Oranje, zegt Macauley, roept ons voor den geest een mager en zwak gestel; een hoog voorhoofd; een neus, die gebogen is als de bek eens arends, en een oog, hetwelk dat des arends in glans en scherpte evenaart.
75. Bilderdijk was een vertrouwd vriend van Southey (een Engelsch dichter), die hem bewonderde en waardeerde, evenzeer als hij zelf door Bilderdijk bewonderd en gewaardeerd werd.
76. Het licht der zon is geen teruggekaatst licht als dat der maan en der planeten.
77. Door zijn troonsafstand liet Karel V een zoo uitgestrekt rijk na aan zijn zoon Filips, dat men zeide, dat de zon er nooit in onderging.
78. Toen de beroemde kardinaal Wolsey op zijn sterfbed lag, riep hij uit: „Zoo ik mijn God slechts half zoo trouw gediend had als ik mijn koning gediend heb, zou Hij mij nu niet in mijn laatste uur verlaten.”
79. De Nederlanders zijn meer verschuldigd aan Willem den Zwijger dan aan eenig ander hunner vorsten; want hij was het, die hen bevrijdde van een vreemd juk; hij was het, die hun een bestaan gaf als natie.

80. Een rijke vindt licht vrienden; hij die het niet is, ondervindt dagelijks, dat een waar vriend zeldzaam is.
81. Wie gij ook zijt, en welke uw rang of maatschappelijke betrekking ook moge wezen, herinner u steeds, dat wij in de wereld gezonden zijn, opdat we elkander zouden helpen en bijstaan.
82. Men zegt, dat Cromwell verscheidene slaapkamers had, en dat zijne beste vrienden niet wisten in welke daarvan hij sliep.
83. Laten wij nooit trotsch zijn op rang of stand; want geen van beide kan ons eerbied of achting verschaffen, tenzij zij vereenigd zijn met deugd.
84. Men veronderstelt, dat Amerika bevolkt is geworden door stammen, welke uit Europa kwamen; en men vermoedt, dat deze over de Aleutische eilanden, of over die, welke in den Oceaan verspreid liggen, daarheen getogen zijn.
85. Geen der koningen van Frankrijk is meer lof toegezwaard dan Lodewijk XIV, schoon misschien weinigen het ooit minder verdiend hebben.
86. Prior, de dichter, verhaalt van zijn vriend en beschermer, den Hertog van Dorset, dat zijne bedienden hem in den weg plachten te gaan staan, wanneer hij toornig was, omdat hij hen zeker beloofde voor al de onwaardigheden, die hij hen deed lijden.
87. Lodewijk XI zeide dikwijls, dat de koning niet wist te regeeren, die niet wist te veinzen; en dat, indien hij dacht, dat zijne muts zijne geheimen wist, hij haar in 't vuur zoude werpen.
88. Attila, koning der Hunnen, de verschrikkelijkste van al de vijanden der Romeinen, was zulk een wild, wreed en onmeedoogend monster, dat hij in de geschiedenis bekend staat als de geesel Gods.
89. Men heeft dikwijls, en zeer te recht, opgemerkt, dat de ware adel die der natuur is, en dat hij geheel onafhankelijk is van het toeval der geboorte.
90. Terwijl de Romeinen in het bezit waren van Britannië, bouwden zij een muur dwars door het eiland, van kust tot

- kust, als een slagboom tegen de invallen der Picten en Schotten.
91. Geen weldoener werd ooit schandelijker belasterd door den persoon, dien hij verplichtte, dan Frederik de Grootte door Voltaire.
92. De lastertong is een zwaard, dat met éénen slag er drie kwetst: zich zelven, den beleedigde en den toehoorder.
93.   Wat gij niet wilt, dat u geschied',
              Doe dat ook aan een ander niet.
94. Weet gij niet, dat zij, die in de loopbaan loopen, wel allen loopen, maar slechts één den prijs behaalt?
95. Is 't zeldzaam, dat men vrienden vindt, 't is niet minder zeldzaam, dat men ze in waarheid zoekt.
96. Ik zeg u, zoo wie ten onrecht zich vertoornt tegen zijn broeder, die is strafbaar door 't gericht.
97. Men mocht de jeugd wel vroegtijdig inscherpen, dat in de boeken het minste deel staat van 't geen er te leeren is.
98. Die een gouden poort wil maken, brenge er elken dag een nagel toe.
99. Der braven omgang maakt ons braaf; doch wie met slechten verkeert, verliest zelfs al de deugd, die hij bezit.
100. Die een vijand (3n.) vergeeft, verkrijgt een vriend.
101.   Een kinderhart moet zijn
              Als de leliën zoo rein,
              Als de dauw zoo klaar,
              Als de spiegel zoo waar,
              Zacht en teer als de roos,
              Als de voogden altoos
              Zoo blij.
102. De Overheid is niet voor hen, die goed, maar die kwaad dóen; want zij is Gods dienares.
103. Gelukkig het volk, dat door een wijs koning geregeerd wordt; maar nog gelukkiger de koning, die het geluk zijner onderdanen uitmaakt en zijn eigen geluk in de deugd vindt.
104. De grond van Kanaän was oudtijds, toen hij vlijtig bebouwd werd, bij uitstek vruchtbaar, en draagt daarvan de sporen

- nog heden, nu hij jammerlijk verwaarloosd ligt, en aan ontelbare oorlogsverwoestingen ter prooi is geweest.
105. Als men een man gelijk Mozes boven zich gehad heeft, gevoelt men wat men mist, wanneer men hem verliest.
  106. Jozua wilde weten, of er ook een leger verzameld was aan de overzijde der Jordaan, dat hun den overtocht konde betwisten; hoedanig de gesteldheid was der stad Jericho, waarop de eerste aanval moest geschieden; en hoe, in het gemeen, de geestgesteldheid der Kanaänieten was.
  107. De Kanaänieten waren kooplieden; al de nabijgelegen volken handelden met hen, en er kon geene stad zijn, waar zich meer vreemdelingen en reizigers ophielden, dan daar.
  108. Intusschen baarde de tegenwoordigheid der twee Israëlieten opzien in de stad; hetzij zij zich door het een of ander ver-raden hadden; hetzij thans, om de nabijheid van het Israëlitische leger, alle vreemdelingen verdacht waren.
  109. De Oostersche huizen hebben platte daken, daar men op wandelt, somtijds op slaapt, en op uitspreidt, wat men in de zon wenschte te koesteren of te drogen.
  110. Zij gaf hun den raad, dat zij niet terstond naar de Jordaan terug zouden keeren, als wanneer zij hunnen vijanden on-twijfelbaar in handen zouden vallen; maar, dat zij zich be-geven zouden naar het gebergte aan de andere zijde van de stad, waar men hen niet zoeken zoude, en in welks woeste plekken, ruigten, grotten en spelonken zij onmogelijk ontdekt konden worden.
  111. De overtocht der Jordaan kon nauwelijks anders dan te Reth-Abará (veerhuis) geschieden, ook wanneer de rivier door een wonder waterloos werd; want overal elders moest het bed der rivier week en slibberig wezen; dáár alleen had men een vasten grond onder zijne voeten.
  112. In Palestina is, gelijk in Egypte, de hagel een zeldzaam verschijnsel; maar wanneer die in zulke landen valt, is hij doorgaans veel vreeselijker en vernielender, dan wij in onze streken ons verbeelden kunnen.
  113. Zon en maan staan toch niet te gelijk aan den hemel, dat

beide schijnsel geven, en bij het licht der zon wordt dat van de maan geheel overtollig.

114. De koningen werden met het zwaard gedood en hunne lijken aan staken ten toon gehangen tot aan den avond, wanneer zij begraven werden in dezelfde spelonk, waarin zij veiligheid voor hun leven gezocht hadden.
115. Elke stam had zijn stamvorst; de grootere geslachten, hunne Sjeikhs of oudsten; de zoogenoemde vaderlijke huizen, hunne Hoofden en Oversten; terwijl verder de aartsvaderlijke regeering de plaats van een geregeld en vast bestuur verving.
116.   Jehova! toen Gij optoogt van Seir,
           Prachtig daarheen traadt uit Edoms velden,
           Toen daverde de aarde; ook dropen de hemelen:
           De wolken dropen water.
117. Eerst verklaart Mozes, dat hij onbekwaam is tot zulk eene zending; daarna zegt hij, dat zijn volk zelfs den God niet meer kennen zal, die hem tot hen zendt; voorts brengt hij in het midden, dat hij geen geloof noch gehoorzaamheid bij hen vinden zal; toen ook deze zwaarigheid werd opgelost, beriep hij zich op zijne onbespraaktheid; eindelijk, daar ook de nietigheid van deze bedenking hem wordt aangetoond, onderwindt hij zich de vraag: zend toch een ander dan mij.
118. Een moeielijk begin baart doorgaans een glansrijk einde; vroege voorspoed maakt opgeblazen, onachtzaam, blind voor gevaren, en bederft somtijds de beste zaak.
119.   Intusschen woelt, aan de andre zij,
           Een ander deel van 't rot,
           En heeft, terwijl hij elders vecht,
           De stormleer aan den muur gehecht,
           En stroomt op eens in 't slot.
120.   De donder sloeg verschriklijk neer
           Op Alva's overmoed,
           En stoorde hem in 't helsch vermaak,
           Terwijl hij zat, en zon op wraak,
           En wetten schreef met bloed.
121.   Nog hoor ik in uw lommerzalen,
           Terwijl het vinkje tjlpt en tiert,

- Den toovergalm der nachtegaleu,
 Wanneer natuur haar hoogtijd viert.
122.   Zweert allen, die uw tranen kwist,
           En laf en weerloos beeft,
           Dat Haarlem nog geen mannen mist,
           Zoo lang zij *) vrouwen heeft.
123.   Al dekt hem schild noch helm, toch is hij blind voor tranen,
           Voor jammerklachten doof;
           Hij heerscht alom; verwoesting heet zijn wapenrusting;
           Verschriklijk is zijn komst.
124.   De nachtegaal verstomt in 't woud;
           't Viooltje bloeit niet meer;
           Maar 't zeisen blinkt in 't golvend goud,
           En de aren vallen neer.
125.   „Neen! dat niet, neen!” riep dappre Rijk,
           „Ik stroopen langs de zee!”
126.   Als iemand verre reizen doet,
           Dan kan hij wat verhalen;
           Daarom nam ik mijn stok en hoed,
           En ging terstond aan 't dwalen.
127.   Hij hoort der vooglen morgenlied,
           Dat blij Gods lof vermeldt,
           Terwijl zijn oog naar boven ziet,
           En 't hart, dat zooveel vreugd geniet,
           Dien dankbren zang verzelt.
128.   Hij ziet, hoe gras en klaver groeit,
           En voedt zijn glanzig vee;
           Hoe 't golvend graan op de akkers bloeit,

---

*) Als men eene stad of een land als handeleude persoon laat optreden, plaatst men de persoonl. en bezitt. voornaamwoorden, die op den naam van stad of land terugwijzen, al is hij ook van 't onz. geslacht, liefst in het vrouwelijk geslacht:

Heel Neerland zendt haar wensch ten hemel; opgetogen
 Ziet zij haar kinderen voor hare eer ten kamp gevlogen,
 Den weerstand tarten, 't lot braveeren, om, misschien,
 Een lauwer meerder aan haar lauwerkroon te zien.

- En 't beekje door de velden vloeit,
In ongestoorden vree.
129. Als de lieve zon des morgens
Weer haar blinkend licht verspreidt;
En door koesterende stralen
Alles wenkt tot vroolijkheid:
Smaak ik waar genot en vreugd,
Daar zich al wat leeft, verheugt.
130. Als het lief gezang der voog'len
Klinkt door besch en woud en veld;
Al 't gedierte, blij en vroolijk,
Samen 's Heeren goedheid meldt:
Stem ik ook, verheugd van zin,
In dat blijde lofied in.
131. Als de dauw op bloem en bladen
Schittert in den zonneshijn;
En het is, of al die droppels
Louter diamanten zijn:
Dan zing ik op blijden toon:
o, Wat is de schepping schoon!
132. o Lieflijk licht!
Uw trotsch gezicht
Houdt ons verrukt en opgetogen;
Want uwe pracht
Toont ons de macht
En gunst van 't Godlijk alvermogen.
133. Luid klink' mijn lied,
Als ik den broeder bied
Vertroosting in het lijden;
Hem help en schraag;
Met hem dat lijden draag,
En hem mijn zorg mag wijden.
134. Wanneer het water stille staat,
Wanneer de mensche ledig gaat,
Wanneer het ijzer rusten moet,
Niet een van allen blijft er goed.

135. Uw tong zij sleutel van 't gemoed;
Maar daarom is het nog niet goed,
Dat gij 't voor ieder open doet.
136. Wèl verzonnen,
Goed begonnen,
Half gewonnen.
137. Goed verloren, niets verloren;
Eer verloren, half verloren;
Moed verloren, alles verloren.
138. Wanneer gij rijdt op gladde baan,
En iemand struikelt, u ter zij,
Die hartlijk graag weer op wou staan,
Rijd niet meedoogenloos voorbij,
En... bind meteen uw schaats wat aan.
139. Voelt gij nog kracht tot willen, werken, wagen
Voor ieders heil, in zin en hart en geest,
Weet dan — hoe streng het jaar u zij geweest —:
„De last draagt licht, die trouwe harten dragen,
Als ieders liefde dragen wil het meest.”
140. Van alle heuveln springen
De beekjes in het dal;
Zij ruischen en zij zingen
In watersprong en waterval,
Alsof heur stoet een dartle schaar
Van kindren waar’.
141. Dien zwakke ik nog een sterke heet,
Die van zijn eigen zwakheid weet.
142. Hij heeft geluk en zegen,
Die altijd in Gods wet
En in zijn rechte wegen
Zijn treden vlijtig zet;
Geen tonge kan verhalen,
Geen pen beschrijven kan,
Geen kunstenaar kan malen
't Geluk van zuik een man.
143. Heemskerk, die dwars door 't ijs en ijzer dorst te streven,
Liet de eer aan 't Land, hier 't lijf, voor Gibraltar het leven.

144. Mij dunkt, de wereld noemde een wijs man, wel te recht:
De tafel van Gods Tien Geboden, averecht.
145. Zoo lang nog Zwitserland roemt op zijne eeuwige Alpen,
Zoo lang de Gele Zee om China's grond zal zwalpen,
Zoo lang nog de adelaar de zon in 't aanzicht boort,
Snelt naar de onsterfelijkheid de naam van Koster voort.
146. De heete moutwijn stremt, hoe fel en sterk zij stoken;
De wanden zijn berijpt, al zien ze zwart van 't rooken;
En de ingedragen sneeuw, die aan hun holsblok zit,
Valt op de vuurplaat af, maar blijft er droog en wit.
147. Hij rekt de leden rank uiteen,
En hoort geen weerspraak meer;
Hij wringt zich door het kijkgat heen,
En ploft van d'omloop neer.
148. „Daar hebt gij Jan van Schaffelaar!”
Weergalmt hij in zijn' val;
„Verbrast en deelt hem met elkaar,
En lescht uw heete gal!”
149. Hij stort, hij valt, hij ledebraakt,
En stuiptrekt in den dood,
En 't bloed, waarnaar de woede haakt,
Beschaamt en kleurt ze rood.
150. Ken en hoor en volg Gods stem;
Leer op Hem, als Vader, bouwen;
Leer Hem elken wensch vertrouwen;
Vestig wat gij hoopt, op Hem;
Sla, bij 't wislend lot der aard,
Vroeg reeds 't zielsoog hemelwaart.
-

BEKNOPTTE INHOUD.

33. Er zijn *betrekkelijk onvolledige* en *volstrekt onvolledige* (elliptische) enk. volzinnen. N°. 63; 72; bl. 17, de *Aanm.*

Logische en syntactische ellipsis.

Voorbeelden van synt. ell. — Verklaring van de volzinnen:
óf ik gelukkig ben! óf hij rijk is! — *Aanm.*, bl. 17 en 18.

34. In de *volstrekt onvolledige* zinnen kan ontbreken:
- het werkwoord, als *volledig gezegde* (n°. 73);
  - het werkwoord, als *bestanddeel van het gezegde* (n°. 74, 76);

Zijn, zullen, worden.

Gebruik van den 4en n. voor den 1en. N°. 74 aan het slot, en de *Aanm.*

- het gezegde en het onderwerp (n°. 77);

Beteekenis van *de schooten vieren*. Bl. 15, noot 1.

Willen soms = *eischen*. Id., noot 2.

Verschillende naamv. bij 't werkw. *gelden*. Id., noot 3.

God geef u goeden dag! Bl. 16, noot 1.

[Het verdient hier aangestipt te worden, dat het *Goeden dag!* in 't dagelijksch leven vaak tot *Dag!* verkort wordt. Met *Goeden avond!* enz. is dit niet het geval.]

Tot wederziens! eigenlijk = *Tot wederziene!* Bl. 16, noot 2.

- alles, behalve het onderwerp (n°. 78).

35. In sommige volstrekt onvoll. zinnen heeft *het deelw. van den volm. tijd* de kracht van *de gebiedende wijs*. N°. 75.

Gebruik van den 4en n. voor den 1en. Bl. 7, de *Aanm.* In sommige volstr. onvoll. zinnen heeft *de* zoogenaamde *onbepaalde wijs* de kracht van *de gebi.d. wijs*. N°. 75, aan het slot.

36. Er is bij den samengestelden zin eene *nevenschikkende* en eene *onderschikkende* zinsverbinding. N°. 79 en 80.

De nevenschikkende kan *aaneenschakelend*, *tegenstellend* en *oorzaakaanduidend* zijn. N°. 81 en 82.

37. De *zuiver aaneenschakelende* nevensch. zinsverb. komt tot stand door middel van de voegwoorden *en; ook; niet alleen of niet slechts*, gevolgd door *maar of maar ook; noch; zoowel*, gevolgd door *alsook; noch*, gevolgd door *noch*. N°. 84.

Vele aaneenschakelende voegw. verbinden meestal nevengeschikte zindeelen. N°. 85.

Gebruik en weglating van 't voegw. *en*. N°. 86—88.

Asyndeton en *polysyndeton*. Bl. 24 en 25, de noot.

Epizeuxis. Bl. 27, noot 1.

Verkeerd gebruik van 't voornaamw. *zich*. Bl. 27, noot 2. 't Stoffelijk bijv. naamw. *sneeuwen*. Id.

38. De *voortzettende* of *rangschikkende* aaneensch. nevenschikking komt tot stand door de bijwoorden *eerst, daarna, eindelijk, verder, voorts, wijders, ten eerste, ten tweede, ten laatste* enz. N°. 89.

39. De *verdeelende* aaneensch. nevensch. komt tot stand door de bijwoorden *deels — deels, ter eener zijde — ter anderder zijde; van den eenen kant — van den anderen kant; nu eens — dan eens*. N°. 90.

Deze bijw. verbinden soms alleen nev. zindeelen. N°. 91.

40. In de aaneensch. nevensch. zinsverbinding wordt verder het verband bewerkt:

- a. door een bijwoord van tijd of plaats;
- b. door een bijwoord van hoedanigheid, hoegrootheid of graad.

Het bijwoord *anders* sluit soms een ganschen voorwaardelijken zin in zich. — *Want anders.* — *Of anders.* — *Alswanneer.* — *Nauwelijks* — *of.* — *Zoo groot als.* — *Grooter dan.* — *Zoo groot of.* — *Of = dan?* Bl. 30-34, de *Aanm.*

Soms ontbreekt het bijwoord van tijd of van hoedanigheid. N°. 93.

Alsmede, mitsgaders. N°. 94.

Daarenboven, bovendien. N°. 95.

41. Er is eene *uitsluitende*, eene *in de plaats stellende* en eene *beperkende* tegenstellende nevensch. zinsverbinding. N°. 96.

42. In de *uitsluitende* teg. nev. zinsv. bedient men zich van de scheidende voegwoorden *of, of — of, hetzij — hetzij, hetzij — of.* N°. 97.

De scheidende voegw. verbinden zoowel nevensgeschikte zindeelen als nev. zinnen. N°. 98.

Voorwaardelijk en scheidend *of.* Dit laatste wordt soms vervangen door *dan.* N°. 96.

[Ik weet niet, of hij 't *al of niet, al dan niet* gedaan heeft.]

Onnoodig gebruik van 't voorw. *of.* Bl. 39, de *Aanm.*

Aanwending van *of* bij het achterwege blijven van een hoofdzin. Id.

Waar of ze toch vandaan komen? Of het nog regenen zou vandaag?

43. Bij de *in de plaats stellende* teg. nev. zinsv. bedient men zich van de woorden *maar, neen* en *integendeel.* N°. 100.

De zinnen, wier verbinding een samengestelden zin vormt, kunnen zelve reeds samengestelde zinnen zijn. N°. 101.

44. Bij de *beperkende* teg. nev. zinsv. bedient men zich van de voegwoorden *daarentegen, doch, edoch, maar, dan, nu, veeleer, alleenlijk, toch, ja, ja zelfs, evenwel, echter, noglans.* N°. 102.

Weglating der voegwoorden bij het *in de plaats stellende* en *beperkende* teg. nev. zinsverband. N°. 103.

Niettemin, desnietteenstaande, intusschen. N°. 104.

45. De *oorzaakaanduidende* nevenschikkende zinsverbinding komt tot stand:

a. door de voegwoorden *want, immers, toch* en *namelijk*;

b. door de voegw. bijw. *zoo, alzo, dus, dan, derhalve, dies, bijgevolg, gevolgelijk, dienvolgens*; — *van daar*; — *hierom, daarom, deswege*; — *daartoe, te dien einde*. N°. 105—108.

Weglating van 't nevenschikkend voegwoord bij het *oorzaak-aanduidend* zinsverband. N°. 109.

46. De nevenschikte zinnen worden soms tot een enkelcn zin *samengetrokken*. N°. 66, 110.
47. De samentrekking der nevenschikte zinnen kan plaats hebben, wanneer zij het *onderwerp*; het *gezegde*, 't zij met of zonder een rechtstreeksch voorwerp of eene andere bepaling; het *ond. en een deel van 't gez.*; het *ond. en 't geheele gezegde*; eene *bepaling*; een *hulpwerkw.*; een *hulpwerkw. en een rechtstreeksch voorw.*, of eenig *werkwoordelijk bestanddeel van het gezegde* gemeen hebben. N°. 114.

Gelijkmatigheid of *ongelijkmatigheid* der nevenschikte zindeelen van den enk. volzin. N°. 111.

Woord-ellipse. N°. 115.

Ongeoorloofde zingssamentrekking. Voorbeelden van berispelijke en onberispelijke zingssamentrekking. N°. 116 en 117, en de noten.

De samentrekking wordt soms verwaarloosd, om met meer nadruk te spreken. N°. 118.

Korduaan. Bl. 66, de noot.

48. De samentrekking vindt vooral plaats bij de *aaneenschakelende* en *tegenstellende* zinsverbindingen. Ook bij de *oorzaak-aanduidende* komt zij vooral tot stand, waar het verband der zinnen door *derhalve, bijgevolg, daarom* en *deswege* bewerkt wordt. N°. 112 en 113.
49. Bij de *onderschikkende* zinsverbinding heeft men *hoofdzinnen* en *onderschikte zinnen*, welke laatste ook *afhankelijke zinnen* of *bijzinnen* genoemd worden. N°. 119.
- Tuaschenzin. N°. 119.

Weglating van 't onderschikkend voegwoord. Logische en grammatische onderschikking. N°. 120.
 Verbinding van den hoofdzin met den ondergeschikten. N°. 122.
 Ondergeschikte zinnen van *den tweeden, den derden, den vierden* of van een hooger *graad*. N°. 168.
Aanengevoegde of *ineengevatte* ondergeschikte zinnen. N°. 168.

50. Er zijn *zelfstandig-naamw.* of *zelfstandige-*; *bijvoeglijk-naamwoordelijke* of *bijvoeglijke*, en *bijwoordelijke* ondergeschikte zinnen. N°. 121.

51. De zelfstandige zinnen worden onderscheiden, naar hunnen *inhoud*, in *werkelijk zelfstandige* en *zelfstandig gebruikte bijvoeglijke* zinnen; naar hunne *verschillende betrekking* in den samengestelden zin, in *onderwerpszinnen, voorwerpszinnen, en aanvullingszinnen*, welke laatste ook *gezegdeszinnen* genoemd worden. N°. 123, 125, en bl. 78, de noot.

52. De werkelijk zelfst. zinnen worden met den hoofdzin verbonden door het voegwoord *dat* — het lidwoord van den zelfst. zin — of door het voegwoord *of*.

De zelfstandig gebruikte bijv. zinnen worden met den hoofdzin verbonden door *vragende woorden*, hetzij

a. zelfst. voornaamw.: *wie, wat*;

b. voornaamw. bijwoorden: *waar, wanneer, hoe, waarmede, waartoe, waaraan, waarom, waarbij, waarin, waardoor* enz.;

c. bijvoegl. voornaamw.: *welke, wat voor een, hoedanig*. N°. 124.

53. De *onderwerpszinnen* bevatten het onderwerp van den hoofdzin. N°. 126.

Gedachte onderwerpszinnen. N°. 19 en 20.

Plaatsing van den onderwerpszin. — *Aankondiging* van den onderwerpszin door de voorn. *het, dat, die*. — *Het* ook in den samengest. zin plaatsvervangend (grammatisch) onderwerp. N°. 126.

Plaatsing en vorm van den onderwerpszin na de hoofdzinnen *Wel is waar, Gesteld, Niet waar, Onder ons gezegd en geleven*. N°. 136.

In de zinnen *Al* of *Alles wat ik zie, is goed; 't Is al geen*

goud wat er blinkt, is *al* of *alles* niet het onderwerp, maar slechts eene bepaling van de onderwerpszinnen *Wat ik zie*, *Wat er blinkt*.

Op dezelfde wijze kan *al* of *alles* voorkomen als eene bepaling van een voorwerpszin of van een gezegdes- of aanvullingszin. Bl. 77, de *Aanm.*

54. De *gezegdeszinnen* of *aanvullingszinnen* dienen om het gezegde *volledig te maken*. 't Zijn steeds zelfst. gebr. bijvoegl. zinnen en ze worden niet zelden in den hoofdzin aangekondigd door 't voorn. *dat*. N°. 127 en 6.

Bijzondere kracht van *wat* (= *dat*, *dat*) in den gezegdeszin.

55. De *voorwerpszinnen* in engeren zin vervangen het *voorwerp*: een zelfst. naamw. in den vierden naamval. N°. 129 en 40.

Plaatsing van den voorwerpszin in engeren zin. — Aankondiging er van door 't voorn. *het*. N°. 129.

Beteekenis der volzinnen: *Ik weet niet, dat hij ziek is; Ik weet niet, of hij ziek is; Ik weet niet, of hij wel ziek is*. Bl. 70, de noot.

't Voornaamw. *het* is somtijds de *plaatsvertanger* van een voorwerpszin. Bl. 80, de *Aanm.*

Plaatsing en vorm van den voorwerpszin in engeren zin, bij weglating van 't voegw. *dat*. N°. 135.

Aangehaalde volzinnen. N°. 137.

56. De *voorwerpszinnen* in ruimeren zin vervangen een zelfst. naamw. in den 2^{den} naamv., of een zelfst. naamw., door een *voorzetsel geregeerd*. N°. 130—132, 138, 153, 157.

Aankondiging van den voorwerpszin in ruimeren zin door een samengekoppeld bijw., of door een voornaamwoordelijk bijw. met een voorz.: *daarover, er over, daarvan, daarin* enz. N°. 132.

Beteekenis van *Hij geeft er niet om, dat* — en *Hij geeft er niet om, of hij zich gehaat maakt*. Bl. 83, de noot.

Beteekenis van *bewust*. Bl. 81, de noot.

Het zinlidwoord *dat* wordt soms door *hoe* vervangen. Bl. 84, de *Aanm.*

Een zelfstandig gebruikte bijvoegl. zin kan ook van een voorzetsel afhangen. N°. 132.

Beteekenis van *behalve*. Aanwijzing van de zinnen, waardoor het gevolgd wordt. Bl. 85, de *Aanm.*

Wat mij aangaat enz. — *Voor mij*. Id.

De gedachte: Ik heb mijnen plicht betracht, moet u volloening schenken; enz. Bl. 90, de noot.

37. De *bijvoeglijke* volzinnen worden met den hoofdzin verbonden door middel van de *betrekkelijke* voorn., en van die *voornaamw. bijw.*, die de plaats van betrekkelijke voorn. met voorzetsels vervangen, als: *welke, die, waarmede, waarin, wanneer, toen, waar* enz. N°. 133, 148, 124.

Verkorte bijvoeglijke zinnen. N°. 51, 133. — N°. 52.

Betrekking van sommige bijv. zinnen op den *geheelen* hoofdzin. N°. 143.

Bijv. zinnen, bij *aangesproken personen* staande. N°. 144.

Onderscheiding van de zelfst. en bijv. zinnen, die beide een zelfst. naamw. in den 2den naamval vervangen. N°. 134.

Beteekenis van: *De dag, DAT* — en *De dag, TOEN hij aankam, was mij een feest.* Bl. 87, de noot.

Zelfst. naamw., die bepalingen zijn van zelfst. naamw., kunnen tot bijv. zinnen worden: *Dwaas, die (daar) ik ben; Rampzaalgen, als zij zijn; Socrates, als ware wijze, versmaadde den roem; Hij, liefdadig als hij was, had alles voor de armen veil.* Enz. N°. 50, 166.

Bijstellingen, welke tot bijv. zinnen gevormd kunnen worden. — *Als, namelijk, bijvoorbeeld.* N°. 167.

38. *Bijvoeglijke* volzinnen worden, door weglating van 't onderwerp waarbij zij behooren, tot zelfstandige *onderwerpszinnen*.

Regelen voor 't gebruik van *die*, en *wie* of *zoo wie; hetgeen*, en *wat* of *zoo wat.* N°. 139 en 140.

Overeenkomst in geslacht en getal van het *voornaamw.*, waarmede de zelfst. gebruikte bijv. zin aanvangt, met het zelfst. naamw. of *voornaamw.*, dat voorafgaat. N°. 141.

Verbinding van den bijv. zin met een woord van den hoofdzin, door middel van de bijw. *zooals, als, gelijk*, en de bijv. *voornaamw. hoedanig* en *zulk, al dan niet vergezeld van een pers. voornaamw.* N°. 142.

Toegevende bijwoordelijke volzinnen, welke met *wat* aanvangen, kunnen lichtelijk voor zelfstandig gebruikte bijvoeglijke zinnen gehouden worden. 't *Voornaamwoord het* is ook in dat geval de plaatsvervanger van een gedachten onderwerpszin of voorwerpszin. Bl. 93, de *Aanm.*

Wat leidt soms een *vergelijkenden bijwoordelijken* zinn in. Id.

Het *persoonl.* voorn., dat door een bijvoegl. zin bepaald wordt, ligt soms opgesloten in een *bezittelijk* voorn. N°. 143a. Sommige bijvoeglijke zinnen worden ingeleid door het voorwaardelijke voegw. *of*. N°. 143b.

De bijvoegl. zin dient soms ter bepaling van een onuitgedrukt zelfst. naamw., dat in de gedachte wordt ingelascht. N°. 143c.

Merkwaardige ineenvlechting van ondergeschikte zinnen. N°. 144a.

Beschouwing van den volzin *Is deze uw zoon, welke gij zegt, dat blind geboren is?* Bl. 99, de *Aann.*

Buitengewone vorm van sommige uit het Grieksch overgezette volzinnen, die behalve een rechtstreeksch voorw. nog een voorwerpszin bevatten. N°. 145.

Bijzondere vorm van eenige door *wat* ingeleide *gevolgaanwijzende bijwoordelijke* volzinnen. Bl. 102, de *Aann.*

59. De *bijwoordelijke* volzinnen worden onderscheiden in vijf soorten, als:

I. die eene *plaats* of een *tijd* bepalen;

II. die eene *hoedanigheid*, *hoeveelheid* of *graad* te kennen geven;

III. *oorzaakaanduidende* zinnen;

IV. *veronderstellende* zinnen;

V. zinnen *van wijze*. N°. 146.

De verbinding der *bijwoordelijke* zinnen met den hoofdzin geschiedt, bij de

- I. 1. *plaatsbepalende* zinnen, door: *waar*, *alwaar*, *waarheen*, *van waar*, *werwaarts*;

Een bepalend bijwoord slaat in den hoofdzin niet zelden op het tijdelijk voegwoord terug. N°. 147.

Ook zelfstandige en bijvoeglijke zinnen kunnen met een tijdelijk voegwoord aanvangen. N°. 148.

Opmerkelijke verbinding van den hoofdzin met een samengestelden bijvoegl. zin, door een *aanwijzend* voornaamw. of bijw. te veranderen in een *betrekkelijk*. N°. 148a.

Zelfstandig gebruikte bijvoegl. zinnen, welke met *daar* aanvangen. N°. 148b.

[*De ziel wordt meest van 't lichaam geregeerd
Van daar de zon den Ganges wekt in 't slapen
Tot daar ze in 't zout bij Cadix onderkeert.*

H. K. Poot. *Brieven.*]

2. *tijdbepalende* zinnen, door: *als*, *toen*, *wanneer*, *als-wanneer*, *wen*, *zoodra (als)*, *zoo haast (als)*, *zoo spoedig (als)*, *zoo ras (als)*, *zoo gauw (als)*, *zoo dikwijls (als)*, *zoo vaak (als)*, *zoo dikwerf (als)*, *nu (dat)*, *tot (dat)*, *terwijl (dat)*, *daar*, *gedurende (dat)*, *zoo lang (als)*, *na (dat)*, *sedert (dat)*, *sinds (dat)*, *vóór (dat)*, *eer (dan)*, *eer (dat)*, *alvorens*, *aleer*, *vóór en aleer*, *thans (dat)*, *wijl (voor terwijl)*. N°. 149.

Als en *wanneer* staan ook bij *veronderstellende* of *voorwaardelijke* bijw. zinnen.

Wanneer leidt eene enkele maal een *toegevendende* bijw. zin in. *Daar*, *sedert* en *nu* hebben niet zelden *redengevende* kracht. *Waar* heeft soms de bet. van *wanneer*, *als*, of *terwijl*. *Daar* heeft, evenals *terwijl*, soms *tegenstellende* kracht.

Niet zelden wordt een *tijdbepalende* bijw. zin ingeleid door het *voorwaardelijke* voegwoord *of*. N°. 149a.

Eene enkele maal valt dit *of* weg.

De betrekking van sommige zelfstandige zinnen tot hun hoofdzin wordt uitgedrukt door de voorzetsels *met*, *door*, *zonder* en *in plaats van*. Deze zinnen hebben de waarde van *tijdbepalende* bijwoordelijke. N°. 149b.

Deze bijv. zinnen komen gewoonlijk in verkorten vorm voor. N°. 188.

Zonder dat leidt soms een *voorwaardelijken* bijw. zin in.

Zonder dat. — *Zonder dit*.

Met dat heeft in enkele streken *redengevende* kracht.

Met is niet zelden het eenige woord, dat van den *tijdbepalenden* bijw. zin *met dat hij dit zegt*, *met dat hij dit doet* is overgebleven.

Het beteekent alsdan *op hetzelfde oogenblik*. Bl. 127, de *Aanmerking*.

- II. 3. *vergelijkende* zinnen, die eene *hoedanigheid* te kennen geven, door: *gelijk (als)*, *evenals*, *zoo als*, *dan*, *even min als*, *zoo min als*, al dan niet voorafgegaan door *anders*. N°. 150.

De vergelijkende zinnen zijn, vooral bij aanwending van *gelijk*, niet zelden onderhevig aan samentrekking. Vaak komen ze in elliptischen toestand voor.

4. *verhoudingszinnen*, die eene *hoeveelheid* te kennen geven, door: *hoe — des te, hoe — hoe, naarmate, (al) naar (dat), naar gelang*. N°. 151.
5. *beperkende zinnen*, die een *graad* te kennen geven, door: *in zoo verre, voor zoo verre (als), zoo ver*. N°. 152.
- III. 6. *besluitende zinnen*, die eene *gevolgtrekking* aanwijzen, door: *zoodat en weshalve*. N°. 153.

Zinnen, welke met *vanhier* en *vandaar* aanvangen (Zie N°. 107, 2°), behooren tot de *nevenschikkende* en niet tot de *onderschikkende* zinsverbinding. N°. 154.

Wat is het, dat gij mij zoo aanziet? Enz. N°. 155.

7. *redengevende zinnen*, door: *om reden (dat), op grond dat, omdat, daar, dewijl of wijl, vermits, nademaal, naardien, doordien, doordat, aangezien, alzo, soms* verkort tot *als*; — *sinds, sedert, daar, nu*. N°. 156.

De zinnen, aan wier hoofd zich *dat* bevindt, met *redengevende* kracht, zijn *zelfstandige* redengevende en geene *bijwoordelijke* redengevende. N°. 157.

8. *doelaanwijzende zinnen*, door: *opdat of dat, ten einde, dat en of*. N°. 158.

De door *of* ingeleide zinnen zijn eigenlijk *zelfstandige* zinnen, afhankelijk van een verzwegen *doelaanwijzenden* bijwoordelijken. N°. 160.

- IV. 9. *veronderstellende zinnen*, door: *wanneer, als, zoo*. N°. 159.

De *veronderst.* zinnen zijn niet zelden elliptisch.

10. *voorwaardelijke zinnen*, door: *wanneer, als en zoo; indien, ingeval (dat), bijaldien, tenzij, tenware, mits, of*. N°. 160.

Ook de *voorwaardelijke* bijw. zinnen komen in onvolledigen vorm voor.

Weglating van 't voegwoord. N°. 160

Voorwaardelijke kracht der gebiedende wijs. N°. 160.

11. *toegevende* of *inwilligende* zinnen, door: *schoon, of-schoon, hoezeer, hoewel, alhoewel, al, niettegenstaande*;— *wie — ook, welke — ook, hoedanig — ook, hoe — ook, waar — ook, werwaarts — ook, enz.; hetzij — hetzij, hetzij — of, of, of — of.* N°. 161, 162, 97.

Toch, niettemin, evenwel, nochtans, echter, ook dan nog: voegwoordelijke bijw., die in den hoofdzin op het voegw. van den voorafgaanden *toegevenden* zin terugwijzen. N°. 161. Een *voocrw.* zin krijgt door de inlassching van het voegw. *al* toegevende kracht.

Weglating van 't voegwoord.

De *toegevende* bijw. volz. zijn niet zelden onvolledig.

Ook de gebiedende wijs kan *toegevende* kracht hebben.

- V. 12. *vergelijkingszinnen*, door: *alsof, als, of.* N°. 163.

Onvolledige vergelijkingzinnen.

Als het ware.

13. *gevolgaanwijzende* zinnen, door: *zoo dat, zulke.*

Voorbeelden van *gevolgaanw.* bijw. zinnen, welke niet door *zoo dat* of *zulke* ingeleid of aangekondigd worden. Zie ook de *Aanm.* bl. 102 en 103.

59a. Bijwoordelijke *bepalingen* hebben niet zelden de waarde van een bijwoordelijken zin. N°. 165.

59b. Zelfstandige naamw., die als bepalingen van zelfst. naamw. optreden, kunnen den vorm aannemen van een zelfst. naamw., dat door een *bijvoeglijken* zin bepaald wordt. Deze bijvoegl. zin wordt ingeleid door *daar, die, dat* of *als*. Die, welke door *als* worden ingeleid, hebben niet zelden de waarde van *redengevende* bijw. zinnen. N°. 166.

59c. De *bijstellingen* welke worden voorafgegaan door *als, namelijk* en *bijvoorbeeld*, kunnen tot bijvoeglijke zinnen gevormd worden. N°. 167.

- 59d. Sommige bepalingen dragen den naam van *tusschenstellingen*. Ze worden niet zelden voorafgegaan door *dat is of te weten*. N°. 168.
- 59e. De ondergeschikte zinnen kunnen *van den eersten, den tweeden, den derden of een hoogerem graad, aaneengevoegd of incengevat* zijn. N°. 169.
60. De ondergeschikte zinnen kunnen *noemenschikkend* met elkander verbonden zijn. N°. 170.
61. De verschillende bestanddeelen van een en denzelfden zin kunnen elk een ondergeschikten zin bij zich hebben, van gelijken of verschillenden aard. N°. 171 en 172.

De pers. en bezitt. voorn., die op den naam van eene stad of een land terugwijzen, plaatst men liefst in 't vrouwelijk geslacht. Bl. 183, de noot.